

การศึกษาความต้องการในการสอนศิลปะแก่เด็กในชุมชนบ้านมะเกลือ 3

จ.นครปฐม

โดย
เฉลิมชัย สุวรรณวัฒนา

สนับสนุนงบประมาณโดย
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2559

EDUCATION NEEDS TO TEACH ART TO CHILDREN IN
THE COMMUNITY MAKUA 3 NAKHON PATHOM

By

Chalermchai Suwanwattana

Granted By

Rajamangala University of Technology Rattanakosin

Fiscal year 2016

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยความกรุณาช่วยเหลือเป็นอย่างดีของ นายกเทศบาลตำบลคลองโยง และพนักงานเทศบาลตำบลคลองโยง คณะอาจารย์ โรงเรียนวัดมะเกลือ รวมทั้งผู้ปกครองและเด็กใน ต. คลองโยง ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี จึงขอกิตติกรรมประกาศในงานวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณ เป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญทุกท่าน ที่ได้กรุณาเป็นที่ปรึกษา แนะนำ ช่วยเหลือ ตรวจสอบ แก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ตลอดจนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยต่างๆ จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เฉลิมชัย สุวรรณวัฒนา
สิงหาคม 2559

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : Ses016/2559

ชื่อโครงการ : การศึกษาความต้องการในการสอนศิลปะแก่เด็กในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 จ.นครปฐม

ชื่อนักวิจัย : เฉลิมชัย สุวรรณวัฒนา

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ความต้องการในการสอนศิลปะแก่เด็กในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 จ.นครปฐม ซึ่งผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ตอนดังนี้

1. ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน ประกอบด้วย เพศ อายุ
2. ตอนที่ 2 ความต้องการในการสอนศิลปะในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 จ.นครปฐม
3. ตอนที่ 3 แบบทดสอบด้านอารมณ์ความรู้สึก

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

1. ตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานทำให้ทราบว่า เด็กในชุมชน มีเด็กผู้ชายมากกว่าเด็กผู้หญิง โดยแบ่งเป็น เด็กผู้ชายร้อยละ 60 เด็กผู้หญิงร้อยละ 40 และแบ่งเป็นเด็กอายุ 10 ขวบร้อยละ 36 เด็กอายุ 11 ขวบร้อยละ 45 เด็กอายุ 12 ขวบร้อยละ 19
2. ตอนที่ 2 การศึกษาความต้องการในการสอนศิลปะแก่เด็กในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 จ.นครปฐม ผลการศึกษาพบว่า
  - 2.1 เด็กมีความต้องการเรียนศิลปะร้อยละ 66 โดยแบ่งเป็นต้องการเรียนวาดรูปโดยใช้สีไม้ ร้อยละ 89 ใช้สีน้ำ ร้อยละ 5 ใช้สีเทียน ร้อยละ 1 และ การทำสิ่งประดิษฐ์ ร้อยละ 5
  - 2.2 เด็กมีความต้องการเรียนศิลปะกับวิทยากรจากภายนอกคิดเป็นร้อยละ 74 ไม่ต้องการเรียนกับวิทยากรภายนอกคิดเป็นร้อยละ 26
  - 2.3 เด็กมีความต้องการให้มีกิจกรรมเสริมความรู้ด้านศิลปะนอกเหนือจากที่เรียนคิดเป็นร้อยละ 78 เด็กไม่ต้องการให้มีกิจกรรมเสริมความรู้ด้านศิลปะคิดเป็นร้อยละ 22
  - 2.4 เด็กมีความต้องการใช้เวลาว่างในการฝึกฝนทักษะด้านศิลปะคิดเป็นร้อยละ 83 เด็กไม่ต้องการใช้เวลาว่างในการฝึกฝนทักษะด้านศิลปะคิดเป็นร้อยละ 17
  - 2.5 เด็กต้องการเรียนศิลปะในบรรยากาศภายนอกห้องเรียนคิดเป็นร้อยละ 81 เด็กไม่ต้องการเรียนศิลปะในบรรยากาศภายนอกห้องเรียนคิดเป็นร้อยละ 19

3. ตอนที่3 จากการศึกษาโดยใช้แบบทดสอบด้านอารมณ์ความรู้สึกโดยการใช้ในเรื่องของ เส้น และ สี ใน การทดสอบพบว่า

3.1 ทดสอบจากการใช้เส้นพบว่า เด็กชอบเส้นตรงในแนวนอนร้อยละ 48 เด็กชอบเส้นโค้งร้อยละ 22 เด็กชอบเส้นฟันปลาร้อยละ 12เด็กชอบเส้นตรงในแนวตั้งร้อยละ 11 เด็กชอบเส้นตรงในแนวเฉียงร้อยละ 7

3.2 ทดสอบจากการใช้สีพบว่า เด็กชอบสีเขียวคิดเป็นร้อยละ 41 เด็กชอบสีส้มคิดเป็นร้อยละ 22 เด็กชอบสีม่วงคิดเป็นร้อยละ 13 เด็กชอบสีน้ำเงินคิดเป็นร้อยละ 9 เด็กชอบสีเหลืองคิดเป็นร้อยละ 8 เด็กชอบสีแดงคิดเป็นร้อยละ 7

คำสำคัญ : “ความต้องการ” “การสอนศิลปะ” “เด็กในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 จ.นครปฐม”

Email Address : Lerm-s@hotmail.com

ระยะเวลาโครงการ: ธันวาคม 2558 – ตุลาคม 2559

Abstract

Code of project : Ses016/2016
 Project name : Education needs to teach art to children in the community Makua 3 Nakhon Pathom
 Researcher name : Mr.Chalermchai Suwanwattana

This research studied about . Education needs to teach art to children in the community Makua 3 Nakhon Pathom. The research was led study is divided into three steps: .

1. The basic information includes age , gender
2. The need to teach art in the community Makua 3 Nakhon Pathom. .
3. Test the feeling

Presented the results of the study are as follows .

1. Education data show that children in the community are boys than girls by boys is 60 per cent girls and 40 per cent were children aged 10 years and 36 percent of children age 11 years and 45 percent children . 12 years old, 19 percent
2. Education needs to teach art to children in the community Makua 3 Nakhon Pathom. The results showed that .
  - 2.1 needs children art classes by 66 percent, a study drawing on wood , 89 percent using watercolor crayons 5 percent and 1 percent to 5 percent artifacts .
  - 2.2 needs children art classes with guest speakers from outside, 74 percent do not want to study with outside speakers , representing 26 per cent .
  - 2.3 Children are required to have knowledge of the arts in addition to the 78 percent of children do not need to have knowledge of the arts , representing 22 per cent .
  - 2.4 needs children spend their free time in the practice of art , representing 83 per cent of children do not want to use the free time to practice drawing skills accounted for 17 percent .
  - 2.5 children want to study art in the atmosphere outside the classroom, 81 percent of children do not want to study art in the atmosphere outside the classroom, 19 percent .
3. According to the study by testing the sense of using the subject line and color in the test found .
  - 3.1 Test of the line is found . Children like the line in the horizontal 48 percent children like curve of 22 percent children like serrated edge . Children like 12 lines of the vertical lines like the 11 percent of children in the target of 7 percent .

3.2 The test showed that the use of color . Children like green , representing 41 percent of children like orange , representing 22 percent of children prefer purple , representing 13 percent of children like blue , representing 9 percent of children like yellow , representing 8 percent of children like red is . 7 percent

Keywords : “needs” “teach art” “children in the community Makua 3 Nakhon Pathom”

Email Address : Lerm-s@hotmail.com

Period of project : December 2015 – August 2016

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
สารบัญ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
ขอบเขตและวิธีการวิจัย.....	2
การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ.....	2
เอกสารอ้างอิงของโครงการวิจัย.....	2
บทที่ 2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ.....	4
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน.....	7
แนวคิดและทฤษฎีเด็กและการสอนศิลปะ.....	19
บทที่ 3 วิธีดำเนินงานวิจัย	87
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	87
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	87
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	87
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	88
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	89
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	91
บรรณานุกรม.....	92
ประวัติผู้วิจัย.....	94

บทที่ 1

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

1.ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ศิลปะและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยหล่อหลอมให้คนในชาติเกิดความรักและความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การให้ความรู้ความเข้าใจในพื้นฐานทางศิลปะจะช่วยสร้างรากฐานของคนในชาติให้เข้มแข็ง มีความรัก ความสามัคคี ห่วงแหนงในมรดกและวัฒนธรรมของชาติ พร้อมจะช่วยกันรักษาไว้ให้ดำรงอยู่ได้ การเริ่มต้นและปลูกฝังศิลปะตั้งแต่เด็กจะช่วยให้เขาเป็นบุคคลที่มีความรักชาติ มีความเสียสละ เพื่อส่วนรวม ในการทำกิจการงานต่างๆทั้งหน้าที่ส่วนรวมและส่วนตัวก็มีแนวคิดที่จะพัฒนาชาติให้เจริญยิ่งขึ้นไป เป็นผลพวงที่เกิดขึ้นเมื่อเขาเป็นผู้ใหญ่ขึ้นในวันข้างหน้า ถ้าเด็กในวันนี้เข้าใจคุณค่าของศิลปะ งานสร้างสรรค์ การห่วงแหนวัฒนธรรมของชาติจากการซึมซับตั้งแต่เด็กจึงเป็นเรื่องสำคัญสำหรับตัวบุคคล งานด้านศิลปะและวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องละเอียดที่มีความสำคัญเพื่อปลูกฝังให้เกิดความรักชาติอย่างแท้จริง

ผู้นำชุมชนกับการสร้างชาติในสังคมต่างๆได้ศึกษาและมีแนวทางการพัฒนาความเป็นอยู่ให้สมาชิกในชุมชนมีปัจจัยการดำรงชีพขั้นพื้นฐานที่เพียงพอกับความเป็นอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้ปัจจัยพื้นฐานทางร่างกายที่ดีแล้ว การมีสุขภาพที่ดีและมีพื้นฐานทางสุขภาพจิตที่แจ่มใสย่อมทำให้ชุมชนนั้นน่าอยู่เป็นที่ปรารถนาสำหรับทุกคนที่ได้ช่วยกันสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับประเทศและยากแก่การทำลายลงได้ แนวทางการพัฒนาที่เจริญขึ้นนี้ย่อมเป็นที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับชุมชนต่างๆโดยทั่วไป การร่วมมือร่วมใจกันจำเป็นต้องเกิดขึ้นจากหลายๆฝ่าย เพื่อช่วยให้เกิดกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมและพัฒนาในชุมชนเหล่านั้นได้ให้เกิดขึ้นในหลายๆชุมชน

ชุมชนบ้านวัดมะเกลือ 3 ตั้งอยู่ หมู่ 4 ตำบลคลองโยง อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลคลองโยง เดิมชาวบ้านอพยพมาทำมาหากินในบริเวณหมู่บ้านปัจจุบัน และได้ริเริ่มสร้างวัดขึ้นมา สันนิษฐานว่าบริเวณที่สร้างวัดคงมีต้นมะเกลือขึ้นอยู่มากพอสมควร ชาวบ้านจึงตั้งชื่อวัดว่าวัดมะเกลือ ซึ่งเดิมพื้นที่การปกครองอยู่ในเขตอำเภอบางบัวทอง ปัจจุบันเป็นอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี ต่อมาทางราชการได้ขุดคลองผ่านวัดมะเกลือ ไปออกแม่น้ำท่าจีนที่ตำบลลำพญา จึงได้มีการแบ่งเขตการปกครองใหม่ ถือเอาคั่นคลองฝั่งเป็นเขตการปกครอง ขึ้นกับจังหวัดนครปฐม ซึ่งมีบริเวณวัดมะเกลืออยู่ด้วย อันน่าจะเป็นชื่อหมู่บ้านมาจนถึงวันนี้ (ข้อมูลจากสารสนเทศชุมชนบ้านวัดมะเกลือ)

ชุมชนบ้านมะเกลือ 3 มีความพร้อมทางด้านปัจจัยพื้นฐานความเป็นอยู่ของประชากรที่ดีในระดับหนึ่ง มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและเป็นชุมชนที่พร้อมที่จะพัฒนาให้ดีขึ้นได้ต่อไปอีก มีประชากรที่ไม่แน่นมากนักอาชีพส่วนใหญ่คือเกษตรกร มีเด็กและเยาวชนในวัยศึกษาเล่าเรียน พร้อมทั้งจะนำพาชุมชนต่อไปในอนาคต มีชาวบ้านที่เป็นงานฝีมือ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

จากปัจจัยเหล่านี้ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญจึงนำเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนโดยใช้
 ขบวนการวิจัยศึกษาความต้องการสอนศิลปะเด็กในชุมชนเพื่อให้ได้ให้เด็กใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
 พัฒนาจิตใจ และห่างไกลจากสิ่งอบายมุข และสิ่งเสพติด มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นกำลังที่สมบูรณ์ทั้ง
 ร่างการและจิตใจ เพื่อความสำเร็จของการพัฒนาประเทศชาติสืบไปในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของโครงการ

2.1 เพื่อศึกษาความต้องการในการสอนศิลปะแก่เด็กในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 จังหวัด
 นครปฐม

3. ขอบเขตของโครงการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1) แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ ลักษณะ
 ความต้องการของผู้บริโภค แนวคิดความต้องการและความจำเป็นทางเศรษฐกิจ
- 2) แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน ความหมายของชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน ชุมชน
 กับสังคมส่วนใหญ่
- 3) แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับเด็กและการสอนศิลปะ การศึกษาศิลปะตามความคิดของเด็ก การ
 แสดงออกทางศิลปะ จิตวิทยาเด็ก

3.2 ขอบเขตประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ใช้ศึกษาค้นคว้าเป็นเด็กอายุระหว่าง 10 - 12 ขวบ ของชุมชนบ้านมะเกลือ
 กลุ่มตัวอย่าง คือ เด็ก อายุระหว่าง 10 - 12 ขวบ จำนวน 100 คน

4. การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (information) ที่เกี่ยวข้อง

ความต้องการ (Need) หมายถึง ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ที่ใช้เพื่อสนองความต้องการ
 ในการดำรงชีวิตอยู่ เช่น ความต้องการอาหาร เสื้อผ้า น้ำ ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ฯลฯ และความ
 ต้องการในขั้นที่สูงขึ้นมาที่มนุษย์ใช้เพื่อสนองความต้องการทางด้านจิตใจ เช่น ต้องการให้สังคม
 ยอมรับนับถือ จึงต้องใส่เสื้อผ้ายี่ห้อดังๆ รับประทานอาหารในร้านหรือภัตตาคารดีๆ หรือต้องการบ้านที่
 มีความหรูหรา อยู่ในหมู่บ้านดีๆ รวมทั้งความต้องการส่วนบุคคล ที่แต่ละคนย่อมมีความต้องการ
 แตกต่างกันไป เช่น ต้องการเป็นคนเก่ง เป็นคนดัง ต้องการเป็นคนมีความรู้สูง สำเร็จปริญญาโท
 ปริญญาเอก ต้องการมีตำแหน่งหน้าที่สูงๆ ฯลฯ ความต้องการของมนุษย์มักเกิดขึ้นเรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด
 ถึงแม้ว่าจะได้รับสิ่งที่มาสนองความต้องการนั้นๆ แล้ว แต่ความต้องการใหม่ก็ยังคงเกิดขึ้นอีกเรื่อยไป

5. เอกสารอ้างอิงของโครงการวิจัย

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน หรือ ข้อมูลสารสนเทศชุมชน
 ชุมชนบ้านวัดมะเกลือ 1 - 3 หมู่ 4 ตำบลคลองโยง
 ทฤษฎีความต้องการและความพึงพอใจ
 ทฤษฎีจิตวิทยาการสอนศิลปะเด็ก
 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6. วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล

6.1 วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ศึกษาค้นคว้าเป็นเด็กอายุระหว่าง 10 - 12 ขวบ ของชุมชนบ้านมะเกลือ
2. กลุ่มตัวอย่าง คือ เด็ก อายุระหว่าง 10 - 12 ขวบ จำนวน 100 คน
3. เครื่องมือวิจัย เป็นแบบสอบถาม
4. สถานที่เก็บข้อมูล

ชุมชนบ้านมะเกลือ 3 ตำบลคลองโยง จังหวัดนครปฐม

5. ขั้นตอนการเก็บข้อมูล

ข้อมูลทฤษฎี

- ศึกษาทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลปฐมภูมิ

- เก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นของเด็กเพื่อศึกษาความต้องการสอนศิลปะแก่เด็ก
 ในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 จังหวัดนครปฐม

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่องการศึกษาความต้องการในการสอนศิลปะแก่เด็กในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 จ.นครปฐม ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแบ่งออกเป็นดังนี้

- 1.แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ
- 2.แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน
- 3.แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเด็กและการสอนศิลปะ

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ

ความต้องการมีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอาง และสุมาลี สังข์ศรี (2528 : 42) กล่าวว่า เมื่อมนุษย์มีชีวิตเกิดขึ้นจะมีความประสงค์หรือใฝ่หาเพื่อปรับตัวเองต่อการดำเนินชีวิตในสังคมทั้งในด้านร่างกายและจิตใจตามสภาพแวดล้อมที่แปรเปลี่ยนไป ความต้องการของมนุษย์มีลำดับขั้น ความต้องการขั้นต่ำจะได้รับการตอบสนองก่อนความต้องการในระดับสูง เมื่อความต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้นและได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการอื่น ๆ จะเกิดขึ้นมาแทนที่ความต้องการจึงไม่มีที่สิ้นสุด

มงคล ทองจันทิก และคณะ (2529 : 48) กล่าวว่า ความต้องการคือทุกสิ่งทุกอย่างที่จะบันดาลในคนมีความเจริญเติบโตหรือมีพัฒนาการในทุกส่วนที่ประกอบเป็นอินทรีย์ของคน ไม่ว่าจะเป็แรงขับสำคัญที่จะก่อให้เกิดพัฒนาการขึ้น

สมพงษ์ เกษมสิน (2529 : 63) กล่าวว่า ความต้องการเป็นมูลเหตุจูงใจอันสำคัญของบุคคลที่เป็นพลังผลักดันให้มนุษย์ต้องต่อสู้ดิ้นรน โดยมีความทะเยอทะยาน มีอารมณ์ ความนึกคิด ความหวัง และความภาคภูมิใจ ซึ่งขนาดแห่งความต้องการของมนุษย์แต่ละคนมีไม่เท่ากันเพราะแต่ละคนมีความแตกต่างกัน

Drever(1952 อ้างถึง ใน นริศ ทวีสุข 2540 :59) กล่าวว่า ความต้องการเป็นสภาวะของความรู้สึกขาดหรือความอยากได้บางสิ่งบางอย่าง หรือความต้องการกระทำในบางอย่าง หรือกำลังขาดในสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จำเป็นสำหรับชีวิต

Morray(อ้างถึงในอัญชลี ภูพานิช 2539 :48) ให้ความหมายว่า ความต้องการเปรียบเสมือนการสร้างสมมุติฐานซึ่งเกิดจากแรงกดของสมองส่งไปยังด้านต่าง ๆ ของร่างกาย ทั้งภายในและภายนอก เป็นผลให้มนุษย์แสดงกระบวนการทางจิตวิทยาออกมา

Morris (1973 อ้างถึงใน เสาวนีย์ กานต์เดชะรักษ์ 2523 : 28) ให้ความหมายความต้องการไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. ความต้องการ หมายถึง เงื่อนไขหรือสถานการณ์ซึ่งจำเป็นหรือสิ่งที่ปรารถนา
2. ความต้องการ หมายถึง ความปรารถนาบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้
3. ความต้องการ หมายถึง ความจำเป็น

4. ความต้องการ หมายถึง บางสิ่งบางอย่างที่เป็นสิ่งที่ต้องการ

5. ความต้องการ หมายถึง สภาพของความยากจนและไม่มีโอกาส

โดยสรุปแล้ว ความต้องการ หมายถึง ความรู้สึกขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งในการดำรงชีวิต ซึ่งสิ่งเหล่านั้นอาจเป็นวัตถุที่จับต้องได้ เป็นรูปธรรมหรือเป็นนามธรรม เมื่อมนุษย์เกิดความต้องการมนุษย์จะแสวงหาวิธีการเพื่อตอบสนองความต้องการให้บรรลุวัตถุประสงค์

ทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์

มาสโลว์ (Maslow, 1970) ได้ให้ความคิดเห็นว่ามนุษย์ถูกกระตุ้นจากความปรารถนาที่จะได้ครอบครอง ความต้องการเฉพาะอย่าง โยมีกฎเบื้องต้น 3 ข้อ ในการทำความเข้าใจความต้องการของมนุษย์ คือ

1. บุคคลย่อมมีความต้องการอยู่เสมอและไม่สิ้นสุด ขณะที่ความต้องการใดได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการอย่างอื่นก็จะเกิดขึ้นอีกไม่มีวันจบสิ้น

2. ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรมอื่น ๆ ต่อไป ความต้องการที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองจึงเป็นสิ่งจูงใจในพฤติกรรม ของคนนั้น

3. ความต้องการของบุคคล จะเรียงเป็นลำดับขั้นตอนความสำคัญเมื่อต้องการระดับต่ำได้รับการตอบสนองแล้ว บุคคลก็จะให้ความสนใจกับความต้องการระดับสูง ต่อไป

เมื่อเริ่มต้นการเผยแพร่แนวคิดทฤษฎีมาสโลว์จำแนกความต้องการของมนุษย์ไว้ 5 ลำดับขั้น แต่ต่อมาในช่วงปลายของชีวิต มาสโลว์เพิ่ม 2 ลำดับขั้นความต้องการเข้าไปในทฤษฎี คือ 1) Cognitive 2) Aesthetic ทำให้ ลำดับขั้นความต้องการเพิ่มจาก 5 ขั้นกลายเป็น 7 ลำดับขั้นความต้องการ (O'Connel&O'Connel, 1992; Puttick, 1997) ได้แก่

1. ความต้องการทางกายภาพ เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่สุดเพื่อความมีชีวิตอยู่รอด ได้แก่ ความต้องการอาหาร น้ำ อากาศ อุณหภูมิที่เหมาะสม เป็นต้น

2. ความต้องการความปลอดภัย เป็นความต้องการแสวงหาความปลอดภัยจากสิ่งแวดล้อมและความคุ้มครองจากผู้อื่น

3. ความต้องการความรักและการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ ความรู้สึกว่าคุณได้รับความรักและมีส่วนร่วมในการเข้าหมู่พวก

4. ความต้องการได้รับการยกย่องนับถือ เป็นความต้องการให้คนอื่นยกย่องให้เกียรติ และเห็นความสำคัญของตน

5. ความต้องการการเรียนรู้ การค้นความจริงเกี่ยวกับโลกรอบตัว อยากรู้อยากเห็น ความรู้สึกสงสัยที่ต้องการคำตอบ ต้องการทราบความจริง ต้องการทราบคำตอบในเรื่องราวที่ตนยังไม่เข้าใจ

6. ต้องการความสุนทรีย์ ความรื่นรมย์ ความนุ่มละมุน ความกลมกลืน ความงาม ซึ่งบางคนสามารถสร้างสุนทรีย์ให้แก่ตนเอง ส่วนบางที่ไม่สามารถสร้างสุนทรีย์ให้แก่ตนเอง ก็จะพยายามไขว่คว้าผลงานอันสุนทรีย์ของผู้อื่นมาสร้างสุนทรีย์ให้แก่ตนเอง

7. ความต้องการความสำเร็จในชีวิต เป็นความต้องการสูงสุดในชีวิตของตน เป็นความต้องการที่เกี่ยวกับการทำงาน ที่ตนเองชอบหรือต้องการจะเป็นมากกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้

แนวคิดของมาสโลว์ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าความต้องการเรียนรู้สำหรับมนุษย์ สอดคล้องกับแนวคิดของผู้วิจัยที่เชื่อว่าเด็กชุมชนบ้านมะเกลือ 3 น่าจะต้องการเรียนศิลปะ เพื่อต้องการประสบความสำเร็จในการวาดภาพตามที่ตนต้องการและไม่เคยเรียนจากห้องเรียนปกติ

ทฤษฎีความต้องการของเมอร์เรย์

เมอร์เรย์ (Murray, 1938) ได้พูดถึงความต้องการของบุคคลมีความต้องการหลายอย่างในเวลาเดียวกัน ความต้องการของบุคคลที่เกี่ยวกับการทำงานมี 4 ประการ คือ

1. ความต้องการความสำเร็จ หมายถึง ความต้องการที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดี
2. ความต้องการมีมิตรสัมพันธ์ ความต้องการมีความสัมพันธ์อันดีกับบุคคลอื่น โยคำนึงถึงการยอมรับของเพื่อนร่วมงาน
3. ความต้องการอิสระ เป็นความต้องการที่จะเป็นตัวของตัวเอง
4. ความต้องการมีอำนาจ ความต้องการที่จะมีอิทธิพลเหนือคนอื่น และต้องการที่จะควบคุมคนอื่นให้อยู่ในอำนาจของตน

จากแนวคิดของเมอร์เรย์ด้านความต้องการความสำเร็จดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับแนวคิดของมาสโลว์และแนวคิดของผู้วิจัย ที่เชื่อว่าเด็กในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 ต้องการประสบความสำเร็จในการวาดภาพที่ตนไม่เคยได้รับจากห้องเรียนปกติ

ทฤษฎีความต้องการของแอลเดอร์เฟอร์

แอลเดอร์เฟอร์ (Alderfer, 1972) ความต้องการที่เรียกว่าทฤษฎีเออาร์จี (ERG; Existence – Relatedness – Growth Theory) ได้แบ่งประเภทของความต้องการของบุคคลออกเป็น 3 อย่างดังนี้

1. ความต้องการมีชีวิตอยู่ (Existence Needs) เป็นความต้องการที่ตอบสนองเพื่อให้มีชีวิตอยู่ต่อไป ได้แก่ความต้องการทางกาย และความต้องการความปลอดภัย
2. ความต้องการมีสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น (Relatedness Needs) เป็นความต้องการของบุคคลที่จะมีมิตรสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างอย่างมีความหมาย
3. ความต้องการเจริญก้าวหน้า (Growth Needs) เป็นความต้องการสูงสุด รวมถึง ความต้องการได้รับความยกย่อง และความสำเร็จในชีวิต

จากแนวคิดของแอลเดอร์เฟอร์ด้านความต้องการการเจริญก้าวหน้า สอดคล้องกับแนวคิดของมาสโลว์และเมอร์เรย์ ในเรื่องการต้องการประสบความสำเร็จในการเรียนศิลปะของเด็กชุมชนบ้านมะเกลือ 3 พวกเขาน่าจะต้องการประสบความสำเร็จในการวาดภาพโดยได้รับประสบการณ์ใหม่นอกเหนือจากที่เรียนในห้องเรียนปกติ

จากทฤษฎีความต้องการความสำเร็จของมาสโลว์ เมอร์เรย์ และแอลเดอร์เฟอร์ พอสรุปได้ว่าเด็กในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 น่าจะมีความต้องการในการพัฒนาตนเองในด้านการเรียนรู้วิชาการใน

วิชาศิลปะ ที่ตนเองสนใจและไม่เคยได้รู้จากห้องเรียนปกติ ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าเนื้อหาที่สอนวิชาศิลปะนี้ จะช่วยให้เด็กได้พัฒนาความรู้และความสามารถในด้านศิลปะเพิ่มมากขึ้น เพื่อช่วยให้เด็กได้ทำตาม ความฝันของตนเองในอนาคต

การสำรวจความต้องการ

วิลาวรรณ รัตนเศรษฐากุล (2524 : 33-34) ได้กล่าวสรุปการสำรวจความต้องการเป็นการ ดำเนินงาน เพราะการจัดตั้งจุดมุ่งหมายของโปรแกรมและการจัดกิจกรรมการศึกษาที่เหมาะสมนั้น จะต้องขึ้นอยู่กับความต้องการของบุคคลและชุมชน นั่นคือการสำรวจสภาพการณ์ในปัจจุบันว่าอะไร คือ สิ่งที่ผู้เรียนต้องการและอะไรคือสิ่งที่ควรจะเป็นไปในอนาคตซึ่งควรจะต้องได้รับการตอบสนอง

ส่วนโมห์หมัด อับดุลการ์เดร์ และสมคิด สร้อยสุริยา ได้ชี้ให้เห็นถึงส่วนประกอบที่สำคัญใน กระบวนการสำรวจหาความต้องการ ซึ่งมีด้วยกัน 4 อย่างคือ

1. กำหนดสภาพความต้องการ
2. สำรวจความต้องการที่จะเป็นอยู่ในปัจจุบันตามหัวข้อที่กำหนดในสถานการณ์ที่ต้องการ
3. เปรียบเทียบข้อมูลจากการสำรวจในข้อที่ 2
4. จัดลำดับความสำคัญของความต้องการตามความจำเป็นก่อนหลัง (โมห์หมัด อับดุลการ์เดร์

และสมจิตร์ สร้อยสุริยา 2520 : 13-14)

นอกจากนี้ วิลาวรรณ รัตนเศรษฐากุล ได้กล่าวสรุปได้ว่า การสำรวจความต้องการเป็นการ ดำเนินการขั้นแรกในการที่จะวางจุดมุ่งหมายของโปรแกรมและการกิจกรรมการศึกษาที่เหมาะสมนั้น จะต้องขึ้นอยู่กับความต้องการของบุคคลและชุมชน นั่นคือ การสำรวจสภาพการณ์ในปัจจุบันว่าอะไร คือสิ่งที่ผู้เรียนต้องการและอะไรคือสิ่งที่ควรจะต้องได้รับการตอบสนอง (วิลาวรรณ รัตนเศรษฐากุล 2526 : 33-34)

2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านวัดมะเกลือ 1-3 หมู่ 4 ตำบลคลองโยง

1.1. ประวัติศาสตร์ชุมชน

บ้านวัดมะเกลือ หมู่ที่ 4 ตำบลคลองโยง อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เป็นหมู่บ้าน หนึ่งในตำบลคลองโยง เดิมชาวบ้านอพยพมาทำมาหากินในบริเวณหมู่บ้านปัจจุบัน และได้ริเริ่มสร้าง วัดขึ้นมา สันนิษฐานว่าบริเวณที่สร้างวัดคงมีต้นมะเกลือขึ้นอยู่มากพอสมควร ชาวบ้านจึงตั้งชื่อว่าวัด มะเกลือ ซึ่งเดิมพื้นที่การปกครองอยู่ในอำเภอบางบัวทอง ปัจจุบันเป็นอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี ต่อมาทางราชการได้ขุดคลอง ผ่านวัดมะเกลือ ไปออกแม่น้ำท่าจีนที่ตำบลลำพญา จึงได้แบ่งเขตการ ปกครองใหม่ ถู้อเอาคั่นคลองฝั่งตะวันตกเป็นเขตการปกครอง ขึ้นกับจังหวัดนครปฐม ซึ่งมีบริเวณวัด มะเกลืออยู่ด้วย อันน่าจะเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านมาจนถึงทุกวันนี้

1.2. ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ 3,592 ไร่ หรือ 5.75 ตารางกิโลเมตร ลักษณะ เป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ มีลำคลองไหลผ่าน 3 สาย พื้นที่เหมาะแก่การทำเกษตร ส่วนมากพื้นที่จะเป็นทุ่งนา ทำสวน และบ้านที่อยู่อาศัย ลักษณะการตั้งบ้านเรือน จะอยู่กันเป็นกลุ่มตามพื้นที่ทำกิน และความสะดวกในการเดินทางคือริมคลอง และใกล้ถนน

มีอาณาเขตติดต่อกันดังนี้

ตำบลนรา	ทิศเหนือ	ติดต่อกัน	หมู่ที่ 3, หมู่ที่ 7 ตำบลคลองโยง และหมู่ที่ 10 ภิรมย์ อำเภอบางเลน
นนทบุรี	ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 5 ตำบลคลองโยง
	ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 3 ตำบลหนองเพรางาย อำเภอไทรน้อย จ.
	ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 3 ตำบลคลองโยง

1.3. ประชากร/ครัวเรือน

จำนวนครัวเรือน	219	ครัวเรือน
ประชากร	ชาย 591 คน	หญิง 624 คนรวม 1,215 คน
จำนวนผู้สูงอายุ	119 คน	ผู้พิการ 6 คน
ผู้ว่างงาน	36 คน	

1.4. การศึกษา

ไม่ได้เรียนหนังสือ	- คน	อนุปริญญา 48 คน
ประถมศึกษา	644 คน	ปริญญาตรี 64 คน
มัธยมศึกษา	63 คน	สูงกว่าปริญญาตรี 11 คน

1.5. การประกอบอาชีพ

1.5.1 ภาคเกษตร	☐ ทำนา	80	ครัวเรือน
	☐ ทำสวน	41	ครัวเรือน
1.5.2 นอกภาคเกษตร	ค้าขาย	33	ครัวเรือน
	รับจ้าง	132	ครัวเรือน
	รับราชการ	32	ครัวเรือน
	ลูกจ้างเอกชน	39	ครัวเรือน
	ว่างงาน	36	ครัวเรือน
	ไปประกอบอาชีพที่อื่น	70	ครัวเรือน

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก คือ การเกษตร จำนวน 106 ครัวเรือน อัตราค่าจ้างแรงงานในหมู่บ้าน 200 บาท ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 26,058 บาท/คน/ปี

1.6. ผู้มีความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

6.1 แพทย์แผนไทย / สมุนไพร / หมอพื้นบ้าน ได้แก่

- (1) ชื่อ นางมณี บุญเที่ยง ที่อยู่ 40/9 หมู่ที่ 4 มีความสามารถด้าน หมอพื้นบ้าน
 (2) ชื่อ นางสาวสำอึง พุ่มรินทร์ ที่อยู่ 84/2 หมู่ที่ 4 มีความสามารถด้าน นวดแผนไทย
 (3) ชื่อ นางสมใจ กลัดสุข ที่อยู่ 43/1 หมู่ที่ 4 มีความสามารถด้าน นวดแผนไทย

6.2 ผู้อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย / ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่

- (1) ชื่อ นายไกร เหมือนสุดใจ ที่อยู่ 37 หมู่ที่ 4 มีความสามารถด้าน พิธีกรรมทาง
 ศาสนา
 (2) ชื่อ นายบุญเสริม ปองสุข ที่อยู่ 26 หมู่ที่ 4 มีความสามารถด้าน พิธีกรรมทาง
 ศาสนา

6.3 งานฝีมือต่างๆ เช่น ช่างไม้ ช่างปั้น ช่างแกะ หัตถกรรม จักสาน ทอผ้า เป็นต้น

- (1) ชื่อ นายยาง พุ่มรินทร์ ที่อยู่ 84/2 หมู่ที่ 4 มีความสามารถด้าน ช่างไม้ ช่างปูน
 (2) ชื่อ นายประเสริฐ พ่วงจิ้น ที่อยู่ 40/25 หมู่ที่ 4 มีความสามารถด้าน ช่างไม้ ช่างปูน

6.4 ผู้มีความสามารถด้านการเกษตร เช่น การเพาะปลูก ขยายพันธุ์ การปรับใช้เทคโนโลยี
 เป็นต้น

- (1) ชื่อ นายโตม ค้อนเที่ยงธรรม ที่อยู่ 80 หมู่ที่ 4 มีความสามารถด้านการเพาะปลูก
 และการขยายพันธุ์
 (2) ชื่อ นางวลี สวดมาลัย ที่อยู่ 42/1 หมู่ที่ 4 มีความสามารถด้านการขยายพันธุ์พืช

6.5 ผู้มีความสามารถการถนอมอาหาร

- (1) ชื่อ นางวลี สวดมาลัย ที่อยู่ 42/1 หมู่ที่ 4 มีความสามารถด้านการบริหาร
 จัดการกลุ่ม

1.7. สถานที่สำคัญในหมู่บ้าน

- โรงเรียน 1 แห่ง
- วัด 1 แห่ง
- ตลาด 1 แห่ง
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง
- สถานีอนามัย 1 แห่ง
- หอกระจายข่าว 1 แห่ง
- สนามกีฬา 1 แห่ง
- ห้องสมุด 1 แห่ง
- โรงงานอุตสาหกรรม 3 แห่ง
- ร้านค้า/ร้านอาหาร 33 แห่ง
- สนามเด็กเล่น 1 แห่ง

1.8. ทรัพยากรธรรมชาติ (อธิบายลักษณะการใช้ประโยชน์ และความสำคัญ)

ดิน ดินมีสภาพเป็นกรดสูง การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรใช้มากกว่าร้อยละ 90 ของพื้นที่การเกษตรทั้งหมดของหมู่บ้าน / ชุมชน

แหล่งน้ำ ในหมู่บ้านนี้มีแหล่งน้ำผิวดินประเภทคลอง จำนวน 3 แห่ง คุณภาพน้ำมีความเหมาะสมได้แก่

1. คลองซอยตาลาว
2. คลองแสนแสบ
3. คลองทวีวัฒนา

พื้นที่สาธารณะในหมู่บ้าน ไม่มี

1.9. ข้อมูลการคมนาคม / สาธารณูปโภค

9.1 การเดินทางเข้าสู่ชุมชน

ถนนลาดยาง 1 เส้น ระยะทาง 6 , 5 0 0 เมตร

ถนนลูกรัง 1 เส้น ระยะทาง 4 , 8 0 0 เมตร

ห่างจากอำเภอ 14,000 เมตรและเป็นที่ตั้งของสำนักงานเทศบาลตำบลคลองโยง

9.2 สาธารณูปโภค

มีไฟฟ้าใช้ 219 ครัวเรือน

มีประปา / หมู่บ้าน 1 แห่ง

โทรศัพท์สาธารณะ 3 แห่ง

9.3 แหล่งน้ำ

บ่อดิน - แห่ง บ่อน้ำสาธารณะ 3 แห่ง

คลอง 3 แห่ง

1.10. ข้อมูลการเมือง / บริหาร (ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น อาสาสมัคร)

กำนันชื่อ นายถวิล นามสกุล วัฒนโน หมายเลขโทรศัพท์ 081-8142768

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายโตม นามสกุล ค้อนเที่ยงธรรม หมายเลขโทรศัพท์ 087-4121628

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสุวรรณ นามสกุล พุ่มไสว หมายเลขโทรศัพท์ 081-9143156

สารวัตรกำนันชื่อ นายสมชาย นามสกุล สุจริย์ หมายเลขโทรศัพท์ 089-0468097

สมาชิกเทศบาลชื่อ นายสมเกียรติ นามสกุล จันท์แสง หมายเลขโทรศัพท์ 081-3745096

สมาชิกเทศบาลชื่อ นางวิไล นามสกุล สวัสดิ์กิจ หมายเลขโทรศัพท์ 081-2978163

สมาชิกเทศบาลชื่อ วุฒิชัย นามสกุล จันท์แสง

อาสาพัฒนาชุมชนชื่อ นายสมชาย นามสกุล สุจริย์ หมายเลขโทรศัพท์ 089-0468097

อาสาพัฒนาชุมชนชื่อ นายสุวรรณ นามสกุล สวดมาลัย หมายเลขโทรศัพท์ 081-9143156
 อาสาพัฒนาชุมชนชื่อ นางวลี นามสกุล สวดมาลัย หมายเลขโทรศัพท์ 089-8926826
 อาสาพัฒนาชุมชนชื่อ นางวิไล นามสกุล สวัสดิ์กิจ หมายเลขโทรศัพท์ 081-2978163
 อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ชื่อ นายธรรพร นามสกุล สุจรรย์
 อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ชื่อ นายเสน่ห์ นามสกุล ทองธาตุ
 อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ชื่อ นายสำรวย นามสกุล ปองสุข
 อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ชื่อ นางสาวสำอิ่ง นามสกุล พุ่มรินทร์
 อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ชื่อ นางวิไล นามสกุล สวัสดิ์กิจ

1.11. ศิลปวัฒนธรรม / ประเพณีที่สำคัญ / ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.11.1 เทศกาลวันขึ้นปีใหม่

1.11.2 เทศกาลวันสงกรานต์

1.11.3 เทศกาลวันเข้าพรรษา

1.11.4 เทศกาลวันลอยกระทง

1.12. ข้อมูลกลุ่ม / องค์กรในชุมชน

1) กองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง ปัจจุบันมีเงินทุน 1,100,000 บาทสมาชิก 144 คน
ประธาน ชื่อ นายจรัญ ทรศาสตร์ หมายเลขโทรศัพท์ 089-8366412

2) กองทุนพัฒนาสตรี ปัจจุบันมีเงินทุน - บาท สมาชิก 15 คน ประธาน ชื่อ
นางวลี สวดมาลัย หมายเลขโทรศัพท์ 089-8926826

3) กลุ่มทำไข่เค็มสมุนไพร (OTOP) ปัจจุบันมีเงินทุน - บาท สมาชิก 20 คน
ประธาน ชื่อ นายประเสริฐ พ่วงจีน หมายเลขโทรศัพท์ 086-7651759

4) กลุ่มผู้ประสบพลั้งแผ่นดิน ปัจจุบันมีเงินทุน - บาท สมาชิก 25 คน
ประธาน ชื่อ นายถวิล วัฒนโน หมายเลขโทรศัพท์ 081-8142768

1.13. ผลิตภัณฑ์ของชุมชนและท้องถิ่น (OTOP)

ชื่อผลิตภัณฑ์ ไข่เค็มสมุนไพร ผลิตโดย กลุ่มทำไข่เค็มสมุนไพร
แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” ไว้มาก ผู้วิจัยได้เลือกความหมายที่มีความสัมพันธ์กัน
ออกมากล่าวไว้ มีดังต่อไปนี้

ความหมาย ตามพจนานุกรมในพจนานุกรม Webster’s New Dictionary of the
American Language ได้ให้ความหมายสรุปได้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่หรือ
ในเมืองเดียวกัน มีอาณาบริเวณหรือเมืองที่มีกลุ่มคนอยู่รวมกัน และกลุ่มคนที่อยู่รวมกันนี้มีความ
สนใจในเรื่องต่างๆ คล้ายกัน (รัชนีกร เศรษฐโส 2522 : 91)

พจนานุกรม Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English (1994 :
233) ได้ให้ความหมายของชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความรู้สึกว่าเป็น

พวกเดียวกัน มีศรัทธา ความเชื่อ เชื้อชาติ การงาน หรือมีความรู้สึกนึกคิด ความสนใจ ที่คล้ายคลึงกัน มีการเกื้อกูลกันเป็นอยู่ร่วมกัน”

ราชบัณฑิตยสถาน (2524 : 371) อธิบายว่า สังคม (Society) คือ คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบ กฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกันส่วนคำว่า ชุมชน (Community) พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา (ราชบัณฑิตยสถาน 2524: 72) ได้ให้ความหมายไว้ 3 แนวดังนี้ คือ

1.กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคมแต่มีขนาดเล็กกว่า และมีความสนใจร่วมที่ประสานกันในวงแคบกว่า

2.เขตพื้นที่ ระดับของความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดกว่า และมีความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิด เดิมของชาติหรือศาสนา

3.ความรู้สึกและทัศนคติทั้งหมดที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่มจากความหมายดังกล่าวมีความสอดคล้องกับ เดนนิส อี. บ็อบลิน (Dennies E. Poplin1979 : 3) ที่กล่าวว่า ชุมชนเป็นคำที่ใช้เกี่ยวกับ การรวมตัวกันของหน่วยสังคมและที่อยู่อาศัย ที่ขึ้นอยู่กับขนาดของกลุ่ม โดยใช้คำเรียกที่แตกต่างกันออกไป เช่น ละแวกบ้าน หมู่บ้าน เมือง นคร และมหานคร

พัณณ์ สุจางงค์ ได้ให้ความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึง ดินแดนทั่วไปที่มีจำนวนคนมากกว่า 2 คนขึ้นไป ที่ได้ร่วมกันด้วยธรรมชาติอย่างเดียวกัน คือ มีความคิดเห็นพ้องต้องกัน รวมตัวกันที่จะทำอะไรร่วมกันและก็หวังที่จะประสบความสำเร็จนั้นอย่างเดียวกัน (พัณณ์ สุจางงค์ และคนอื่นๆ 2525 :4)

Athur Dunham (อาร์เธอร์ ดุนแฮม) ให้ความหมายว่า “ชุมชน” คือ กลุ่มมนุษย์กลุ่มหนึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตภูมิศาสตร์ค่อนข้างที่แน่นอนและติดต่อกัน ตลอดทั้งมีส่วนสำคัญของชีวิตทั่วไปอย่างเดียวกัน เช่น มารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี และแบบแห่งการพูด” (สนธยา พลศรี. 2533:11)

กรมการพัฒนาชุมชนให้ความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่มีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกัน และสามารถดำเนินงานกิจกรรมใดๆ เพื่อประโยชน์ร่วมกันได้ (กรมการพัฒนาชุมชน :2526 : 77)

กาญจนา แก้วเทพ (2538 : 14) กล่าวถึงชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือข่าย จนถึงระดับหมู่บ้านและระดับเกินหมู่บ้าน และผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นคนชุมชน

เดียวกัน นอกจากนี้ ยังมีการดำรงรักษาคุณค่า มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา และมีการถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย”

จิรพรรณ กาญจนะจิตรา ได้สรุปว่า “ชุมชนประกอบด้วยกลุ่มชนที่มีบางสิ่งบางอย่างคล้ายคลึงกัน รวมขึ้นเป็นชุมชนหนึ่ง มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกสถาบัน และกลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่เดียวกัน อยู่ใต้กฎหมายหรือข้อบังคับเดียวกัน(จิรพรรณ กาญจนะจิตรา:2530: 10 -11)

ประเวศ วะสี (2540 : 33) ได้ให้ความหมายของชุมชน หมายถึง ความเป็นชุมชนอาจหมายถึงการที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้มีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกันมีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำมีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน

สรุปได้ว่าชุมชนหมายถึงระบบความสัมพันธ์ของคนความเชื่อ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ อาชีพ ระบบการเมือง ระบบการปกครอง โครงสร้างอำนาจ รวมถึงระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีด้านต่างๆ ซึ่งระบบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อกันและระหว่างกัน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ามีความเชื่อมโยงกันชนิดที่ไม่สามารถแยกจากกันได้

ส่วนประกอบของชุมชน

ส่วนประกอบของชุมชนเปรียบเสมือนกับต้นไม้ ซึ่งประกอบไปด้วยราก ใบ ลำต้น และส่วนประกอบอื่นๆ หรือถ้าเปรียบกับบ้านก็ได้แก่ พื้น เสา ฝา คาน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ประกอบเข้าด้วยกันอย่างเป็นระเบียบ ส่วนโครงสร้างของชุมชนบทยที่สำคัญนั้นได้แก่ (เสถียร เหลืองอร่าม .ม.ป.ป 140).

1. บุคคล หมายถึง คนหนึ่ง ๆ ที่มีคุณลักษณะหรือบุคลิกแตกต่างกันไป เนื่องจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนด
2. กลุ่มคน หมายถึง บุคคลตั้งแต่ 2 คน ที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยการกระทำต่อกัน คือ มีปฏิริยาโต้ตอบกันและเข้าใจกัน
3. สถานภาพและบทบาท ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่ของบุคคลซึ่งผูกพันกันอยู่ในสังคมบุคคลแต่ละคนจะมีสถานภาพและบทบาทหลายอย่างตามกลุ่มที่สังกัดอยู่
4. ระบบสังคม เป็นเครื่องมือซึ่งกำหนดและเป็นแนวทางให้สมาชิกของสังคมยึดถือปฏิบัติเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสงบสุขของสังคม
5. สถาบันทางสังคม หมายถึง คุณธรรมและกิจกรรมบางอย่างที่มีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันทางการเมืองการปกครอง สถาบันนันทนาการ เป็นต้น
6. การแบ่งชนชั้นทางสังคม ได้แก่

6.1 การแบ่งชั้นในสังคมเมือง คือ ตระกูล เจ้านาย ขุนนาง ขุนหลวง พระ พระยา ความสำเร็จทางราชการ อำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง ชนิดของอาชีพ

6.2 การแบ่งชนชั้นในสังคมชนบท คือ ชนชั้นผู้นำท้องถิ่นกับชนชั้นชาวบ้านทั่วไป
หน้าที่ของชุมชน

หน้าที่ของชุมชน ตามแนวคิดของนักสังคมวิทยาชนบทและนักสังคมมานุษยวิทยา มีดังนี้ (สรุปรจาก ไพรินทร์ เดชะรินทร์ : 2524 24 –30)

1. ให้บริการขั้นต้นแก่สมาชิก บริการขั้นต้น หมายถึง สิ่งที่สมาชิกของชุมชนทุกเพศวัยต้องใช้ และเป็นสิ่งที่ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความสุข สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน และสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของท้องถิ่นสืบต่อไป ตัวอย่างบริการขั้นต้น ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ คือ สถานพยาบาล หรือ สถานือนามัย เมื่อสมาชิกเจ็บป่วยต้องอาศัยสถานีน อามัย ต่อมาโรงเรียนก็จะให้ การศึกษาอบรมสั่งสอนวิชาความรู้แก่สมาชิกใหม่ และถัดมาอีกคือ สถาบันศาสนา ซึ่งรวมถึงความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งควบคุมพฤติกรรมให้คนอยู่ร่วมกัน อย่างสงบสุขภายในชุมชน

2. จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นสำหรับสมาชิก สิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นย่อมแล้วแต่ประเภทของชุมชน และความเจริญมากน้อยของชุมชน แต่โดยสรุปแล้วควรจะต้องมีสิ่งต่อไปนี้ คือ ถนนภายในชุมชน และถนนติดต่อชุมชนภายนอกน้ำกิน และน้ำใช้เพื่อการประกอบอาชีพ ไฟฟ้า สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และสนามกีฬา ถ้าจะนำมาเปรียบเทียบกับหมู่บ้านในชนบทไทยแล้ว ใน ปัจจุบันดูเหมือนจะยังกวรวอยู่เรื่องน้ำกิน น้ำใช้ที่มีไม่เพียงพอทุกฤดูกาล ถนนติดต่อทั้งภายในและ ภายนอกหมู่บ้าน บางหมู่บ้านมีพร้อมแล้วทั้งเรื่องน้ำและถนน กำลังต้องการไฟฟ้า และบางแห่งการ จัดให้มีน้ำกินน้ำใช้ ยังไม่เพียงพอ ก็โตมาจัดให้มีไฟฟ้าก่อนก็มี

3. จัดให้ มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น หน่วยการปกครองท้องถิ่น หน่วยการปกครองท้องถิ่น จะทำหน้าที่เป็นผู้จัดระเบียบชุมชน เป็นตัวแทนของสมาชิกชุมชนที่จะตัดสินใจในการกระทำหรือไม่ กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน ถ้าเป็นชุมชนสมัยก่อนก็เหมือน หัวหน้าเผ่าหรือหัวหน้าหมู่บ้านที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือ หน่วยการปกครองท้องถิ่นในหลาย ประเทศก็จัดทำในรูปแบบต่างๆ กันไป บางแห่งใช้วิธีการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนบางแห่งใช้การ แต่งตั้งจากทางราชการ และบางแห่งก็ผสมกัน แม้ว่าประชาชนเลือกตั้งแล้วก็ยังต้องให้ราชการ เห็นชอบด้วย จึงแต่งตั้งให้เป็นที่ หรือมิฉะนั้นก็ส่งคนของทางราชการมาควบคุมการบริหาร

4. จัดให้มีการรักษาคุ้มครองรักษาสวัสดิภาพของสมาชิก ทั้งทรัพย์สินและร่างกาย ความ สงบสุขของชุมชนทางสวัสดิภาพ ทรัพย์สิน และร่างกาย ถ้ามองในชุมชนที่เจริญมากแล้ว ก็คือ จัดให้ ตำรวจเป็นผู้ให้การคุ้มครอง แต่ในหมู่บ้านชนบทไทยผู้ให้การคุ้มครอง เรื่องแบบนี้อาจเป็นชาวบ้านใน หมู่บ้านเอง จัดให้มีเวรยามคอยป้องกันวัว ควาย สัตว์เลี้ยง ในบริเวณหมู่บ้านบางแห่งใช้ชายฉกรรจ์ ในหมู่บ้านบางแห่งใช้ชายฉกรรจ์ในหมู่บ้านเป็นผู้ช่วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปัจจุบันมีการคุกคามทาง การเมือง บางหมู่บ้านจัดให้มีการรักษาดินแดน นอกจากการปกป้องรักษาทรัพย์สินของชาวบ้านแล้ว ยังทำการต่อสู้ป้องกันการบุกรุกของบุคคลที่เข้ามาคุกคาม และก่อให้เกิดให้เกิดการปั่นป่วนภายใน หมู่บ้าน ที่เรียกว่า ผู้ก่อการร้าย ในบางท้องที่มี พลเรือน ตำรวจ และทหาร ที่ทำหน้าที่ เป็นชุดคอย คุ้มครองอาศัยอยู่ในบ้าน แต่ฝ่ายป้องกันที่มีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยิ่ง คือ หน่วยป้องกันที่ชุมชนจัดตั้ง ขึ้นเอง ส่วนจะทำได้เพียงไรนั้นอยู่ที่ความเข้มแข็งของผู้นำในหมู่บ้าน

5. ดำรงไว้ซึ่งภาระหน้าที่ทางสรีรวิทยาของสมาชิกภายในชุมชน สมาชิกภายในชุมชนที่เกิดมา แทนสมาชิกที่ตายจากไปจะต้องได้รับการเลี้ยงดูเอาใจใส่ ในเรื่องปัจจัยทั้ง 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ นอกจากเป็นภาระหน้าที่ของครอบครัวแล้ว ชุมชนต้องทำหน้าที่คอยให้ความ

ช่วยเหลือสนับสนุนเรื่องบริการเหล่านี้แก่สมาชิกในชุมชน นักการศึกษาได้อธิบายต่อไปว่า การจัดการบริการในด้านนี้รวมไปถึงการรักษาคุ้มครองสวัสดิภาพของสมาชิก และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในรูปวัสดุสิ่งก่อสร้างที่จะนำมาเพื่อสนับสนุนปัจจัย 4 ดังกล่าวด้วย พิจารณาให้ถี่ถ้วนคือการรวมบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกบางอย่างในชุมชนนั่นเอง

6. จัดให้มีการบริการทางเศรษฐกิจและบริการอื่นๆ เพื่อสมาชิก ภาระหน้าที่ในข้อนี้ได้พยายามถึงความต้องการของสมาชิกในชุมชนในด้านเศรษฐกิจ รวมตลอดถึงบริการในด้านเศรษฐกิจ หมายถึงในด้านการตลาด การให้ความรู้ในรูปของการฝึกอบรมให้สมาชิกมีความสามารถในการประกอบอาชีพที่ตนถนัด ภายในชุมชนควรจะต้องให้มีการแบ่งผลผลิตตามสัดส่วนความเสมอภาคพอสมควรระหว่างสมาชิกในชุมชนทุกชุมชน ควรจะต้องมีการแบ่งการใช้แรงงานให้ถูกต้องตามวัยและอายุของคนในชุมชน แบ่งแยกตามความถนัดและวัยที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีประสิทธิภาพที่สุด

7. หน้าที่ในการผลิตสมาชิกใหม่ของชุมชน นักการศึกษาได้อธิบายถึงภาระหน้าที่ของชุมชนในเรื่องนี้ เป็นการเตือนให้ระวังว่าบางชุมชนไม่สนใจต่ออัตราการเกิดของคนในชุมชนไม่มีการวางแผนครอบครัว การเกิดเป็นเรื่องของธรรมชาติไม่ควรจะป้องกัน หากมีสมาชิกเกิดใหม่ จนชุมชนไม่สามารถให้บริการและเลี้ยงดูให้เป็นผู้มีคุณภาพ ชุมชนย่อมประสบกับปัญหาสุดคณานับ ชุมชนเหล่านี้มักเป็นชุมชนที่อยู่ในประเทศกำลังพัฒนา

8. ให้ความสนใจเป็นพิเศษในขบวนการให้การศึกษา การปลูกฝังของสมาชิกสมาชิกของชุมชนให้อยู่ในแนวทางที่ชุมชนต้องการ กล่าวโดยสรุปคือ ทุกชุมชนต้องตั้งความหวังในเรื่องความเจริญก้าวหน้าที่อยู่ในสมาชิกรุ่นใหม่ ของชุมชน จะต้องระมัดระวังและมีการวางแผนในการศึกษาอบรมปลูกฝังชนรุ่นหลัง และจะเริ่มวางระบบตั้งแต่ครอบครัว เพื่อเล่นในโรงเรียน เลยออกมาถึงสังคมการทำงานที่ตนมีอาชีพในวงการนั้น

9. รักษาความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน และจัดสวัสดิการแก่สมาชิกในชุมชนนอกจากจะจัดในรูปของขนบธรรมเนียมประเพณีแล้ว ยังหมายถึงข้อกำหนดกฎหมายที่ใช้ในชุมชน เกี่ยวกับหน้าที่ของชุมชนดังกล่าว ชุมชนชนบทของไทยมีลักษณะที่เด่นและเป็นข้อดีของที่มีสถาบันทางศาสนาตลอดจนความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีของหมู่บ้าน ที่มีส่วนช่วยควบคุมความประพฤติเพื่อให้เกิดความสงบสุข มากทีเดียว

10. หน้าที่สร้างสรรค์ ปลูกฝังค่านิยมของสมาชิกในชุมชน การยอมรับบทบาทแนวความคิดริเริ่มที่ดี จะเป็นกำลังใจและความภาคภูมิใจของสมาชิกในชุมชน ก่อให้เกิดความผูกพันทางจิตใจแก่สมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนจะต้องแสดงออกถึงการเอาใจใส่ต่อคนทุกรุ่นทุกวัยที่อยู่ในชุมชนเกิดทัศนคติที่ดีและศรัทธาต่อชุมชนของตน ซึ่งจะเป็นการให้บทบาทที่ดีแก่สมาชิกในชุมชนทางอ้อมอีกด้วย ในหมู่บ้านไทยที่มีการจัดงานบุญต่างๆ ก็มีประโยชน์และเสริมสร้างคุณค่าของชีวิตของคนในชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดในชุมชนอีกด้วย

ลักษณะของชุมชน

ได้มีการจัดแบ่งประเภทของชุมชนออกเป็นเป็นประเภทต่างๆ โดยใช้หลักเกณฑ์ในการแบ่งแตกต่างกันออกไป เช่น แบ่งตามจำนวนพลเมือง แบ่งตามหน่วยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ แบ่งตาม

ความสัมพันธ์กับหน่วยงานของรัฐ แบ่งตามลักษณะพิเศษของประชาชน แบ่งตามลักษณะด้าน นิเวศวิทยา แบ่งตามกิจกรรมทางสังคม แบ่งตามหน่วยการปกครอง และแบ่งตามลักษณะของคนใน ชุมชน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าแม้ว่าจะแบ่งอย่างไร ผู้ทำหน้าที่เป็นนักพัฒนาคงจะต้องทำ ใน ชุมชนอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้ง 2 อย่างต่อไปนี้ คือชุมชนชนบท และชุมชนเมือง ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึง ได้กล่าวถึงเฉพาะลักษณะของชุมชนชนบทเท่านั้น เพราะชุมชนที่ผู้วิจัยทำการศึกษาเป็นลักษณะของ ชุมชนชนบทในความเข้าใจของผู้วิจัย

ชุมชนชนบท (Rural Community) ชุมชนชนบทเป็นบริเวณที่ผู้คนอาศัยอยู่กันตามภูมิภาค ประเทศ ที่อยู่นอกเขตเมืองโดยมีบ้านเรือนกระจัดกระจายทั่วไป และรวมกันอยู่เป็นหมู่ ซึ่งใช้เป็น ศูนย์กลางในการกระทำกิจกรรมร่วมกัน โดยคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดด้วยเหตุนี้ เมื่อกล่าวถึงชุมชนชนบทจึงเป็นที่เข้าใจตรงกันว่า เป็นชุมชนที่อยู่ในบริเวณของตำบลและหมู่บ้าน ซึ่ง เป็นหน่วยการปกครองท้องที่หน่วยหนึ่งของรัฐบาลรัฐบาล

ลักษณะของชุมชนชนบทโดยทั่วไปเท่าที่รวบรวมได้ มีดังต่อไปนี้ (นาถ พันธุนาวิน : 2523 : 19;ประดิษฐ์ มัชฌิมา.2522 : 43 -44)

1. ชาวชนบทอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด ทุกคนรู้จักกันดี มีการติดต่อและไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้านมีมาก ชีวิตความเป็นอยู่และการจัด องค์การทางสังคมเป็นแบบกลุ่มปฐมภูมิ (primary group) คือมีการติดต่อและสัมพันธ์กันแบบ ส่วนตัวและอย่างเป็นกันเอง

2. มีการติดต่อและคบค้าสมาคมกับเพื่อนบ้านใกล้เคียงเป็นส่วนใหญ่

3. มีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและยาวนาน

4. ชาวชนบทมีลักษณะคล้ายคลึงกัน (Homogeneous) คือ มีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายกัน มี ฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา และสังคมคล้ายกันหรือเท่าเทียมกัน นับถือศาสนาเดียวกัน มี ทัศนคติหรือความเชื่อคล้ายกัน

5. การเลื่อนชั้นทางสังคม การอพยพโยกย้าย และการเปลี่ยนแปลงอาชีพ มีน้อย โดยมาก มักประกอบอาชีพเดิม ซึ่งส่วนมากเป็นอาชีพเกษตรกรรม รักถิ่นฐาน ไม่ชอบอพยพโยกย้ายไปไหน ง่ายๆ และการเลื่อนฐานะทางสังคม (Social Family) คือ สมาชิกในครอบครัวมีมาก นอกจาก พ่อแม่และลูกแล้ว อาจจะมีพ่อแม่ ยาย ญาติและครอบครัวอื่น ๆ รวมอยู่ด้วย

6. มีอัตราการเกิดสูง (Height birth Rates) มีเวลาอยู่ด้วยกันนานจึงทำให้เกิดลูกมากอีก ประการหนึ่งเป็นเพราะชาวชนบทมีการศึกษาน้อย ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการคุมกำเนิดและ วิธีการคุมกำเนิด ตลอดจนมีรายได้น้อย ไม่เพียงพอที่จะซื้อยา หรือจ้างทำหมันผ่าตัดได้

7. มีระดับการศึกษาและอาชีพต่ำ เพราะขาดสถาบันการศึกษา ขาดสิ่งจูงใจ ขาดรายได้ ขาดอุปกรณ์เครื่องมือการศึกษา และขาดสถาบันฝึกฝนอาชีพที่อยู่ใกล้เคียง ทำให้ชาวชนบทมีชีวิต ความเป็นอยู่ตามมีตามเกิด

8. เป็นคนหัวโบราณ (Conservative) เชื่อโชคลาง มีความคิดคับแคบ ยากต่อการ เปลี่ยนแปลง

9. มีความเชื่อตามประเพณี ท้อแท้ ไม่กระตือรือร้น เคยเชื่ออย่างไรก็เชื่ออย่างนั้น

10. มีอายุเฉลี่ยแล้วน้อยกว่าชาวเมือง เพราะขาดอาหารและสิ่งบำรุงร่างกายอย่างเพียงพอ ขาดแพทย์และพยาบาลที่จะให้บริการแก่ประชาชน ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องความสะอาดและอนามัย

11. ขาดการวางแผนชีวิตและครอบครัวที่ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะขาดความรู้และประสบการณ์ ทำให้ดำเนินชีวิตไปวันๆ อย่างตามมีตามเกิด การเปลี่ยนแปลงใดๆ เป็นเรื่องของภายนอก หรือมาจากภายนอก ไม่ใช่เกิดจากความรู้อย่างเข้าใจของตนเอง

12. ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในสิ่งที่ไม่จำเป็น เช่น ในงานแต่งงาน บวชนาค งานศพ ทำบุญ หรืองานฉลองอื่นๆ มีการใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมาก

13. ขาดสถาบันและบริการสาธารณะอื่น ๆ ที่จะอำนวยความสะดวกแก่ชุมชน เช่น โรงเรียน พยาบาล ไฟฟ้า ประปา ถนน ตลาด เป็นต้น

14. มักจะทำงานเป็นฤดูกาล และมีการว่างงานเป็นประจำ

15. มีการช่วยเหลือกันโดยไม่คิดมูลค่า หรือต้องการสิ่งตอบแทน

16. การควบคุมสังคม (Social Control) ขึ้นอยู่กับกลุ่มปฐมนุญเป็นส่วนใหญ่

การพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)

การพัฒนาในประเทศที่ผ่านมาได้ให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยเชื่อว่าหากเศรษฐกิจเติบโตสูงขึ้นระดับรายได้ของประชากรของประเทศก็จะเพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งจะส่งผลให้มาตรฐานการดำรงชีวิตของประชาชนสูงขึ้นแต่การขยายตัวทางเศรษฐกิจในเชิงปริมาณดังกล่าว ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ เช่น ปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างภาคอุตสาหกรรมกับภาคเกษตรกรรมนำไปสู่ข้อสรุปผลของการพัฒนาที่ผ่านมาว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาคุณภาพและไม่ยั่งยืน” ความเจริญทางเศรษฐกิจไม่อาจดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ หากไม่คำนึงถึงการบริหารจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยต้องมีการใช้อย่างเหมาะสมและมีเหตุผล เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์รวมทั้งจัดการ และคุ้มครองระบบนิเวศให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ในศตวรรษที่ 2550 ประเทศไทยจึงได้ให้มีการใส่ใจอย่างจริงจังกับ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน”

1. ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

(การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย เอกสารประกอบการประชุม ประจำปี 2546 การพัฒนาที่ยั่งยืน 30 มิถุนายน 2546) “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความหมาย ใกล้เคียงกัน แต่มีการกล่าวมากที่สุดคือ คำนิยามของสมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและพัฒนา (World Commission on Environment and Development) ซึ่งนิยามไว้ว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ รูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปต้องลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง (Sustainable Development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs) หรือพูดอีกนัยหนึ่งคือ การทำให้กิจกรรมของมนุษย์ สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของ

ธรรมชาติ ตามแนวคิดดังกล่าวจึงสรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมการพัฒนาในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม เป็นต้น โดยมีคนเป็นศูนย์กลางหรือเป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้อยู่ดีกินดีทั้งคนในรุ่นปัจจุบันและรุ่นต่อไป แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนมาจาก 3 แนวทางใหญ่ๆ คือ

- แนวทางด้านนิเวศวิทยา
- แนวทางด้านสังคม
- แนวทางด้านเศรษฐกิจ

ประเทศไทยตระหนักถึงปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาประเทศและเริ่มกำหนดเป้าหมายหลักของการพัฒนาประเทศที่มุ่งรักษาความสมดุลระหว่างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2540 – 2549) และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 – 2544) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550 -2554) (Green and Happiness Society)

2. แนวทางการปรับตัวของประเทศไทยสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนมีแนวคิดในการดำเนินงานดังนี้

2.1 การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยต้องสร้างความเข้าใจว่าทรัพยากรธรรมชาติ เป็นทุนการผลิตประเภทหนึ่งของระบบเศรษฐกิจของประเทศและมีความสำคัญในการดำรงชีวิต

2.2 การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในหลายทศวรรษที่ผ่านมาเป็นการขยายตัวในเชิงปริมาณ โดยมีการกำหนดยุทธศาสตร์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ดังนี้ คือ

1. การบริหารเศรษฐกิจโดยรวม
2. การเพิ่มสมรรถนะและขีดความสามารถของการแข่งขันของประเทศ
3. การพัฒนาความเข้มแข็งทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

- สนับสนุนการวิจัย
- พัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้มีความสามารถมากขึ้น
- พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศ

2.3 การเสริมสร้างรากฐานของสังคมให้เข้มแข็งเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาให้บุคลากรของชาติมีคุณภาพ มีความรู้ และพร้อมที่จะรับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกบนพื้นฐานของความเป็นไทย

- เชื่อมโยงการพัฒนาชนบทและเมืองให้สนับสนุนซึ่งกันและกัน
- มีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. ดรรชนีการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย

การวัดผลสำเร็จของการพัฒนาประเทศ ส่วนใหญ่พิจารณาจากผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (Gross Domestic Product-GDP) และผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross National Product-GNP) ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

ประเทศไทยใช้ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศและผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ เป็น ดรรชนีชี้วัดระดับการพัฒนาประเทศเช่นเดียวกับประเทศอื่น สังคมและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน ใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ฉบับที่ 9 และฉบับที่ 10 กำหนดให้ คนเป็น ศูนย์กลางของการพัฒนา โดยการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนให้มีความสุขและมี คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดรรชนีชี้วัดขั้นใหม่ 2 ชุด คือ ดรรชนีความอยู่ดีมีสุข และ ดรรชนีความเข้มแข็ง ทางเศรษฐกิจ เพื่อใช้วัดผลกระทบขั้นสุดท้ายของการพัฒนาที่มีต่อคน

แนวปฏิบัติในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

แนวทางในการพัฒนาชุมชนสามารถปฏิบัติในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้ ดังนี้

1. สร้างเวทีการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นก่อน
2. วิเคราะห์ศักยภาพในขีดความสามารถของท้องถิ่น
3. วางแผนพัฒนาตามแนวทาง
4. ส่งเสริมการรวมกลุ่มในลักษณะต่างๆ
5. พัฒนาเทคโนโลยีในความรู้เกี่ยวกับวิธีการผลิต
6. พัฒนาระบบตลาด
7. พัฒนากิจกรรมเกี่ยวกับการศึกษา
8. ทำการวิจัย
9. สร้างศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจชุมชน
10. สร้างหลักสูตรฝึกอบรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
11. พัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร
12. เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนออกสู่สังคมภายนอก

3. ทฤษฎีเกี่ยวกับเด็กและการสอนศิลปะ

ปัจจุบันนี้ เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่า ศิลปะของเด็กนั้น เป็นกุญแจดอกสำคัญที่ ผู้ใหญ่ จะพึงเข้าใจความรู้สึกนึกคิด และความต้องการของเด็กได้ ศิลปะเด็กเป็นเสมือนการสื่อสารที่ มองเห็นได้ เพราะศิลปะของเขาย่อมเป็นตัวแทนความรู้สึกนึกคิดโดยตรง เช่น เมื่อเด็กเขียนภาพ เกี่ยวกับชุมชนนั้น อาจจะหมายความรวมถึงประสบการณ์ของเด็กที่มีต่อชุมชน ความรู้สึกนึกคิดต่อ ชุมชนหรือความปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่ในชุมชน ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งหรือหลายลักษณะรวมกัน ก็ได้

ศิลปะเป็นสิ่งที่เด็กทุกคนได้พบเจอมาตั้งแต่เด็กจำความได้โดย เด็กเคยวาด เคยออกแบบ เคย สัมผัสงานศิลปะมาก่อนแล้ว เช่น การปั้นดิน การพับกระดาษ การทาสี วาดภาพต่างๆ ขีดเขียนตาม พื้นดิน เป็นต้น ซึ่งการสร้างงานศิลปะของเด็กดังกล่าว เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากความรู้สึกที่เกิดขึ้น ภายในตัวเด็ก ไม่ว่าจะเด็กชาติใดภาษาใด ศิลปะเปรียบเสมือนของเล่นของเด็กที่ทำให้เกิดความ เพลิดเพลิน สนุกสนาน เด็กๆมีนิสัยชอบที่จะสร้างสรรค์ มีความอยากรู้อยากเห็น ชอบทดลองสิ่งใหม่ มีความต้องการที่จะทดสอบพลังงานและความสามารถของตนเอง และผลงานจากการที่เด็กได้ แสดงออกตามความต้องการดังกล่าวแล้วกลายเป็นผลงานทางศิลปะที่มีคุณค่าทางด้านจิตใจของเขา

และบุคคลในครอบครัว การแสดงออกอีกด้านหนึ่งของเด็ก ซึ่งมักจะถูกกลบเกลายในสายตาของผู้ใหญ่ทั่ว ๆ ไป คือการแสดงออกทางศิลปะ ซึ่งการแสดงออกทางศิลปะนี้ มีคุณค่าต่อการพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ ของเด็กไม่น้อยไปกว่าการแสดงออกทางด้านอื่น ๆ เลย การแสดงออกทางศิลปะเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของเด็ก ในอันที่จะช่วยสร้างเสริมประสิทธิภาพหรือพลังในตัวเด็ก ซึ่งพลังนั้นจะเป็นผลไปสู่ การรับรู้ การเรียนรู้ และการประพฤติปฏิบัติในทุก ๆ ด้าน ที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาการของเด็กไม่น้อยไปกว่าการพูดหรือเล่น เพราะการแสดงออกทางศิลปะจะเริ่มต้นด้วยการรับรู้ ทางสภาพแวดล้อม เกิดความคิดคำนึงและแสดงออกมาด้วยความสามารถ ทั้งการใช้ความรู้สึกนึกคิด และความสามารถ ในปฏิบัติงานด้วยมือ

เมื่อศิลปะเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งในการแสดงออกและมีคุณค่าไปสู่การพัฒนาการในทุก ด้าน การแสดงออกทางศิลปะในวัยเด็ก จึงเป็นการแสดงออกที่ควรได้รับการส่งเสริมให้เป็นไปตามธรรมชาติ การขัดขวางหรือขาดการสนับสนุนต่อพฤติกรรมทางด้านนี้ จึงเท่ากับเป็นการขัดขวางการพัฒนาการทางธรรมชาติด้วยนั่นเอง การยับยั้งการแสดงออกทางศิลปะ ก็เหมือนกับการยับยั้งการแสดงออกทางการเล่นของเด็ก ซึ่งอาจจะเป็นผลเสียไปสู่พัฒนาทางการสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ และสังคมของเด็กด้วย เมื่อเด็กจะเขียนภาพซักรูปหนึ่งภาพนั้น เขาจะเริ่มตรวจสอบสิ่งต่าง ๆ รอบตัว รู้จักเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามความพึงพอใจของเขาเอง และคิดสร้างสรรค์ออกมาเป็นภาพตามความคิด คำนึงหรือจินตนาการ สร้างเป็นภาพแทนสิ่งแวดล้อมและความต้องการส่วนตัว ขณะที่เขียนภาพอยู่นั้นเด็กจะมีความสุขกับการสร้างจินตนาการให้ปรากฏเป็นรูปร่างขึ้นมา มีความสนุกสนานเพลิดเพลินกับโลกส่วนตัวที่ชื่นชอบ และได้ลงมือลงแรงทำงานเพื่อเสริมสร้างลักษณะนิสัยที่ดี พร้อมทั้งฝึกฝนการทำงานของสายตามที่สัมพันธ์กับมือ ความคิด อารมณ์ และสติปัญญาของเด็กไปพร้อมกัน

จากการศึกษารายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการการเรียนการสอนด้านศิลปะ

กองศิลปะการศึกษา กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ (2528) ได้ทำการวิจัยด้านความต้องการบุคลากรทางด้านดนตรีและนาฏศิลป์ไทยของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษา โดยศึกษาความต้องการบุคลากรว่ามีความรู้ความสามารถเพียงพอกับความต้องการหรือไม่ และสรุปได้ว่าไม่เพียงพอกับความต้องการและควรเพิ่มบุคลากรด้านนี้ให้มากขึ้น โดยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากหัวหน้าหมวดวิชาศิลปะ ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องมาทำการวิจัย

กรมการฝึกหัดครู กลุ่มวิทยาลัยครูภาคตะวันตก (2529) ได้ทำการศึกษาความต้องการด้านอาชีพในท้องถิ่น โดยศึกษา เรื่องการขาดแคลนด้านบุคลากร ความรู้ความสามารถของบุคลากร ความพอใจการสอนของครู การเสริมสร้างความรู้ให้กับครู สรุปได้ว่า ครูทางด้านนี้ยังขาดอีกมากและยังมีความต้องการเรียนสูงขึ้นเรื่อยๆ

กรมสามัญศึกษา (2532) ได้ศึกษาเรื่องการคาดคะเนความต้องการครูโรงเรียนมัธยมศึกษาปี การศึกษา 2522-2532 พบว่า มีความต้องการครูในกลุ่มวิชาศิลปศึกษา อันได้แก่ วิชาทัศนศิลปศึกษา และวิชาดนตรี และยังพบว่ายังมีความต้องการครูด้านศิลปะเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 67 ของโรงเรียนที่ต้องการครูศิลปศึกษา

ไพลิน แจ่มชุ่ม (2553) ได้ศึกษาเรื่อง การส่งเสริมพัฒนาการการเรียนรู้โดยกิจกรรมศิลปะ 2553 พบว่าศิลปะเป็นเครื่องมือการเรียนการสอน อย่างหนึ่งที่ครู สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียน การสอน ระดับ ปฐมวัยศึกษาได้ โดยกิจกรรมเป็นสิ่งกระตุ้น ให้เด็กได้ใช้สมองทั้งซีกซ้ายซีกขวา ใน การเรียนรู้อย่างสมดุล ซึ่งเด็กมีความสุขสนาน

จากงานวิจัยดังกล่าว จะเห็นได้ว่าสถานศึกษายังขาดแคลนบุคลากรด้านศิลปศึกษาอีกเป็น จำนวนมาก ผู้วิจัยจึงคิดที่จะต้องการมาเพิ่มความรู้ให้กับเด็กในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 ซึ่งเป็นชุมชนที่ ผู้วิจัยได้อยู่อาศัย โดยให้เด็กในพื้นที่ได้รับความรู้เพิ่มขึ้นจากการเรียนปกติ และได้ประสบการณ์จริง จากการได้ลงมือปฏิบัติ และยังช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางด้านสติปัญญาและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ พัฒนาศักยภาพให้กันเด็กในการเรียนการสอนเพิ่มขึ้นจากปกติ ช่วยให้เด็กใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และห่างไกลยาเสพติดเพื่อให้ครอบครัวอยู่กันอย่างมีความสุข ถ้าเด็กประพฤติในทางที่ถูกที่ควร

ความหมายของศิลปศึกษา

วิรุณ ตั้งเจริญ (2526 :11 :อ้างอิงจาก ผดุง พรหมมูล.2524. ศิลปศึกษา) กล่าวว่าการวาดเป็น การเรียนรู้ที่วิธีหนึ่ง เพราะการที่ได้วาดภาพสิ่งต่างๆได้น้อยน้อยต้องมีการสังเกต และทำความเข้าใจจึงจะสะท้อนออกมาเป็นภาพวาดได้

บุญไท เจริญ (2553 : 13) กล่าวว่าการวาดภาพเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของเด็กที่จะนำไปสู่ การแสดงออกทางด้านความคิด ความคิดทั้งหมดย่อมมีความหมายสำหรับเขา และเป็นวิถีทางการ เรียนรู้ซึ่งได้จากการรับรู้ การสังเกต และการทำความเข้าใจกับสิ่งแวดล้อมรอบๆตัว

วิรุณ ตั้งเจริญ (2526: 49-52) กล่าวถึงการวาดภาพของเด็กเป็นการสะท้อนให้เห็น พัฒนาการหรือความเจริญเติบโตในด้านต่างๆดังนี้

1. ความเจริญเติบโตทางด้านสติปัญญา การที่เด็กแสดงออกทางศิลปะในแต่ละวัยหรือแต่ละ คนแตกต่างกัน ย่อมแสดงถึงความแตกต่างทางด้านสติปัญญาด้วยข้อแตกต่างกัน อาจจะปรากฏในแง่ ของรายละเอียด การแสดงรูปทรงการออกแบบ การระบายสี หรือการจินตนาการข้อแตกต่างกัน สามารถพิจารณาได้จากความแตกต่างของวัย บุคคลหรือในแต่ละช่วงเวลากระบวนการทำงานทาง ศิลปะนั้นจะเริ่มจากวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งเป็นประสบการณ์บูรณาการ ความคิด และจินตนาการเข้า ด้วยกันแล้วจึงสังเคราะห์เส้น รูปทรง สี ในขั้นตอนสุดท้าย และย่อมเป็นกระบวนการเรียนรู้ด้านหนึ่งซึ่ง เหมาะสมกับวัยเด็กเป็นอย่างมาก

2. ความเจริญเติบโตทางอารมณ์ เมื่อเด็กรับรู้สะสมประสบการณ์ และเรียนรู้ขึ้น นอกจากจะต้องปรับพฤติกรรมต่างๆแล้ว ยังต้องปรับอารมณ์ของเขาอีกด้วย สำหรับพฤติกรรม การ วาดภาพเด็กได้แสดงออกอย่างสนุกสนานเพลิดเพลิน เพราะได้ถ่ายทอดประสบการณ์ได้แสดง ความสามารถ และความสนใจกระตือรือร้น และความตั้งใจอย่างแน่วแน่ในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่ง เท่ากับเป็นการพัฒนาความเชื่อมั่นและความมั่นคงทางอารมณ์ในการทำงานเพราะเด็กมีความพร้อม

ในการเผชิญกับสิ่งแปลกใหม่ และเกิดรู้สึกว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดาในการที่จะพาตัวเองเข้าไปสู่สิ่งต่างๆ หรือปัญหาต่างๆ

3. ความเจริญเติบโตทางร่างกายการวาดภาพกับการเจริญเติบโตทางด้านร่างกายเป็นการแสดงออกที่ชี้ให้เห็นความสามารถของการใช้สายตาที่สัมพันธ์กันกับการเคลื่อนไหวในส่วนที่ต้องใช้ทักษะในการควบคุมทิศทางลากเส้น การเจริญเติบโตของร่างกายจะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปการวาดที่เริ่มจากขั้นขีดเขียนเป็นเส้นยุ่งๆ ไปสู่ความสามารถลากเส้นเป็นรูปทรงให้ปรากฏขึ้น และเมื่อเด็กเจริญเติบโตพัฒนาการทางทักษะการเคลื่อนไหวจะทำให้รูปแบบการวาดภาพพัฒนาจากเส้นที่วาดเป็นรูปร่างง่ายๆ ไปสู่รูปร่างที่เลียนแบบของจริงมากขึ้น

4. ความเจริญเติบโตทางสังคมการวาดภาพของเด็กเปรียบเสมือนเป็นการถ่ายทอดสารหรือสาระซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นสาระที่เกี่ยวข้องกับความคิดคำนึงส่วนด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยเฉพาะสาระที่เกี่ยวข้องกับสังคมนั้น นอกจากจะเป็นการสื่อสารให้รับรู้ถึงการที่เด็กมีความคิดมีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างไรแล้ว ยังเน้นให้เด็กคำนึงถึงสังคมรอบตัว ความสัมพันธ์ที่เขาพึงมีต่อสังคม และการทำงานร่วมกันอีกด้วย

5. ความเจริญเติบโตทางการรับรู้ สมรรถภาพทางการรับรู้เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในตัวเด็กในอนันที่จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และสะสมประสบการณ์ที่ดี เพราะการรับรู้ที่มีสมรรถภาพย่อมเกี่ยวข้องกับประสาทสัมผัสโดยตรง การรับรู้ของเด็กในวัยนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการรับรู้ทางสายตา โดยการเรียนรู้เกี่ยวกับสี รูปร่าง และบริเวณว่าง พัฒนาการรับรู้ ทางสายตาจะเริ่มพัฒนาแยกแยะสิ่งต่างๆจากการแยกแยะสีและรูปร่างในระยะแรก ต่อมาเมื่อเด็กมีพัฒนาการรับรู้มากขึ้นที่จะแสดงการรับรู้พื้นที่ว่างสำหรับวาดภาพ ซึ่งมีความสำคัญสำหรับเด็กมาก เด็กสามารถนำพัฒนาการรับรู้พื้นฐานที่ว่างมาใช้ได้อย่างเหมาะสม สามารถถ่ายทอดความรู้สึกจากสิ่งที่ตนรับรู้ออกมาในพื้นที่ส่วนต่างๆของภาพให้มีความหมายและสัมพันธ์กันได้

6. ความเจริญเติบโตทางสุนทรียภาพ แสดงให้เห็นถึงประสาทสัมผัสที่ได้บูรณาการประสบการณ์ทั้งมวล ซึ่งเกี่ยวข้องกับความคิด ความรู้สึกการรับรู้ผลจากการบูรณาการนี้สามารถที่จะพบได้จากเอกภาพของการจัดภาพที่ประสานกลมกลืนกัน และแสดงซึ่งความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับพื้นที่สำหรับวาดภาพ เส้น ลักษณะผิวและสี

7. ความเจริญเติบโตทางการสร้างสรรค์ จะเริ่มพัฒนาตั้งแต่เด็กทำเครื่องหมายให้ได้ในครั้งแรก และเรียกสิ่งนั้นว่า "ผู้ชาย" "บ้าน" หรือ "ภูเขา" ภาพที่เขาสร้างขึ้นมานี้ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์จากการคิดสร้างง่ายๆเหล่านี้จะนำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งยากๆซึ่งจะผ่านขั้นตอนที่ซับซ้อนขึ้นอย่างไรก็ตาม การสร้างสรรค์งานของเด็กที่ต้องอาศัยเสรีภาพทางความคิดและการแสดงออกเป็นสิ่งที่ประทับใจเด็กเสมอ และยอมสร้างความมั่นใจในการแสดงออกได้เป็นอย่างมากและเมื่อต่างมีความมั่นใจเด็กก็พร้อมที่จะสร้างสรรค์งานใหม่ๆได้ต่อไป

การวาดภาพของเด็กปฐมวัยเป็นการแสดงออกถึงประสบการณ์ของเด็ก เด็กได้ถ่ายทอดความคิดจินตนาการความรู้สึกต่างๆ ลงในภาพที่วาดซึ่งเป็นการสนองตอบความแตกต่างระหว่างบุคคลและการวาดภาพสามารถสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาเด็กได้ครบทุกด้าน

โลเวนเฟลด์ (บุญไท เจริญผล :2553:18; อ้างอิงจาก Lowenfeld 1957:33-39) ได้ทำการศึกษาขั้นพัฒนาการด้านศิลปะของเด็กโดยแบ่งขั้นตอนการพัฒนาการไว้ดังนี้

1. ขั้นขีดเขียน(the Scribbling Stage)อายุ 2-4 ปี
2. ขั้นเริ่มเป็นสัญลักษณ์หรือขั้นเขียนภาพให้มีความหมาย (Pre- Schematic Stage) อายุ 4-7 ปี
3. ขั้นใช้สัญลักษณ์หรือขั้นเขียนภาพได้คล้ายของจริง (Schematic Stage)อายุ 7-9 ปี)
4. ขั้นเขียนภาพของจริง (Drawing Realistic) อายุ 9-11
5. ขั้นเขียนภาพเหมือนของจริง(Pseudo Realistic) อายุ 11-13 ปี

ขั้นขีดเขียน (อายุ 2-4 ปี)

การแสดงออกโดยการขีดเขียนของเด็ก เกิดขึ้นแก่เด็กอายุระหว่าง 2-4 ปี เป็นการขีดเขียนอย่างไม่มี ความหมาย เพราะเป็นเพียงเส้นที่ลากขยุกขยิกเท่านั้น เรียกว่า การขีดเขียน เด็กเล็ก ๆ นอกจากเวลาหลับแล้วมักไม่อยู่เฉยไม่ว่าจะอยู่ในเปล อยู่ที่พื้นหรืออยู่ในอ้อมอกของมารดา ก็ตาม มือของเด็กจะขยุกขยิก หยิบโน่นคว้านี่ อยู่ตลอดเวลา หากผู้ปกครองลองสังเกตดูจะเห็นว่าอาการที่เด็กหยิบถือของนั้นดูไม่มั่นคง ทั้งนี้เพราะเด็กยังบังคับการเคลื่อนไหวของตนเองไม่ได้ เนื่องจากกล้ามเนื้อส่วนต่างๆ ยังไม่แข็งแรงพอ ครั้งเด็กเติบโตขึ้นจนอายุประมาณ 2 ปี เมื่อผู้ใหญ่เอาดินสอให้ เด็กจะเริ่มลากเส้นลงไปบนกระดาษได้ แต่การลากรอยเส้นหรือขีดเขียนอะไรลงไปในระยะนี้เป็นไปโดยขาดการบังคับเส้นที่ได้จะยุ่ง ไม่เป็นระเบียบ อย่างไรก็ตาม คุณภาพของเส้นที่เด็กลากอาจใช้เป็นเครื่องบ่งชี้บุคลิกภาพของเด็กได้ เด็กที่สมบูรณ์แข็งแรง เส้นที่ลากจะหนา หนักและมั่นคง ส่วนเด็กที่อ่อนแอ จะลากเส้นพริ้วๆ ขาดความมั่นคง

สิ่งที่ผู้ปกครองควรเข้าใจก็คือ ไม่ควรวิตกกังวลเกี่ยวกับการขีดเขียนของเด็กในระยะนี้ การที่เด็กยังขีดเขียนไม่ได้ดีเท่าที่ตนคิดแล้วผู้ปกครองไปจับมือ บังคับให้เด็กขีดเขียนอย่างนั้นอย่างนั้นบ้างไม่ได้ผล บางครั้งอาจเป็นผลร้ายแก่เด็กด้วยซ้ำ ฉะนั้นผู้ปกครองจึงไม่ควรรบกวนเด็กจนเกินไป ควรปล่อยให้เด็กค่อยๆ ทำค่อยๆ ไปด้วยตนเอง เพราะการแสดงออกโดนการขีดเขียนของเด็กจะค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไป เช่นเดียวกับพัฒนาการด้านอื่น ๆ พัฒนาการทางการขีดเขียนของเด็ก แบ่งได้เป็น 4 ระยะดังนี้

1. การขีดเขียนที่ไม่เป็นระเบียบ
2. การขีดเขียนเป็นเส้นยาว

3. การขีดเขียนเป็นวงกลม

4. การตั้งชื่อเส้นที่ขีดเขียน

การขีดเขียนที่ไม่เป็นระเบียบ คือการขีดเขียนอย่างไม่มีจุดหมาย พอจับดินสอได้ เด็กก็จะลากไปบนกระดาษตามใจชอบ โดยไม่มีการบังคับเส้นให้เป็นไปตามความต้องการได้ ทั้งนี้เพราะเด็กยังไม่มีความสามารถในการบังคับการเคลื่อนไหวของมือ เส้นที่ได้จึงคูดุ้ง ไม่เป็นระเบียบ

การขีดเขียนเป็นเส้นยาว หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการขีดเขียนที่มีการบังคับ หลังจากที่ได้ฝึกได้ฝึกขีดเขียนอย่างไม่เป็นระเบียบมาประมาณ 5-6 เดือนแล้ว เด็กก็พอจะจับเคล็ดตัวเองได้ คือ รู้ตัวว่าเมื่อขีดเขียนได้อย่างนี้แล้ว ควรจะขีดเขียนอย่างไรอีก เด็กในวัยนี้สามารถบังคับการลากเส้นของตนได้บ้าง เส้นที่ได้กวาดในวัยนี้เป็นเส้นตั้งที่ขนานกัน เพราะเด็กพอจะรู้จักการขึ้นลงขอเส้นแล้ว ในวัยนี้การลากเส้นมีทั้งการควบคุมและไม่ควบคุมคละกันไป ถ้าเด็กเหนื่อยหรือหมดความตั้งใจ เด็กก็จะขีดเขียนไปตามเรื่อง แต่ถ้าเด็กมีอารมณ์ดีมีความตั้งใจดี เด็กก็สามารถขีดเขียนได้เป็นระเบียบดี การที่เด็กรู้จักควบคุมการขีดเขียนของตนได้นับเป็นประสบการณ์ครั้งสำคัญของเด็กทีเดียว เด็กจะรู้สึกภูมิใจการขีดเขียนของตนมาก ฉะนั้นในวัยนี้ผู้ปกครองจึงไม่ควรทำให้เด็กเสียกำลังใจ ควรปล่อยให้กระทำไปตามความพอใจของเด็ก ผู้ปกครองควรตระหนักว่าเด็กไม่มีความสร้างสรรค์สำหรับการขีดเขียนเลย นอกจากลากเส้นลงบนกระดาษเท่านั้น

การขีดเขียนเป็นวงกลม หลังจากที่ได้ฝึกลากเส้นขนานในด้านตั้งได้อย่างชำนาญ จนสามารถลากติดต่อกันได้แล้ว ในวัยนี้เด็กจะดัดแปลงเส้นขนานติดต่อกันนั้นให้เป็นเส้นโค้งได้ และเมื่อได้ขีดเขียนซ้ำ ๆ กันบ่อยเข้า เด็กก็จะสามารถลากเส้นให้เป็นวงกลมได้ เพราะเด็กลากเส้นได้อย่างสลับซับซ้อนขึ้นแล้ว ในวัยที่เด็กยังขีดเส้นขนานในด้านตั้งอยู่นั้น เด็กรู้จักใช้เพียงการเคลื่อนไหวแต่ที่นิ้วมือเท่านั้น ครั้นเด็กสามารถขีดเส้นให้เป็นวงกลมได้ เด็กจะสามารถบังคับการเคลื่อนไหวของแขนไปด้วยในการลากเส้น มิใช่เคลื่อนไหวแต่ที่นิ้วมืออย่างเดียว

การตั้งชื่อเส้นที่ขีดเขียน หลังจากที่ได้ฝึกสามารถลากเส้นเป็นวงกลมได้ เด็กก็จะสามารถดัดแปลงเส้นที่ขีดเขียนให้เป็นรูปทรงต่าง ๆ ได้ตามที่ต้องการ วัยนี้เด็กสามารถให้ชื่อสิ่งที่ตนขีดเขียนได้แล้ว โดยในขณะที่ขีดเขียนเด็กจะพูดไปด้วย เช่น ต้นไม้ พระอาทิตย์ คน หมา แมว เป็นต้น การที่เด็กสามารถให้ชื่อเล่นที่ขีดเขียนได้นับเป็นประสบการณ์ที่สำคัญของเด็กเกี่ยวกับการแสดงออกทางการขีดเขียน และเป็นพัฒนาการขั้นสำคัญที่เปลี่ยนแปลงจากการใช้เพียงกล้ามเนื้อในการลากเส้น มาเป็นการแสดงออกเป็นรูปภาพ วัยนี้เด็กสามารถใช้ความคิดคำนึงได้แล้ว เป็นหน้าที่ของผู้ปกครองที่จะเร้าเด็กให้ใช้ความคิดคำนึงได้อย่างเต็มที่ โดยการพูดให้กำลังใจแก่เด็ก อันเป็นการส่งเสริม แต่มิใช่บังคับให้เด็กทำอย่างนั้นอย่างนี้ตามความต้องการของตน

สำหรับความหมายของสี วัยนี้ไม่มีความหมายแก่เด็กเท่าใดนัก เพราะเด็กในวัย 2-4 ปีนี้ยังไม่รู้จักจำแนกสีต่าง ๆ

การเร้ากับการขีดเขียน

โดยปกติแล้ว การเร้าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการแสดงออกในทางศิลปะของเด็กเป็นอันมาก การแสดงออกของเด็กจะดำเนินไปได้ไม่เต็มที่ ถ้าขาดการเร้า แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การเร้าไม่มีความจำเป็นต่อการแสดงออกในระยะแรกของเด็กเลย ผู้ปกครองไม่ต้องยั่วให้เด็กลากเส้นอย่างนั้นอย่างนี้ เพียงแต่ปล่อยให้กิจกรรมของเด็กดำเนินไปเรื่อย ๆ โดยที่ผู้ปกครองไม่ต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยว ก็เป็นการพอเพียงแล้ว เพราะการเข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือแทรกแซงกิจกรรมของเด็กในระยะนี้ นอกจากจะทำให้เด็กไม่ได้ใช้ประสบการณ์ของตนเองได้เต็มที่แล้ว ยังเป็นการขัดขวางไม่ให้งานของเด็กดำเนินไปด้วยดีอีกด้วย การที่ผู้ใหญ่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับงานของเด็ก อาจก่อให้เกิดผลเสียหายทางกิจกรรมที่ต้องการเคลื่อนไหวเท่า ๆ กับการใช้วิธีที่รุนแรงบังคับให้เด็กถนัดซ้าย เปลี่ยนมาใช้มือขวานั้นเอง บางครั้งเด็กอาจเป็นโรคประสาทหรือเป็นคนพูดติดอ่างไปก็มี นับเป็นผลเสียหายแก่เด็กไม่น้อย

ระยะแรก ๆ ที่เด็กขีดเขียนนั้น ผู้ปกครองอาจให้เด็กขีดเขียนไปเรื่อย ๆ ตามสบายก่อน โดยไม่ต้องเร้าแต่ประการใด ครั้นพอถึงระยะที่เด็กสามารถให้ชื่อเรื่องในขณะที่ตนขีดเขียนได้แล้ว ระยะนี้ผู้ปกครองต้องใช้วิธีเร้าเข้าช่วยบ้าง เพื่อให้เด็กได้เปลี่ยนแนวความคิดของเด็กเสียบ้าง อันเป็นการส่งเสริมความคิดคำนึงของเด็กให้เจริญงอกงามขึ้น ในขณะที่เด็กวาดเด็กอาจให้ชื่อเรื่องว่า “แม่ไปตลาด” ผู้ปกครองก็อาจพูดกับเด็กต่อไปว่า “หนูไปกับแม่หรือเปล่า” “หนูได้ช่วยแม่หิ้วตะกร้าไหม” “หนูได้เห็นอะไรที่ตลาดบ้าง” เหล่านี้เป็นต้น รูปเด็กวาดจะสวยหรือไม่นั้น ไม่ควรคำนึงถึงให้มากนัก ในระยะนี้ ขอเพียงให้รูปนั้นมีความหมายแก่เด็ก และเด็กได้ใช้ความคิดคำนึงของตนเองได้อย่างกว้างขวางก็เพียงพอ

การเร้าโดยการจัดหาวัสดุมาให้เหมาะกับเด็กก็มีความสำคัญเช่นกัน โดยเหตุที่วิธีการขีดเขียนของเด็กในวัย 2-4 ปีนี้ ยังไม่สลับซับซ้อน เพราะเด็กยังไม่สามารถบังคับการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ ได้ดี ฉะนั้นวัสดุที่นำมาให้เด็กใช้จึงควรเป็นวัสดุที่ใช้งานง่าย สีน้ำยังไม่ควรนำมาใช้กับเด็กวัยนี้ เพราะสีน้ำสกปรกง่าย ไหลไปมาง่าย เด็กจึงใช้สีน้ำได้ยาก สำหรับดินสอดำนั้นก็ไม่น่าจะเหมาะอีกเช่นกัน เพราะดินสอดำเส้นเล็กหักง่าย เขียนไม่ลื่น ฉะนั้นดินสอดำเทียนหรือชอล์ก น่าจะเหมาะกว่าดินสอดำ เพราะเด็กในวัยนี้เมื่อการขีดเขียนเจริญขึ้น เด็กจะสามารถติดตามการเคลื่อนไหวของตนเองได้ รู้จักบังคับกล้ามเนื้อได้ดีขึ้น เด็กพวกนี้จึงมีประสบการณ์ในการเคลื่อนไหวทางกล้ามเนื้อได้ดี รู้จักระมัดระวัง ไม่ทำให้เกิดความสกปรก เปราะเปื้อนได้

การระบายสีด้วยนิ้วมือ ก็นับว่าเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับเด็กในวัย 2-4 ปี เพราะโดยธรรมชาติเด็กชอบเล่นฝุ่นละออง เล่นโคลน เล่นสี ฉะนั้นถ้าหากผู้ปกครองจะจัดหาสีมาให้เด็กได้ใช้นิ้วมือระบาย เด็กก็จะพอใจไม่น้อย อนึ่ง ระบายสีด้วยนิ้วมือยังเหมาะสมที่จะนำมาใช้กับเด็กที่ปรับตัวช้าอีกด้วย เพราะเด็กประเภทนี้ต้องการวิธีการแสดงออกที่ค่อนข้างรุนแรง

สำหรับเรื่องสีนั้น ยังไม่เหมาะที่จะนำมาใช้กับเด็กในระยะต้นของวัยนี้ เพราะถ้าหากใช้สีหลาย ๆ สีจะทำให้เกิดความสับสน ทำให้อารมณ์ของเด็กเสียได้ง่าย ต่อเมื่อเด็กรู้จักให้ชื่อรูปที่เขียนได้แล้ว จึงควรเริ่มให้รู้จักใช้สี เด็กจะได้เห็นความสวยงาม รู้จักใช้สีต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง

เกี่ยวกับการปั้นดินเหนียวหรือดินน้ำมัน ว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์และเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับเด็กวัยนี้ เพราะการปั้นจะช่วยให้เด็กต้องใช้กำลังทางกล้ามเนื้อส่วนมือและแขน ทำให้กล้ามเนื้อเจริญขึ้นโดยรวดเร็ว การประสานของกล้ามเนื้อในส่วนต่าง ๆ ก็จะสัมพันธ์กันดีขึ้น สำหรับการปั้นของเด็กนั้นระยะแรกก็เป็นไปอย่างไม่มีจุดหมายเช่นเดียวกับการขีดเขียน แต่เมื่อเด็กมีประสบการณ์ในการปั้นมากขึ้น เด็กก็สามารถให้ชื่อสิ่งที่ตนปั้นได้ เช่น แมว หมา คน เป็นต้น หลังจากนั้นความสามารถในการปั้นก็จะพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ

ความเจริญด้านต่าง ๆ ของการขีดเขียน ความเจริญในด้านต่าง ๆ ของเด็กจะปรากฏให้เห็นได้จากการแสดงออกในระยะแรก ๆ นี้ด้วย ครูและผู้ปกครองอาจพิจารณาความเจริญของเด็กในด้านต่าง ๆ ได้จากผลงานของเด็กดังต่อไปนี้

ความเจริญทางกาย เด็กที่มีร่างกายสมบูรณ์ เส้นที่ลากจะหนักแน่น มั่นคง ส่วนเด็กที่มีร่างกายอ่อนแอ เส้นที่ลากจะแผ่วเบา สำหรับเด็กที่เกียจคร้าน ขณะลากเส้นจะเคลื่อนไหวแต่ที่มือเท่านั้น แต่เด็กที่มีร่างกายแข็งแรง กระฉับกระเฉง เวลาขีดเขียนจะเคลื่อนไหวทั้งแขน

ความเจริญทางสติปัญญา การขีดเขียนของเด็กที่เป็นการแสดงออกในระยะแรกนั้น ไม่เกี่ยวข้องกับสติปัญญาเท่าใดนัก เพราะเด็กจะขีดเขียนไปตามการเคลื่อนไหวของมือมากกว่า ขีดเขียนไปโดยปราศจากการบังคับมือ การที่เด็กไม่สามารถบังคับการเคลื่อนไหวของตนระยะแรก ๆ นั้น ไม่ได้หมายความว่าเด็กมีสติปัญญาไม่ดี หรือขาดความสามารถในการแสดงออกทางศิลปะ ฉะนั้น ในระยะแรก ๆ จึงไม่อาจดูความเจริญทางสติปัญญาของเด็กได้จากงานของเด็กเลย เพราะความเจริญทางสติปัญญาในระยะแรก ๆ นี้จะไม่ปรากฏออกมาในผลงานชัดเจนนัก ทั้งในส่วนเฉลี่ยของเด็กแต่ละคนก็ไม่แตกต่างกันมาก เด็กจะวาดได้คล้ายคลึงกันแทบทุกคน ไม่เหนือกว่ากันมากนัก ความเจริญทางสติปัญญาจะปรากฏให้เห็นก็ต่อเมื่อถึงระยะที่เด็กสามารถให้ชื่อรูปที่วาดได้แล้วนั่นเอง

ความเจริญทางอารมณ์ โดยปกติความเจริญในด้านต่าง ๆ จะมีส่วนสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เด็กที่มีร่างกายไม่สมบูรณ์ เจ็บป่วยบ่อย ๆ มักเป็นคนมีอารมณ์ไม่ดี เด็กที่ไม่สามารถร่วมกิจกรรมกับผู้อื่นได้ย่อมแสดงว่าเด็กคนนั้นขาดความเจริญทางสังคม ซึ่งหมายถึงความบกพร่องทางอารมณ์ด้วย

หารที่จะศึกษาความเจริญทางอารมณ์ของเด็กนั้น ย่อมสังเกตได้จากผลงานของเด็ก ถ้าเด็กที่วาดรูปเหมือนกันซ้ำ ๆ ซาก ๆ โดยไม่เปลี่ยนแปลงแสดงว่าเด็กถูกกักอยู่ในวงจำกัดเส้นไม่หนักแน่น และวาดเหมือนกันทุกรูป การที่เด็กวาดในแบบซ้ำซากนี้ เพราะเด็กขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง ขาดความสามารถในการเคลื่อนไหว ขาดความปลอดภัยในการวาด ไม่สามารถนำเอาประสบการณ์ใหม่ ๆ

ของตนมาใช้ได้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะในขณะที่เขาวาด มักมีผู้อื่นเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเด็กอยู่เสมอ อาจเข้าไปตีบ้าง ช่วยเด็กวาดบ้าง เสนอแนะอย่างนั้นอย่างนี้บ้าง ทำให้เด็กขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง การแสดงออกของเด็กจึงเป็นไปในแบบที่ซ้ำซาก เด็กที่มีอารมณ์เป็นอิสระ ผลงานของเด็กจะตรงข้ามกับพวกนี้

การศึกษานิสัยใจคอของเด็กอาจดูได้จากการแสดงออกในระยะแรกนี้ได้เช่นกัน เช่น เด็กที่ฉลาดและอายุ เส้นที่ได้มักเบา ไม่มั่นคง ไม่นั่นนอน เป็นต้น เด็กที่ลากเส้นได้มั่นคงหนักแน่น แสดงว่าเด็กคนนั้นมีจิตใจหนักแน่น คุณภาพและทิศทางของเส้นที่เด็กแสดงออกมาจะเป็นเครื่องทำนายนิสัยใจคอของเด็กได้

ความเจริญทางสังคม ความเจริญทางสังคมระยะแรก ๆ ที่เด็กแสดงออก มักจะสังเกตได้ยาก เพราะเด็กไม่ได้แสดงลักษณะดังกล่าวให้ปรากฏในผลงานของเด็กเลย เด็กส่วนมากมักจะคิดถึงแต่ตัวเองและแสดงสิ่งที่เกี่ยวกับตัวเองออกมาในงานเสมอ อย่างไรก็ตาม ครูอาจทราบความเจริญทางสังคมของเด็กได้บ้าง โดยใช้วิธีสังเกตพฤติกรรมของเด็ก เด็กที่มีความเจริญทางสังคมจะรู้จักเปรียบเทียบงานของตนกับของผู้อื่น นอกจากนั้นเมื่อเด็กเจริญถึงขั้นการให้ชื่อรูปที่วาด เด็กยังสามารถแสดงรายละเอียดอันเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมลงไปในรูปแบบได้ ทั้งนี้ย่อมแสดงว่าเด็กมีความเจริญทางสังคมขึ้นแล้ว

ความเจริญทางการรับรู้ ความเจริญทางการรับรู้ของเด็กวัยแห่งการแสดงออกในระยะต้นนี้สังเกตได้จากคุณภาพของงาน เด็กที่มีการสังเกตดี มีความรอบคอบ รู้จักพิจารณา ย่อมหมายถึงว่าเด็กพวกนี้มีการรับรู้ดี เส้นที่ขีดเขียนขึ้นจะมีความหมายลึกซึ้ง ไม่ได้ขีดเขียนอย่างเลื่อนลอย ทั้งนี้หมายถึงการขีดเขียนของเด็กที่รู้จักตั้งชื่อรูปได้แล้ว เด็กที่แสดงรายละเอียดได้อย่างครบถ้วน ไม่ขาดตกบกพร่อง แสดงว่าเด็กมีความเจริญทางการรับรู้สูง ส่วนเด็กที่แสดงรายละเอียดของภาพอย่างขาดตกบกพร่อง แสดงว่าการรับรู้ยังไม่ดีพอ

การรับรู้ของเด็กขึ้นอยู่กับประสบการณ์ทางการเห็น การได้ยินและการสัมผัสเป็นสำคัญ สำหรับความรู้สึกในด้านการสัมผัสนั้น จะสังเกตได้จากการปั้นและการระบายสีด้วยนิ้วมือของเด็ก เด็กที่ปั้นหรือระบายสีด้วยนิ้วเพียง 2-3 นิ้ว แทนที่จะใช้หมดทั้งฝ่ามือ ย่อมแสดงว่าเด็กยังขาดความรู้สึกในด้านการสัมผัสอยู่ ลักษณะเช่นนี้จะปรากฏออกมาในผลงานของเด็กด้วย

ความเจริญทางสุนทรียภาพ ความเจริญทางสุนทรียภาพของเด็กในวัย 2-4 ปี สังเกตได้จากผลงานของเด็ก คุณภาพของงานที่เด็กแสดงออกมาขึ้นอยู่กับความเจริญทางร่างกาย แล้วแต่ว่าเด็กมีร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์หรือไม่ นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับความเจริญทางอารมณ์และความเจริญทางการรับรู้เป็นสำคัญเด็กจะไม่แสดงความเจริญทางสุนทรียภาพให้ปรากฏในงานของเด็กเลย แต่ผู้ปกครองอาจสังเกตความเจริญทางด้านนี้ได้บ้าง โดยพิจารณาถึงชื่อที่เด็กตั้งหลังจากที่วาดรูปแล้วเป็นเกณฑ์

ความเจริญในทางสร้างสรรค์ การขีดเขียนในระยะแรก ๆ ของวัยเด็กจะขีดเขียนไปตามสบาย โดยไม่ได้คำนึงว่าจะเป็นรูปอะไรขึ้นมา ต่อเมื่อถึงระยะที่เด็กสามารถตั้งชื่อรูปที่ขีดเขียนได้แล้ว เด็กก็จะแสดงความเจริญทางสร้างสรรค์ให้ปรากฏ โดยสามารถแสดงแนวความคิดที่แปลกและใหม่ออกมาในผลงาน ทั้งนี้มีไข่แสดงออกในทางรูปร่าง หากสังเกตได้จากกการที่เด็กตั้งชื่อรูปเป็นสำคัญ แนวความคิดดังกล่าวเด็กจะแสดงออกโดยไม่ต้องมีการเร้าจากภายนอก หรือมีการลอกเลียนแบบมาจากผู้อื่น เด็กที่มีความเจริญในทางสร้างสรรค์นี้จะสามารถให้ชื่อรูปที่วาดได้อย่างแปลก ๆ และมีความหมายลึกซึ้ง ซึ่งผู้ปกครองจะสังเกตเห็นได้ในขณะที่เด็กทำงาน

ขั้นก่อนแผนแบบ (อายุ 4-7 ปี)

ขั้นก่อนแผนแบบเป็นพัฒนาการขั้นที่สองถัดจากขั้นการขีดเขียนในระยะแรก พัฒนาการของขั้นนี้เกิดขึ้นเมื่อเด็กอายุ 4-7 ปี ในตอนต้นของขั้นการขีดเขียนในระยะแรกนั้น เด็กขีดเขียนไปโดยไม่มี ความหมายต่อเมื่อเด็กรู้จักตั้งชื่อรูปที่วาดการขีดเขียนของเด็กก็จะมี ความหมายขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม รูปที่เด็กวาดก็เป็นเพียงเส้นลายต่าง ๆ ที่นำมาประกอบกัน โดยที่ยังไม่อาจจำแนกได้ว่าเป็นรูปอะไร ครั้น เมื่อการขีดเขียนของเด็กได้พัฒนาการมาถึงขั้นก่อนแผนแบบ คือ เริ่มมีการขีดเขียนอย่างมีความหมาย แล้ว รูปที่เด็กวาดจะแสดงออกในด้านความหมายได้อย่างชัดเจนขึ้น เช่น ถ้าเด็กวาดรูปคนเด็กจะวาด รูปวงกลมเป็นศีรษะ มีขาเป็นเส้นตรง 2 ขา และมีแขน 2 แขน แต่ในระยะหลังของขั้นนี้เด็กอาจเพิ่มเติมลำตัวเข้าไปในรูปและเพิ่มรายละเอียดเข้าไปที่ศีรษะ เช่น ตา หู จมูก ปาก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เส้นลายที่เด็กเขียนลงไปนี้ ก็ยังเป็นเพียงสัญลักษณ์ที่มีความหมายแทนของจริงเท่านั้น หากได้มี ลักษณะคล้ายคลึงกับของจริงแต่อย่างใดไม่ เช่น สัญลักษณ์ที่ใช้แทนตา เด็กจะเขียนเป็นจุด จมูกเด็กก็ จะเขียนเป็นรูปสามเหลี่ยม ส่วนปากนั้นเด็กจะเขียนเป็นขีดเพียงขีดเดียว เป็นต้น

การที่เด็กสามารถแสดงออกในขั้นก่อนแผนแบบ เป็นเพราะเด็กต้องการสนองความต้องการ ของตนเอง แต่ความหมายในการขีดเขียนของเด็กยังไม่ถึงขั้นที่จะทำให้เหมือนของจริงได้ เด็กจึงต้อง สร้างสัญลักษณ์ต่าง ๆ ขึ้นแทนของจริง เช่น ขีด จุด ตลอดจนรูปเรขาคณิตทรงต่าง ๆ เป็นต้น ความสามารถในการสร้างสัญลักษณ์ให้มีความหมายตามต้องการของเด็กนี้ พัฒนาจากขั้นขีดเขียนใน ระยะแรกนั่นเองต่อมาเมื่อเด็กเจริญวัยขึ้นมีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ มากขึ้น การที่เด็กจะ แสดงออกจึงต้องให้ใกล้เคียงกับของจริงมากขึ้น ซึ่งทำให้ผลงานมีความหมายต่อเด็กมากขึ้น ทั้งนี้เป็น การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการแสดงออกของเด็กกับโลกภายนอกให้สอดคล้องกันยิ่งขึ้น หลังจาก นี้เด็กจะพยายามปรับปรุงวิธีในการแสดงออกของเด็กอย่างไม่หยุดยั้ง ผลงานที่ได้ก็จะใกล้เคียงกับของ จริงมากขึ้น เด็กสามารถแสดงให้เห็นการเคลื่อนไหวในรูปได้ ส่วนต่าง ๆ ในรูปก็จะมีความสัมพันธ์กัน มากขึ้น แสดงว่าเด็กมีความชำนาญขึ้นแล้วในระยะนี้ เด็กแต่ละคนก็จะหาวิธีการของตนเองมาใช้ในการ แสดงออก วิธีการดังกล่าวเป็นลักษณะประจำตัวของคนใดก็ของคนนั้นไม่เหมือนกัน การที่เด็ก แสดงออกได้อย่างมีความหมายแก่ตัวเด็กเอง เพราะเด็กสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับ สิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น

ประสบการณ์ที่แสดงออกไม่ได้

กว่าเด็กจะสามารถแสดงออกอย่างมีแผนแบบได้ เด็กต้องเปลี่ยนแปลงวิธีการของตนอยู่ตลอดเวลาจนกว่าจะพบวิธีการใหม่ ซึ่งเป็นแบบประจำตัวเด็กแท้ ๆ ในระยะที่เด็กแสดงแบบแผนของตนออกมา เด็กต้องการแสดงออกให้เหมือนของจริงที่สุด แต่เด็กไม่สามารถทำให้ใกล้เคียงกับของจริงก็ได้ ทั้ง ๆ ที่เด็กได้เห็นของจริงอยู่ตลอดเวลาว่ามีรายละเอียดอะไรบ้าง ตัวอย่างเช่น ในการวาดรูปคน เด็กไม่เพียงแต่จะมองเห็นว่าคนเรามี ศีรษะ ขา แขน เท่านั้น เด็กยังเห็นหู ตา จมูก ปาก ผม ฟัน นิ้ว เล็บ และรายละเอียดอื่น ๆ อีกมาก เป็นต้น ครั้นถึงคราวที่เด็กแสดงออกเด็กทำไม่ได้เหมือนของจริงทั้งหมด จะผิดแผกแตกต่างจากของจริงไปบ้าง ทั้งนี้เป็นเพราะว่าสิ่งที่เด็กมองเห็นทั้งหมดนั้น เด็กไม่สามารถแสดงออกได้ทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการวาดเด็กจะแสดงออกแต่สิ่งที่เห็นได้ถนัด และมีการเคลื่อนไหวเท่านั้น

ปัญหาจึงมีว่าทำอย่างไรจะให้เด็กนำความรู้ และประสบการณ์ที่ตนเองมีมาแสดงออกได้ทั้งหมด เรื่องนี้มีความจำเป็นต่อการสร้างสรรค์ของเด็กไม่น้อย เพราะความรู้และประสบการณ์หลาย ๆ ด้าน เมื่อนำมารวมกันเข้าแล้วจะเกิดเป็นประสบการณ์ใหม่สร้างสรรค์ขึ้น ครูจึงควรส่งเสริมให้เด็กรู้จักแสดงความรู้และประสบการณ์ของตนออกมาในผลงานให้หมดจด โดยใช้วิธีเร็ว จะเป็นการเร็วโดยใช้วัสดุต่าง ๆ หรือโดยการพูด ทั้งนี้แล้วแต่ความเหมาะสม

สัญลักษณ์ที่แสดงออก

การแสดงออกทางศิลปะไม่ว่าจะเป็นแขนงใด เด็กต้องสร้างสัญลักษณ์ขึ้นแทนของจริง ตัวอย่างเช่น ในทางร่างกาย จะมีท่ารำสมมติขึ้นแทนอารมณ์ต่าง ๆ ในการขับร้องก็มีเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ มีจังหวะ เป็นเครื่องแสดงออกแทนอารมณ์ของเด็ก ในการวาดก็เช่นกัน เด็กต้องสร้างเส้นต่าง ๆ ขึ้นเป็นสัญลักษณ์แทนของจริงและความรู้สึกนึกคิดที่ต้องการจะแสดงออก เส้นต่าง ๆ ดังกล่าวที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แห่งการแสดงออกของเด็กในวัยนี้ ถ้าแยกออกจากกันแล้วจะไร้ความหมาย เช่น ในการวาดรูปคน รูปกลมหมายถึงหัว รูปไข่หมายถึงตัว รวมทั้งเส้นอื่น ๆ ที่มีรูปทรงต่าง ๆ กัน ประกอบกันเข้าเป็นรูปคน ถ้าหากแยกเส้นต่าง ๆ เหล่านี้ออกจากกันแล้ว รูปคนดังกล่าวก็ไม่เกิดขึ้น เส้นที่มีรูปทรงต่าง ๆ ซึ่งเด็กแสดงออกมานั้น ถ้าเด็กสมมติแทนอะไรก็จะกลายเป็นสัญลักษณ์ของสิ่งนั้น สัญลักษณ์ที่ใช้เป็นตัวแทนอันประกบด้วยเส้นต่าง ๆ นี้เมื่อแยกออกจากกันแล้ว จะไม่มีความหมาย เป็นที่น่าสังเกตว่า เด็กในวัย 4-7 ปี ชอบวาดรูปคนเป็นที่สุด การที่เด็กวาดรูปคนขึ้นก็เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการแสดงออกของตนกับความเป็นจริงเท่านั้น เพราะเมื่อใดเด็กเกิดความพอใจ มีความซาบซึ้งในความสัมพันธ์ระหว่างการแสดงออก กับความเป็นจริงในธรรมชาติ ซึ่งเด็กต้องการแสดงออกแล้วเมื่อนั้น เด็กก็กระหายที่จะแสดงออกโดยการเขียนรูปคนเป็นอันดับแรก ต่อไปการเขียนรูปสิ่งแวดล้อมก็เริ่มขึ้น

เส้นต่าง ๆ ที่เด็กใช้เป็นสัญลักษณ์สำหรับการแสดงออก ในการวาดรูปคนนั้นล้วนมีความหมายสัมพันธ์กับบุคลิกภาพของผู้วาด ไม่ว่าจะเป็นในด้านอารมณ์ นิสัยใจคอ ตลอดจนสภาพร่างกาย รูปคนของเด็กก็การย่อมสะทั้นให้เห็นความพิการขงผู้วาดได้อย่างชัดเจน เช่น เด็กผู้หญิง จะวาดเน้นที่หู เด็กตาบอดข้างเดียวจะวาดเน้นที่ตา เด็กที่อารมณ์ไม่ปกติ เส้นสายที่ลากจะยุ่งไม่เป็นระเบียบ

ความสัมพันธ์ของเนื้อหาในรูปที่เด็กวาด

ความสัมพันธ์ของเนื้อหาในรูปที่เด็กวาด หมายถึง ความเกี่ยวพันกันของส่วนประกอบต่าง ๆ ซึ่งเด็กแสดงไว้ในรูป หรือส่วนประกอบที่มีความสัมพันธ์กับส่วนสำคัญซึ่งเด็กแสดงออกในรูป แต่เด็กไม่ได้แสดงส่วนประกอบเหล่านั้นให้ปรากฏเลย

เมื่อเด็กมีความพอใจในการแสดงออกโดยการวาดรูปคน เด็กจะวาดแต่เฉพาะรูปคนกับการแสดงออกของคนเท่านั้น เช่น รูปคนยืน คนนั่ง คนเก็บดอกไม้ เป็นต้น เด็กจะแสดงแต่รูปคนเดียว ๆ โดยไม่เอาสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นมาเกี่ยวข้องที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า การแสดงออกของเด็กในวัยนี้ ความสัมพันธ์ขงสิ่งต่าง ๆ จะไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวสำหรับเด็กเลย ทั้ง ๆ ที่เด็กรู้ว่าในสิ่งแวดล้อมมีอะไรบ้าง ขอยกตัวอย่างการวาดรูปคนขงเด็กคนหนึ่ง เด็กจะวาดรูปแค่รูปตัวเขาอย่างเดียวเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่เด็กรู้ว่า ณ ที่เขายืนอยู่นั้นมีทั้งตัวเขาเอง มีถนน มีต้นไม้ มีรถยนต์ มีท้องฟ้า มีดวงอาทิตย์ และมีเครื่องบิน แต่เด็กก็มิได้เห็นความสัมพันธ์ขงส่วนประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ และนำมาแสดงในรูปของเด็กเลย ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าเด็กยังคิดไม่ถึงว่า “ฉันกำลังยืนอยู่” เด็กระยะนี้ยังไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ขงส่วนต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อม เด็กยังไม่ทราบว่าตัวเด็กต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมเพียงไร

เมื่อใดที่เด็กมีประสบการณ์เกี่ยวกับตนเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมแล้ว เมื่อนั้นก็เท่ากับเป็นการเริ่มต้นที่สำคัญเกี่ยวกับการมองเห็นสิ่งต่าง ๆ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า เด็กพร้อมที่จะให้ความร่วมมือทางสังคมแล้ว แสดงให้เห็นว่าการแสดงออกทางศิลปะช่วยให้ครูเข้าใจเด็กได้ดี การบีบบังคับให้เด็กจำต้องให้ความร่วมมือทางสังคมในขณะที่เด็กยังไม่พร้อม จะทำให้เด็กเกิดการขัดแย้งขึ้นในจิตใจของเด็กซึ่งเป็นผลเสียแก่เด็กเอง

การที่จะให้เด็กเห็นความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อม ครูจะกระทำได้โดยการเร้า ซึ่งอาจทำได้หลายทาง ทางหนึ่งคือการพูดกับเด็ก เช่นถามว่า “หนูเก็บดอกไม้ที่ไหน” “หนูลองวาดรูปตัวหนูกำลังเก็บดอกไม้ซิ” จากกรวาดในระยะแรก ๆ จะเห็นว่า ตัวเด็กก็ดี ดอกไม้ก็ดี ต้นไม้ก็ดี ไม่มีความสัมพันธ์กัน เด็กจะวาดดอกไม้โดด ๆ หรือตัวเขาเองโดด ๆ ต่อเมื่อเด็กเห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวเขา ต้นไม้ และดอกไม้แล้ว เด็กจะแสดงความสัมพันธ์ขงสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ออกมานรูปโดยวาดรูปตัวเองกำลังเก็บดอกไม้อยู่ในสวน แทนที่จะวาดเพียงดอกไม้หรือรูปตัวเด็กเองไว้ลอย ๆ เท่านั้น

การเร้ากับการแสดงออกในขั้นก่อนแผนแบบ

ในระยะเวลาที่เด็กแสดงออกอย่างมีความหมายในขั้นก่อนแผนแบบ การเร้ามีความจำเป็นมาก ผิดกับการแสดงออกระยะแรกซึ่งไม่จำเป็นต้องใช้การเร้ามากนัก เมื่อเด็กสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างตนกับสิ่งแวดล้อมได้แล้ว เด็กจะแสดงเนื้อหาของรูปได้สัมพันธ์กันอย่างแนบเนียนขึ้น ฉะนั้นจึงจัดว่าระยะนี้เป็นระยะที่สำคัญที่สุด ซึ่งครูได้เร้าเด็กเพื่อเพิ่มพูนการแสดงออกของเด็กให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้กล่าวแล้วว่าเด็กในวัยนี้ชอบแสดงออกโดยการวาดรูปคนเป็นที่สุด ฉะนั้น ในการเร้า ครูจึงควรเร้าเกี่ยวกับอวัยวะในร่างกายของเด็กก่อนอื่น วิธีนี้นับว่าได้ผลมากในระยะที่เด็กกำลังอยู่ในขั้นการแสดงออกอย่างมีแผนแบบ

ในระยะแรก ๆ ของการแสดงออกในขั้นก่อนแผนแบบ เด็กจะวาดปากคนเป็นขีดเฉย ๆ แทนที่จะวาดเป็นรูปปาก วิธีการเร้าง่าย ๆ ก็คือ ครูต้องเตรียมทอพีไว้ในกระเป๋า เมื่อหยิบทอพีออกมาดูให้เด็กดูแล้ว จึงถามเด็กว่า “นี่คืออะไร” เด็กจำลักษณะของกระดาษทอที่ได้ก็จะตอบว่าเป็นทอพี ครูถามต่อไปว่า “หนูว่ามันแข็งหรืออ่อน” ครูพูดพร้อมกับแสดงการหักทอพีให้ดู เด็ก ๆ จะเห็นและตอบว่าแข็ง ครูจะถามต่อไปว่า “เธอชอบทอพีไหม” เด็กส่วนใหญ่อาจตอบว่า “หนูชอบ” ในขั้นต่อไปครูจึงให้เด็กบางคนออกมาลองกัดทอพีดูว่าแข็งหรืออ่อน จากประสบการณ์โดยตรงที่ได้จากการเคี้ยวทอพี หือดูคนอื่นเคี้ยว ครูจึงเริ่มให้เด็กวาดรูป “ฉันทกินทอพี” ไม่ต้องสงสัยว่าตอนนี้เด็กจะไม่วาดปากเป็นขีด เฉย ๆ ต่อไปอีกแล้ว เด็กจะวาดเน้นที่ปากและที่ฟันอย่างชัดเจน จากหลักการดังกล่าว ถ้าต้องการให้เด็กเน้นส่วนใดส่วนหนึ่งของภาพ ครูต้องเร้าเกี่ยวกับส่วนนั้น ๆ ดังตัวอย่างที่กล่าวมาแล้ว เด็กจะวาดเน้นได้ทุกส่วน ไม่ว่าจะที่ ตา หู แขน ขา ตลอดจนกระทั่งที่ผม จึงกล่าวได้ว่าประสบการณ์ของแต่ละคน จะช่วยให้สามารถแสดงความรู้ที่แสดงออกมาไม่ได้ ให้ปรากฏออกมาได้ในผลงานอย่างมีชีวิตชีวา และมีความหมายยิ่งขึ้น ครูจะทราบได้ว่าการเร้าของตนได้ผลหรือไม่ ก็โดยเปรียบเทียบผลงานเก่า ๆ กับงานใหม่ที่เด็กสร้างขึ้นหลังจากที่ได้รับการเร้าแล้ว

การสร้างบรรยากาศในการเร้าของครูนับเป็นเรื่องสำคัญไม่น้อย ครูต้องรู้ว่าเด็กในวัยนี้ กำลังคิดถึงแต่ตัวเอง จึงใช้คำว่า “ฉัน” และ “ของฉัน” อยู่ตลอดเวลา ฉะนั้น ถ้าหากครูจะเร้าเด็กให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมือกับปาก โดยให้วาดรูป “ฉันทกินของฉันท” ครูก็ควรจะเริ่มต้นว่า หนูนอนที่ไหน หนูดื่มน้ำที่ไหน เมื่อตื่นนอนแล้วหนูทำอะไร ห้องน้ำหนูอยู่ที่ไหน ในห้องน้ำมีอะไรบ้าง หนูใช้อะไรแปรงฟัน หนูแปรงฟันของหนูอย่างไร นี่เป็นตัวอย่างการเร้าโดยวาจา สำหรับการส่งเสริมในด้านอื่นนั้น ครูกระทำได้โดยการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เหมาะสม ไว้ให้เด็กอย่างครบถ้วน ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้รับความสะดวกสบายและมีอิสระในการแสดงออก

ในระยะนี้การแสดงออกทางศิลปะของเด็กยังไม่มีการตกแต่งไม่ว่าจะเป็นในเรื่องเส้น รูปทรง ตลอดจนเรื่องสี สำหรับเรื่องสีนั้น จะไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างรูปกับสีเลย รูปคน เด็กอาจจะระบายสีแดง สีน้ำเงิน สีเขียว หรือสีอะไรก็ได้ที่เด็กพอใจ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของเด็กเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามบางสีมีอิทธิพลต่อเด็กมาก จนทำให้เด็กแสดงออกมาในรูปได้เหมือนของจริงทุกประการ

ความเจริญด้านต่าง ๆ ของขั้นก่อนแผนแบบ

เด็กในวัยแห่งการแสดงออกในขั้นก่อนแผนแบบ นับว่าเติบโตขึ้นมากแล้ว ฉะนั้นการแสดงออกจึงสลับซับซ้อนขึ้น ความเจริญในด้านต่าง ๆ ก็จะมีงอกงามขึ้น ซึ่งครูและผู้ปกครองจะสังเกตได้จากการที่เด็กแสดงออก ดังต่อไปนี้

ความเจริญทางร่างกาย ปรากฏในงานของเด็กดังนี้

1. เด็กที่ร่างกายสมบูรณ์ จะวาดได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ เด็กที่พิการส่วนใดส่วนหนึ่ง จะวาดเส้นที่ส่วนนั้นมาก เช่น เด็กที่ตาบอด จะเน้นที่ตา เด็กที่หูหนวก จะวาดเน้นที่หู เป็นต้น
2. เด็กที่ร่างกายสมบูรณ์ เส้นสายที่วาดจะมีความมั่นคง ความเคลื่อนไหวของส่วนต่าง ๆ เช่น ที่แขน ขา จะปรากฏออกมาในรูปที่เด็กวาดด้วย

ความเจริญทางสติปัญญา ปรากฏในงานของเด็กดังนี้

1. เด็กในวัยนี้ ถ้ายังยึดมั่นอยู่กับเรื่องที่มีการเคลื่อนไหว คือ มองเห็นแต่สิ่งที่เห็นได้ชัด ๆ แสดงว่าเด็กคนนั้นยังมีความเจริญทางสติปัญญาไม่ถึงขั้นปกติ เด็กที่มีความเจริญทางสติปัญญา จะสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมได้ และจะถ่ายทอดประสบการณ์ดังกล่าวลงไว้ในงานของตนได้อย่างสมบูรณ์
2. เด็กที่มีความเจริญทางสติปัญญาอยู่ในขั้นปกติ จะแสดงรายละเอียดต่าง ๆ ลงในรูปได้มากพอสมควร เช่น ตาคน ต้องมีขอบตา มีขนตา มีจุดภายใน นิ้วมือคนก็ต้องมีให้ครบสิบนิ้ว และต้องมีเล็บด้วย เป็นต้น

ความเจริญทางอารมณ์ ปรากฏในงานของเด็กดังนี้

1. ความเจริญทางอารมณ์ ขึ้นอยู่กับความยืดหยุ่นในการแสดงออกของเด็กเป็นสำคัญ ครูจะสังเกตได้จากการเปลี่ยนแปลงของแนวความคิด ถ้าเด็กสามารถเปลี่ยนแนวความคิดของตนได้มากเพียงใด ย่อมแสดงว่าเด็กมีความยืดหยุ่นในการแสดงออกดี และมีการปรับปรุงตัวดีขึ้นเพียงนั้น
2. เด็กที่ชอบแสดงออกโดยการวาดซ้ำ ๆ แสดงว่าความเจริญทางอารมณ์ยังไม่ดีพอ ความเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ยังไม่มี ซึ่งไม่เป็นผลดีแก่เด็ก อารมณ์ของเด็กถูกกักให้อยู่ในวงจำกัด เด็กพวกนั้นนอกจากจะวาดรูปที่เหมือนกัน ซ้ำ ๆ กันหลายรูปแล้ว เด็กยังชอบวาดอยู่ที่แห่งเดียว ไม่มีการแสดงส่วนอื่น ๆ ที่จำเป็น เด็กมีความเจริญทางอารมณ์ดีแล้ว จะแสดงสิ่งที่จำเป็นไว้ครบถ้วน ทั้งยังต่อเติมรายละเอียดเพื่อให้ได้รูปที่สมบูรณ์อีกด้วย
3. เด็กที่ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง เส้นที่วาดจะขาดหายไปเป็นตอน ๆ ไม่สม่ำเสมอ

ความเจริญทางสังคม เด็กที่มีความเจริญทางสังคม จะสามารถแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวเขาเองกับสิ่งแวดล้อมภายนอกได้อย่างแนบเนียน เช่น ถ้าจะต้องวาดตัวเขาเอง พี่น้อง บิดามารดา เครื่องใช้ สัตว์เลี้ยง ต้นไม้ ฯลฯ เด็กนำตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม แล้วนำมาแสดงให้ปรากฏในงานของตนได้ เป็นต้น เด็กในวัยนี้จะพิถีพิถันเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมาก

ความเจริญทางการรับรู้ เด็กในระยะนี้มีความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดระยะในรูปได้ดีขึ้น เช่น รู้จักข้างบนข้างล่าง สูงต่ำใกล้ไกล เป็นต้น นอกจากนั้นเด็กยังสามารถแสดงออกในภาพได้นอกเหนือไปจากการให้แต่ “ความหมาย” เพียงด้านเดียวอีกด้วย ตัวอย่างของการแสดง แต่ความหมายลงในรูปคนก็คือ ปากทำเป็นขีด ตาทำเป็นจุด หูทำเป็นรูปกลม ๆ แสดงว่าเด็กยังมีการรับรู้น้อย เด็กที่มีความเจริญทางการรับรู้ดีจะเลิกแสดงรูปทรงทางเรขาคณิตในรูปของตน แต่จะเริ่มเขียนได้ใกล้เคียงกับความจริงมากขึ้น รู้จักแสดงการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ให้ปรากฏในรูปได้ดีขึ้น เช่น ถ้าต้องการจะให้รู้สึกว่ามีเสียงดัง จะวาดเน้นที่หู ถ้าต้องการจะให้รู้สึกว่าเขาที่กำลังมาก จะวาดเน้นที่ขา เป็นต้น

ความเจริญทางสุนทรียภาพ ปรากฏในงานของเด็กดังนี้

1. ทุกสิ่งทุกอย่างที่เด็กแสดงลงไปในรูปแบบมีความหมายทั้งสิ้น เด็กจะไม่แสดงสิ่งที่ต้องการแสดงออกเพียงอย่างเดียวโดด ๆ แต่จะมีส่วนประกอบลงไปด้วย ถ้ารูปที่เด็กวาดไม่มีอะไรเป็นส่วนประกอบ รูปนั้นก็ไม่มีคุณค่าทางสุนทรียภาพ อย่างไรก็ตามทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงลงไปในรูปแบบ จะต้องมีความสัมพันธ์กันหมดบ่งแยกกันไม่ได้
2. ในระยะนี้ เด็กที่มีความเจริญทางสุนทรียภาพ จะรู้จักตกแต่งรูปเป็นแล้ว มิใช่แสดงออกแต่ในด้านความหมายอย่างเดียว หากรู้จักประดิษฐ์คิดทำให้งดงาม เพราะเด็กวัยนี้รู้ว่าอะไรงามอะไรไม่งาม อะไรเหมาะอะไรไม่เหมาะสมเป็นอย่างดีแล้ว
3. เด็กวัยนี้ แม้ว่าการแสดงออกในเรื่องสี จะผิดความจริงอยู่บ้าง เพราะเด็กยังไม่มีความคิดคำนึงเกี่ยวกับเรื่องความถูกต้องของสีเลย แต่การที่เด็กใช้สีนั้นเปลี่ยนแปลงไปต่าง ๆ ตามความคิดในทางตกแต่งของเขา รู้จักใช้สีที่ถูกต้องใจเขา เช่นนี้ย่อมหมายความว่าเด็กมีความเจริญทางสุนทรียภาพสูง

ความเจริญทางการสร้างสรรค์ ในระยะของการแสดงออกอย่างมีแบบแผน เด็กที่มีความเจริญทางการสร้างสรรค์ จะวาดได้อย่างอิสระไม่ต้องขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น ไม่ต้องซักถามผู้อื่น เด็กที่ขาดความเจริญทางการสร้างสรรค์ จะขาดอิสระในการทำงาน ต้องถามผู้อื่นอยู่เสมอว่า จะวาดรูปปากอย่างไร จะวาดมีวาดเท้าอย่างไร เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์จะวาดตามแนวความคิดของตนเองโดยไม่ลังเล แม้แต่จะดูจากของจริงบ้าง แต่ก็นำมาวาดได้อย่างอิสระ เรื่องนี้สังเกตได้จากการที่เด็กอยู่รวมกันมาก ๆ แล้วให้วาดในสิ่งเดียวกัน เด็กจะวาดแตกต่างกันไปโดยไม่เลียนแบบกันเลย แสดงให้เห็นความเจริญทางการสร้างสรรค์

ขั้นมีแบบแผน (อายุ 7-9 ปี)

เมื่อการแสดงออกทางการขีดเขียนของเด็กได้พัฒนาถึงตอนปลายขั้นเริ่มต้นของการวาดขั้นก่อนแบบ เด็กได้ปรับปรุงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นเครื่องหมายแทนของจริงให้ใกล้เคียงกับของจริงได้มากขึ้น ในการวาดรูปคน แต่ก่อนเคยวาดตาเป็นเพียงจุดก็อาจปรับปรุงให้เป็นวงกลม ปากที่เคยวาดเป็นเส้นตรงๆเพียงเส้นเดียว เมื่อการขีดเขียนของเด็กพัฒนามาถึงขั้นนี้แล้ว เด็กก็จะวาดเป็นเส้นคู่ คือ เพิ่มความหนาของส่วนนั้น ๆ ขึ้น ทำให้ได้รูปที่ได้มีความคล้ายคลึงกับของจริงมากขึ้น ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าเด็กสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น

การเขียนรูปของเด็กในขั้นนี้ มีลักษณะสำคัญที่แตกต่างจากพัฒนาการในขั้นอื่น ๆ เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. การใช้เส้นฐาน
2. ภาพปักกลาง
3. ภาพโปร่งใส

การใช้เส้นฐาน ในขั้นเริ่มต้นการวาดอย่างมีแบบแผนนั้น เด็กจะวาดรูปขึ้นลอย ๆ ทั้งนี้เพราะยังไม่เข้าใจว่าควรจะเริ่มวาดแต่จุดใด วาดให้สัมพันธ์กันได้อย่างไร สักแต่เห็นส่วนใดว่าง เด็กก็จะวาดลงไปในส่วนนั้น ดังนั้นสิ่งที่เด็กวาดจึงดูกระจัดกระจาย ขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ครั้นการขีดเขียนของเด็กได้พัฒนาถึงขั้นมีแบบแผน เด็กรู้จักใช้เส้นฐานในการวาดรูป การใช้เส้นฐาน ย่อมแสดงให้เห็นว่าเด็กมีความรู้แล้ว ควรเริ่มต้นในการวาดอย่างไร ควรวาดส่วนใดก่อนส่วนใดหลัง ควรวางอะไรไว้ ณ ที่ใด ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้ส่วนต่าง ๆ ที่ปรากฏในภาพ มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น

เส้นฐาน คือ เส้นที่ใช้สำหรับรองรับรูปต่าง ๆ ที่ปรากฏในภาพ เส้นนอนก็ดี เส้นโค้งก็ดี เส้นเฉียงก็ดี ตลอดจนขอบกระดาศก็ดี เด็กอาจใช้เป็นเส้นฐานได้ทั้งสิ้น รูปต่าง ๆ ที่อยู่บนเส้นฐาน ต้องตั้งได้ฉากกับกับเส้นฐานด้วย และบางครั้งภาพภาพเดียวอาจมีเส้นฐานหลาย ๆ เส้นได้ ทั้งนี้เพราะเด็กต้องการแสดงเหตุการณ์หลายอย่างลงในภาพภาพเดียว รูปต่าง ๆ บนเส้นฐานหนึ่งก็แสดงถึงเหตุการณ์อย่างหนึ่ง การที่เด็กรู้จักใช้เส้นฐานในการวาดแสดงว่าเด็กเริ่มเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตัวเด็กกับสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น เพราะเด็กถือว่าเส้นฐานนี้เป็นเสมือนสัญลักษณ์ของพื้นโลกที่รองรับสิ่งต่าง ๆ บนพื้นโลกนี้ไว้ ฉะนั้น รูปต่าง ๆ ที่เด็กวาดไว้ในภาพจึงต้องวางไว้บนเส้นฐานทั้งสิ้น

ภาพปักกลาง การเขียนภาพที่มีลักษณะปักกลาง เป็นลักษณะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในขั้นของการขีดเขียนที่คล้ายของจริง การเขียนภาพแบบนี้เด็กใช้เส้นฐานสองเส้นที่ขนานกัน รูปต่าง ๆ จะอยู่บนเส้นฐานของแต่ละด้าน ซึ่งคล้ายกับบ้านซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งคนละฟากคลอง ฉะนั้น ภาพที่เด็กวาดในลักษณะปักกลางนี้ ส่วนมากจึงเป็นถนนหนทางที่มีบ้านเรือนอยู่สองฟากทาง ภาพแม่น้ำลำคลอง ซึ่งมีต้นไม้อันอยู่สองฟากฝั่ง ตลอดจนผลไม้ ดอกไม้ ซึ่งอยู่คนละฟากของกิ่ง

ซึ่งการวาดภาพที่มีลักษณะพับกลางนี้ ไม่จำเป็นที่เด็กจะต้องใช้เส้นฐานที่ขนานกันก็ได้ แต่เด็กอาจใช้เส้นฐานที่ลากโค้งเข้ามาจรดกันจนเป็นวงกลม แล้วถือเอารูปวงกลมนี้เป็นเส้นฐานเขียนรูปต่าง ๆ ทางด้านนอก ให้ตั้งฉากกับเส้นฐานเส้นนี้ รูปต่าง ๆ ที่ปรากฏบนเส้นรอบวงกลมจึงเป็นเสมือนรัศมีที่ลากออกไปจากจุดศูนย์กลาง ดังจะเห็นได้จากการวาดภาพดอกไม้ สระน้ำ ดวงอาทิตย์ การวาดภาพในลักษณะนี้จัดเข้าเป็นการวาดแบบพับกลางได้เช่นกัน การที่เด็กแสดงออกมาในผลงานของเขา เช่นนี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่าเด็กยังถือว่าตนเองมีความสำคัญอยู่ และพยายามดึงเอาสิ่งแวดล้อมให้เข้ามาสัมพันธ์กับตนซึ่งเด็กถือว่าเป็นศูนย์กลาง

ภาพโปร่งใส ภาพโปร่งใส คือ ภาพที่แสดงรายละเอียดต่าง ๆ ให้ปรากฏ ทั้ง ๆ ที่ตามความเป็นจริงแล้ว ไม่น่าจะมองเห็นสิ่งเหล่านั้นได้ เช่น ภาพบ้านที่แสดงให้เห็นสิ่งของเครื่องใช้ทุกชิ้นในบ้าน คนในบ้าน ตลอดจนต้นไม้และสัตว์เลี้ยง เป็นต้น ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว จะไม่สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ละเอียดเช่นนั้น เพราะโดยปกติแล้วบ้านย่อมมีฝาปิด คนภายนอกจะมองให้ทะลุประตูโปร่งให้เห็นทุกสิ่งทุกอย่างภายในบ้านไม่ได้ แต่การที่เด็กแสดงออกมาทางภาพในลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่าเด็กตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยอารมณ์ของตนเองเป็นสำคัญ หาได้คำนึงถึงความเป็นจริงที่ปรากฏอยู่ตามธรรมชาติไม่ ถ้าวาดบ้านก็จะแสดงให้เห็นห้องทุกห้อง เครื่องใช้ทุกชิ้น และสิ่งของทุกอย่าง ที่เด็กคิดว่าควรจะมีอยู่ในภาพให้ปรากฏลงในภาพนั้น โดยที่เด็กมิได้คำนึงถึงความเป็นจริงและเหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น หากเด็กต้องการแสดงสิ่งใดลงในภาพแล้ว ไม่ว่าสิ่งนั้นจะสมเหตุสมผลหรือไม่ก็ตาม เด็กต้องแสดงลงในภาพทั้งหมด

ความเจริญในด้านต่าง ๆ ของชั้นมีแผนแบบ

ความเจริญทางร่างกาย พัฒนาการทางร่างกายจะปรากฏผลงานของเด็กวัยนี้ดังต่อไปนี้ คือ

1. ซีดเขียนเส้นได้อย่างมั่นคง ไม่ขยุกขยิก หรือขาดหายไป
2. แสดงออกซึ่งลักษณะการเคลื่อนไหวให้ปรากฏในภาพ

ความเจริญทางสติปัญญา ปรากฏในผลงานของเด็กดังนี้

1. ตัดส่วนที่ตนเห็นว่าไม่สำคัญทิ้งเสีย แล้วพยายามเน้นส่วนที่ตนเห็นว่าสำคัญให้เด่นชัดกว่าส่วนอื่น ๆ
2. พยายามเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในรูปให้เป็นไปตามความต้องการของตน เช่น เขียนขาให้ใหญ่กว่าปกติ เพราะต้องการให้คนในภาพเตะฟุตบอลได้แรง เป็นต้น
3. วาดภาพของเหตุการณ์ได้อย่างต่อเนื่องกัน กล่าวคือเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นก่อนก็วาดไว้ก่อนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังก็วาดถัดไป ไม่วาดให้ปะปนกัน

ความเจริญทางอารมณ์ ปรากฏในผลงานของเด็กดังนี้

1. ภาพที่เด็กวาดตามอารมณ์ จะแสดงลักษณะที่เกินความจริงออกมาให้ปรากฏ เช่น พันใหญ่ แขนใหญ่กว่าปกติ เป็นต้น
2. เด็กที่อารมณ์ไม่แน่นอน จะเน้นส่วนต่าง ๆ ให้เกินความจริงอย่างพร่ำเพรื่อ คือ เน้นส่วนต่าง ๆ หลายส่วนเกินไป
3. การวาดภาพลักษณะโปร่งใส แสดงว่าเด็กต้องการแสดงออกโดยอารมณ์ของตนเอง เป็นสำคัญ ไม่คำนึงถึงเหตุผลใด

ความเจริญทางสังคม จะปรากฏในผลงานของเด็กดังนี้

1. การที่เด็กรู้จักใช้เส้นฐาน และรู้จักวาดภาพในลักษณะพับกลาง แสดงว่าเด็กเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวเด็กกับสิ่งแวดล้อมดีขึ้น
2. การวาดในลักษณะพับกลาง ย่อมแสดงว่าเด็กยังถือว่าตนเองมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่น ๆ
3. แสดงรายละเอียดให้ปรากฏในภาพได้อย่างหมดจดทุกแง่ทุกมุม

ความเจริญทางการรับรู้ ปรากฏในการแสดงออกของเด็กดังนี้

1. สามารถปรับปรุงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ให้คล้ายกับของจริงได้มากยิ่งขึ้น
2. แสดงส่วนสัดส่วนและระยะต่าง ๆ ในภาพได้ยังไม่สู้ถูกต้องนัก เช่น รูปคนอาจสูงเท่ารูปบ้าน เป็นต้น
3. ระยะนี้เด็กยังแสดงส่วนที่เป็นพื้นราบ และส่วนที่เป็นที่สูงให้เห็นได้ชัดเจนไม่ได้ จึงยังวาดปะปนกันอยู่
4. แสดงตำแหน่งของสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในภาพได้อย่างถูกต้อง เช่น ตำแหน่งของบ้าน ต้นไม้ นก แมง และดวงอาทิตย์ เป็นต้น

ความเจริญทางสุนทรียภาพ ปรากฏในการแสดงออกของเด็กดังนี้

1. เด็กสามารถใช้สีได้ถูกต้องกับความเป็นจริงมากขึ้น เช่น ต้นไม้จะใช้สีเขียว น้ำทะเลจะต้องใช้สีน้ำเงิน เป็นต้น
2. สามารถเพิ่มเติมรายละเอียดที่จำเป็นลงไปในการภาพได้อย่างครบถ้วน
3. จัดที่ว่างของภาพได้อย่างเหมาะสมเจาะ ความสามารถในด้านการตกแต่งของเด็กมีสูงขึ้น

ความเจริญทางการสร้างสรรค์ ปรากฏในการแสดงออกของเด็กดังนี้

1. สามารถนำเอาเนื้อหาแปลก ๆ และใหม่ ๆ มาแสดงในภาพของตนได้
2. แสดงแนวความคิดของตนเองในการวาดภาพ ไม่ลอกแบบจากผู้อื่น

3. เนื้อหาที่ปรากฏในภาพ ล้วนเป็นสิ่งที่มีความหมายทั้งสิ้น

ขั้นเริ่มเหมือนจริง (อายุ 9-11 ปี)

การวาดเหมือนจริง หมายถึง การวาดรูปโดยใช้ประสบการณ์ของตนเอง เด็กมีประสบการณ์ในสิ่งใดก็วาดรูปสิ่งนั้นขึ้น เช่น เด็กหญิงเคยนุ่งห่มเสื้อผ้าที่สวยงาม ก็จะวาดเสื้อผ้าให้สวยงามตามที่ได้เคยพบเคยเห็นมา ส่วนเด็กชายก็แสดงรายละเอียดของรูปคนให้มีความเป็นชายมากขึ้น เช่น ให้ความแข็งแรง มีความกล้าหาญ มีหนวด เป็นต้น หากพิจารณาผลงานของเด็กตามลักษณะที่กล่าวมานี้ ย่อมแสดงว่าเด็กมีความรู้สึกในเรื่องการแยกเพศรุนแรงขึ้น มีความสนใจอยู่แต่กับเพศเดียวกับตนซึ่งอยู่ในวัยเดียวกัน เด็กชายในวัยนี้ชอบคุยกันเข้าเป็นกลุ่ม ตั้งกฎเกณฑ์ของกลุ่มขึ้น มีสมาชิกของกลุ่มแล้วร่วมมือกันกระทำในสิ่งซึ่งแสดงว่าตนเป็นเพศชาย มีความกล้าหาญ นิยมการผจญภัย โดยการเดินทางไกลบ้าง ไปตั้งค่ายพักแรมบ้าง เข้าช่วยเหลือผู้อื่นทำกิจกรรมต่าง ๆ บ้าง ส่วนเด็กหญิงในวัยนี้ก็สนใจในการแต่งกายมากขึ้น เอาใจใส่ต่อกิจกรรมของเพศหญิง เช่น การจัดดอกไม้ การเย็บปักถักร้อย เป็นต้น เด็กในวัยนี้ทั้งชายและหญิง เริ่มมีความต้องการความเป็นอิสระ ฉะนั้นการให้ความร่วมมือกับผู้ใหญ่ก็ดี หรือการรับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่ก็ดี จะลดลงกว่าในระยะก่อน ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมานี้จะปรากฏออกมาในผลงานของเด็ก อันจะแสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของพัฒนาการในขั้นนี้โดยเฉพาะ

สำหรับวิธีการในการวาดนั้น เด็กจะพยายามปรับปรุงวิธีการของตนเองให้ดีขึ้นอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะเด็กในวัยที่กล่าวนี้จะปรับปรุงรูปร่างลักษณะ ที่เคยใช้เป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งที่ต้องการแสดงออกแต่ก่อน ๆ ให้มาเป็นรูปอิสระต่าง ๆ ที่พอเพียงกับการแสดงออกของเด็กในวัยนี้ ทั้งนี้เพราะรูปทรงเรขาคณิต เช่น เส้นตรง เส้นโค้ง หรือรูปกลม รูปเหลี่ยม เป็นต้น มีความจำกัดไม่เพียงพอที่เด็กจะนำมาใช้ในการตกแต่งภาพที่ได้วาดเป็นต้นว่า การตกแต่งประดับประดาเครื่องแต่งกาย ตลอดจนการแสดงอารมณ์หรือความเคลื่อนไหวให้ปรากฏออกมาในภาพ ดังนั้น เด็กจึงต้องปรับปรุงวิธีการวาดของเขาโดยนำเอารูปทรงอิสระต่าง ๆ มาใช้ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้การวาดรูปของเขาได้มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติมากขึ้น

โดยเหตุที่ความเปลี่ยนแปลงของเด็กในวัยนี้ไม่ว่าจะเป็นในด้านร่างกาย หรือความรู้สึกนึกคิดก็ตามเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก แต่เด็กไม่สามารถปรับปรุงวิธีการวาดของตนให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น ๆ ฉะนั้นผลงานที่เด็กสร้างขึ้นจึงยังไม่สมบูรณ์ เป็นต้นว่าเด็กไม่อาจจัดระยะของวัตถุในภาพให้สัมพันธ์กันได้ เช่น ถ้าหากเด็กวาดภาพคนเก็บผลไม้ เด็กจะวาดได้เพียงมือที่ยื่นไปยังผลไม้เท่านั้น เด็กไม่สามารถวาดมือให้จับผลไม้ได้ หรือในเด็กหญิงที่วาดแสดงรอยยับย่นของเสื้อผ้าไม่ได้ เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้เพราะพัฒนาการทางการรับรู้ของเด็กยังเจริญไม่พอ เด็กวาดไปตามความรู้สึกนึกคิดของตนมากกว่าวาดจากการที่ตนเห็น อีกประการหนึ่ง ความสามารถในการปรับปรุงวิธีการวาดของเด็กยังมีไม่พอเพียง จึงทำให้ผลงานที่เด็กสร้างขึ้นยังไม่สมบูรณ์ เช่น มีความแข็งกระด้าง ขาดความอ่อนไหวตามธรรมชาติ ขาดความสัมพันธ์กันตามหลักของความจริง เป็นต้น

ลักษณะสำคัญอีกอย่างหนึ่งของการเปลี่ยนแปลง การวาดในระยะนี้ก็คือ เด็กเริ่มจะเห็นแล้วว่าเส้นฐานซึ่งมีความสำคัญมากในตอนก่อน ๆ นั้น บัดนี้จะมีความหมายน้อยลงไป เด็กหันมาเห็นความสำคัญของพื้นราบมากขึ้น กล่าวคือแต่ก่อนเด็กเห็นว่า เส้นฐานมีความสำคัญมาก ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องอยู่บนเส้นฐานทั้งหมด ต่อมาในระยะนี้เด็กได้ปรับปรุงวิธีการวาดของตนให้ดีขึ้น โดยเปลี่ยนเส้นฐานให้กลายเป็นพื้นเส้นราบ ซึ่งช่วยให้ผลงานของเด็กใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากขึ้น อนึ่ง เรื่องห้องฟ้า ซึ่งเดิมเด็กถือว่าจะต้องอยู่ต่างหากจากพื้นดินเป็นคนละส่วนนั้น บัดนี้เด็กสามารถวาดให้ห้องฟ้าจรดกับพื้นดินได้แล้ว ความสามารถดังกล่าวจัดเป็นพัฒนาการขั้นหนึ่งในเรื่องการรับรู้ของเด็ก แสดงว่าเด็กเข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น ทั้งยังสามารถนำมาแสดงออกได้อย่างถูกต้องอีกด้วย ทั้งนี้จะเป็นรากฐานสำหรับการวาดแบบสามมิติในโอกาสต่อไป

ความเจริญในด้านต่าง ๆ ของขั้นเริ่มเหมือนจริง

ความเจริญทางร่างกาย ปรากฏในผลงานของเด็กดังนี้

1. ความมั่นคง และความแน่นอนของเส้นมีมากขึ้น แสดงว่าเด็กมีความเจริญเติบโตทางร่างกายเพิ่มขึ้น
2. แสดงรายละเอียดต่าง ๆ ได้แนบเนียนขึ้น แสดงว่าเด็กมีการประสานระหว่างกล้ามเนื้อส่วนย่อยดีขึ้น

ความเจริญทางสติปัญญา ปรากฏในผลงานของเด็กดังนี้

1. รู้จักปรับปรุงวิธีการในการแสดงออกของตนได้อย่างแนบเนียนยิ่งขึ้น เช่น ปรับปรุงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ให้สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
2. สามารถแสดงออกทางการวาด โดยใช้ประสบการณ์ของตนเองได้
3. มีความเข้าใจในความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวดีขึ้น

ความเจริญทางอารมณ์ ปรากฏในผลงานของเด็กดังนี้

1. เด็กถือว่าตนเองมีความสำคัญ และมีความต้องการที่จะทำอย่างผู้ใหญ่ โดยแสดงออกมาในภาพที่วาด
2. เด็กลดการแสดงออกโดยถืออารมณ์ตนเองเป็นสำคัญ ให้น้อยลงกว่าเดิม และหันเข้าปรับปรุงการวาดให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากขึ้น
3. เด็กที่มีอารมณ์ไม่ปกติ เช่น เกิดความลึกลับใจ ความคับข้องใจ เป็นต้น จะไม่สามารถจัดระยะของสิ่งต่าง ๆ ในภาพให้สัมพันธ์กันได้

ความเจริญทางสังคม ปรากฏในผลงานของเด็กดังนี้

1. เด็กมีความรู้สึกในการแบ่งแยกเพศและวัยเป็นสำคัญ โดยเน้นลักษณะที่แตกต่างระหว่างเพศออกมาทางการวาด

2. ไม่ให้ความร่วมมือกับผู้ใหญ่ตั้งแต่ก่อน มีความต้องการที่จะอยู่ในสังคมอย่างอิสระ
3. ชอบจับกลุ่มกันเป็นพวก เพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่พวกของตนสนใจ

ความเจริญทางการรับรู้ ปรากฏในผลงานของเด็กดังนี้

1. มีความเข้าใจในเรื่องพื้นที่ได้ถูกต้องกับความเป็นจริงมากขึ้น
2. เด็กยังมีความเข้าใจเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงได้ไม่มากเท่าที่ควร
3. เด็กยังจัดระยะของสิ่งต่าง ๆ ในภาพให้สัมพันธ์กันได้ ไม่ตรงกับความเป็นจริงนัก
4. เด็กยังไม่มีความเข้าใจสิ่งที่ตนเห็นได้อย่างลึกซึ้งเท่าที่ควร

ความเจริญทางสุนทรียภาพ ปรากฏในผลงานของเด็กดังนี้

1. เด็กสามารถตกแต่งภาพของตนได้งดงามยิ่งขึ้น เช่น ตกแต่งเสื้อผ้าและเครื่องประดับต่าง ๆ เป็นต้น
2. เด็กสามารถใช้สีให้สัมพันธ์กับความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์ อันเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของเด็กได้อย่างถูกต้อง
3. เด็กสามารถจัดสิ่งต่าง ๆ ลงในภาพได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น

ความเจริญทางการสร้างสรรค์ ปรากฏในผลงานของเด็กดังนี้

1. เด็กจะรู้จักออกแบบ เพื่อให้ผลงานเป็นไปตามความต้องการของตน
2. เด็กสามารถนำเนื้อหาแปลก ๆ มาแสดงออกในผลงานของตนได้
3. เด็กสามารถดัดแปลงวิธีการในการแสดงออกซึ่งเด็กเคยใช้อยู่อย่างซ้ำซากให้เป็นไปตามแนวความคิดของตน

ขั้นมีเหตุผล (อายุ 11-13 ปี)

ระยะนี้เป็นระยะที่มีความสำคัญในขั้นเตรียมตัวเข้าสู่ระยะหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งวัยรุ่น หลังจากที่เด็กได้เข้าอยู่ในวัยรวมพวกแล้ว แสดงว่าเด็กได้เข้ามาอยู่ในระยะซึ่งสติปัญญาพัฒนาไปเพียงพอที่จะเผชิญกับปัญหาใด ๆ ได้แม้กระนั้นเด็กก็ยังแสดงออกให้เห็นความเป็นเด็กอยู่นั่นเอง ความแตกต่างระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่สังเกตได้จากกิจกรรมที่เด็กแสดงออก เด็กจะแสดงกิจกรรมแปลก ๆ ออกมาเสมอ เด็กอาจเล่นโดยไม่รู้วาทนกำลังเล่นอยู่ เช่น เล่นตำรวจจับผู้ร้าย เล่นซ่อนหา เล่นขายของ เป็นต้น เด็กหาได้คิดว่าตนกำลังเล่นอยู่ไม่ แต่คิดว่าที่ทำลงไปนั้นเป็นจริง ในบางครั้งเมื่อเด็กได้ยินเสียงเพลงก็จะร้องเพลงหรือแสดงท่ารำไปตามจังหวะเมื่อได้ยินเสียงเครื่องบินก็จะเอาดินสอดขึ้นมาร้องพร้อมกับทำเสียงเครื่องบิน ทั้งนี้เด็กไม่ได้ตั้งใจทำเลย การทำอะไรโดยไม่ทันรู้ตัวนี้เป็นลักษณะประจำของเด็ก เด็กมีจินตนาการเป็นสมบัติของตนอยู่แล้ว เมื่อมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาเข้า เด็กก็จะแสดงจินตนาการของตนออกมาทันทีโดยไม่รู้ตัว จินตนาการของเด็กจะแปรสภาพจากความรู้สึกมาเป็นท่ารำ แปร

สภาพจากวัตถุ คือ แถ่งดินสอ มาเป็นเครื่องบิน เด็กส่วนมากสามารถใช้จินตนาการของตนออกมาอย่างไม่อาจยับยั้งได้เลย ถ้าหากมีสิ่งเร้าที่รุนแรงพอ ตรงข้ามกับกิจกรรมของผู้ใหญ่ในด้านที่เกี่ยวกับความคิดคำนึง ผู้ใหญ่แสดงออกทั้ง ๆ ที่รู้ว่าตัวตนกำลังทำอะไรอยู่ การที่เด็กวัยนี้แสดงออกมาเช่นนั้น แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในร่างกายของเด็ก อันเป็นคุณลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งแห่งภาวะเข้าสู่หัวเลี้ยวหัวต่อของวัยรุ่น

ในระยะแห่งการแสดงออกขั้นนี้มีเหตุผลนี้ เด็กกำลังมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและทางจิตใจอย่างขนานใหญ่ ฉะนั้น หน้าที่สำคัญของครูคือ ต้องศึกษาสภาพทางอารมณ์ของเด็ก แล้วพยายามให้ความช่วยเหลือเด็กให้มีสภาพของจิตใจที่เข้มแข็งพอที่จะเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ อันจะเกิดขึ้นในวัยนี้ได้ โดยเหตุที่การแสดงออกทางศิลปะมีส่วนสัมพันธ์กับความคิดคำนึงของเด็กอย่างแยกไม่ออก ฉะนั้นครูจึงมีโอกาสดที่จะชักจูงและควบคุมการเปลี่ยนแปลงของเด็กให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ควร สามารถส่งเสริมให้การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็นไปในทางที่เพิ่มความเจริญทางการสร้างสรรค์ของเด็กให้สูงขึ้น แต่ปัญหาที่สำคัญคือ ครูจะทำให้เด็กยอมรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอย่างไร เด็กวัยนี้เป็นระยะเริ่มแรกที่มีความสนใจได้เปลี่ยนจากการเน้นที่คุณค่าของการแสดงออกไปเน้นที่คุณค่าของผลิตภัณฑ์สูงสุดท้าย ดังนั้น ผลงานจึงมีความสำคัญกว่าการทำงาน การบูชาผลิตภัณฑ์สูงสุดท้ายเป็นความปรารถนาของเด็กวัยนี้อย่างยิ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ครูจะอย่างไร ให้เด็กรู้สึกภูมิใจในผลงานของตน แทนที่จะละอายต่อผลงานที่ตนสร้างขึ้น เรื่องนี้ครูต้องสร้างความเข้าใจให้แก่เด็ก ให้เข้าใจว่าผลงานของตนแม้จะไม่เยี่ยมยอด เมื่อเทียบกับของผู้อื่น แต่ก็ยังเป็นผลงานที่เกิดจากความสามารถความพยายามของตนเอง จัดว่าเป็นงานที่มีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับตนเอง เด็กควรจะยอมรับ ไม่ควรดูถูกฝีมือของตน

ดังนั้นการทำให้เด็กเข้าใจในสภาพการเปลี่ยนแปลงของตนนั้น ครูต้องใช้วิธีเร้าให้เหมาะสมจึงจะได้ผล วิธีเร้าเด็กวัยนี้จะใช้เหมือนกับเด็กเล็ก ๆ ไม่ได้ เพราะเด็กวัยนี้มีประสบการณ์ทางการสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น และการตอบสนองต่อสิ่งเร้าก็แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล เด็กคนหนึ่งอาจตอบสนองต่อสิ่งเร้าทางตาดี เด็กอีกคนหนึ่งอาจตอบสนองต่อสิ่งเร้าทางหูได้ดีกว่า เด็กอีกคนหนึ่งอาจไม่ดีทั้งสองทางที่กล่าวมา แต่อาจผูกพันอยู่กับประสบการณ์เดิมของตนได้ สิ่งเหล่านี้ครูต้องศึกษาให้เข้าใจ เด็กในวัยนี้เลิกเอาใจใส่เรื่องรูปร่างเพียงอย่างเดียวแล้ว แต่จะเริ่มสนใจในความแตกต่างของสี แสง เงา และพื้นผิว พร้อมกันนั้นเด็กจะตีความสิ่งแวดล้อมให้เกี่ยวข้องกับตนเองเสมอ แสดงให้เห็นว่าเด็กมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

เด็กในวัยนี้ความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ กำลังเป็นไปอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นทางร่างกาย ทางสติปัญญา ทางอารมณ์ ตลอดจนทางสังคม ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ความสามารถทางการสร้างสรรค์ของเด็กลดน้อยลงด้วย สำหรับคุณลักษณะทางการสร้างสรรค์ของเด็กในวัยนี้มีพัฒนาการแตกต่างกันไปเป็นสองลักษณะ คือ

1. พวกขึ้นกับสิ่งแวดล้อม

2. พวกขึ้นกับตนเอง

พวกขึ้นกับสิ่งแวดลอม เด็กพวกนี้ถือว่สิ่งแวดลอมมีอิทธิพลต่อการสร้งสร้งของเด็กมาก เด็กจะนำเอาประสบการณ์ทางการเห็นมาใช้ในการแสดงออกของตน เด็กพวกนี้เป็นคนช่างสังเกต จะเก็บรายละเอียดต่ง ๆ ที่ได้เห็นมา นำมาใส่ไว้ในผลงานอย่างหมตจต ไม่ว่าจะเป็ในเร่องระยะใกล้ ไกล สี พื้นผิว ตลอดจนแสงเงา ฉะนั้น ภาพที่เด็กวาดส่วนใหญ่จึงแสดงถึงสิ่งแวดลอมเป็สำคัญ ไม่ได้ นำตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้อง หรือ มีส่วนร่วม อยู่ในเนื้อหาของภาพนั้น ๆ เด็กพวกที่เห็นว่สิ่งแวดลอมมีความสำคัญนี้ จะแสดงผลงานทางศิลปะได้สมบูรณ์กว่เด็กพวกที่เพ่งตนเองเป็สำคัญ ทั้งนี้จะเห็นได้ ว่เด็กสามารถแสดงรายละเอียดได้อย่างหมตจตแม้แต่รอยยับของเครื่องแต่งกายก็ตี รอยย่นของเนื้อ หน้งในขณะทีคนเคลื่อนไหวก็ตี เด็กจะนำมาแสดงในงานได้อย่างครบถ้วน ทั้งนี้เป็ผลอันเนื่องมาจาก ความช่างสังเกตของเด็กนั่นเอง

ได้กล่าวแล้วว่ เด็กพวกนี้เอาใจใส่ในเร่อง สี แสงเงา ตลอดจนความเปลี่ยแปลงของ สิ่งแวดลอมเป็สำคัญ ฉะนั้น เด็กจึงสามารถใช้สีให้ผันแปรไปตามความเปลี่ยแปลงของสิ่งแวดลอม สีต่ง ๆ ในภาพจึงใกล้เคียงกับความเป็นจริงตามธรรมชาติอย่างยิ่ง ทรั้บการจักระยะของสิ่งต่ง ๆ ใน ภาพนั้น เด็กพวกนี้ก็กระทำได้ถูกต้อง กล่าวคือสีของทีอยู่ในระยะใกล้กว่วาดให้ใหญ่ ส่วนสีของทีอยู่ใน ระยะไกลออกไปก็วาดให้เล็กลงตามลำดับด้วยคุณลักษณะต่งกล่าวนี้เอง จึงทำให้ภาพของเขาดูมี ระยะใกล้ไกล มีลักษณะเป็สามมิติไม่เป็ภาพแบนต่งแต่ก่อน

พวกขึ้นกับตนเอง เด็กพวกนี้ถือว่ความรู้สึกนึกคิดของตนมีความสำคัญในการแสดงออก อย่างยิ่ง ผลงานของพวกนี้จึงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์ของเด็กกับสิ่งแวดลอมเป็ สำคัญ เนื้อหาของภาพที่วาดจึงดูเหมือนเอาตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ลักษณะสำคัญของเด็กพวก นี้ทีเกี่ยวกับการแสดงออกก็คือ เด็กตัดรายละเอียดต่ง ๆ ทีมีอยู่ตามธรรมชาติให้หมตล้นไป จะคงไว้ก็ แต่บางส่วนทีสนใจและเห็นว่จำเป็นเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ในการวาด เด็กจะเน้นส่วนทีเห็นว่สำคัญจน เกินความจริง เด็กใส่ความรู้สึกของตนลงไปในผลงานด้วย ซึ่งคุณสมบัติต่งกล่าวจตว่าสอดคล้องกับ ความมุ่งหมายของศิลปะในชั้นประถมอย่างยิ่ง โดยเหตุทีเด็กพวกนี้มุ่งแต่ความรู้สึกนึกคิดของตนเอง เป็สำคัญ หาได้คำนึงถึงสภาพความเป็นจริงของสิ่งแวดลอมต่งพวกแรกไม่ ต่งนั้น ผลงานของเด็กจึง รู้สึกว่ด้วยกว่พวกแรก ในแง่ของความคล้ายกับความเป็นจริงตามธรรมชาติ เป็ต้นว่ทางด้านการ ใช้สี เด็กพวกนี้จะใช้สีไปตามอารมณ์ของตน โดยมีได้คำนึงถึงสีตามทีเป็จริง สำหรับในเร่องการจั ระยะของสิ่งต่ง ๆ ในภาพนั้น เป็ที่น่าสังเกตว่เด็กพวกนี้หันกลับมาใช้เส้นฐานซึ่งเป็พัฒนาการ ทางการขีดเขียนของเด็กอายุ 7-9 ปีอีก แต่การใช้เส้นฐานของเด็กวัยนี้ใช้เพื่อแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึก คิดทีสูงขึ้นไป หาได้ใช้เพื่อเป็เครื่องรับรองสิ่งต่ง ๆ ในภาพต่งแต่ก่อนไม่

การออกแบบซึ่งถือว่เป็ลักษณะสำคัญของการแสดงออกทางศิลปะนั้น เด็กต่งสองพวกยังไม่ เข้าใจวิธีออกแบบอย่างแท้จริง เด็กเพียงแต่รู้จักคุณค่าในทางใช้สอยของวัสดุ กับรู้จักจำแนกแบบ ของเครื่องใช้ต่ง ๆ เท่านั้น สิ่งเหล่านี้จะเป็พื้นฐานสำหรับการออกแบบของเด็กในชั้นต่อไป

การออกแบบกับการแสดงออกในชั้นมีเหตุผล

การออกแบบ หมายถึง การรวบรวมสิ่งต่าง ๆ เช่น วิธีการ วัสดุ เป็นต้น เพื่อนำมาจัดให้เหมาะสมตามความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง สมมุติว่า วิศวกรต้องการเครื่องบินขับไล่ที่บินเร็ว มีความคล่องตัว ก็จะต้องออกแบบให้เครื่องบินลำนั้นมีลำตัวสั้น ใช้วัสดุที่เบาและทนทาน ทั้งนี้เพื่อให้บินกลับตัวได้คล่องแคล่ว ปีกต้องลู่ ปลายใบพัดต้องตัดเพื่อให้บินได้เร็ว ในบางโอกาสต้องเพิ่มใบพัดขึ้นเป็นห้าแฉก เพื่อให้บินเร็วยิ่งขึ้น ดังนี้ เป็นต้น นั่นเป็นตัวอย่างทั่ว ๆ ไป ที่อธิบายถึงความหมายของคำว่า “การออกแบบ”

ในทางศิลปะ การออกแบบหมายถึง การรวมส่วนประกอบต่าง ๆ เข้าด้วยกันโดยวิธีที่เหมาะสมตามความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ออกแบบจะเลือกวัสดุและวิธีการต่าง ๆ นำมาจัดให้เหมาะสม โดยคำนึงถึงความงดงาม ความเหมาะสมตามหลักเกณฑ์ของศิลปะแขนงนั้น ๆ เป็นสำคัญ ถ้าเป็นการร่ายรำก็คำนึงถึงอารมณ์ที่ต้องการแสดงออกว่าเป็นอารมณ์ดีใน เสียใจ โกรธ หรือเกลียด ถ้าต้องการร่ายรำเพื่อแสดงอารมณ์โกรธก็จะเลือกท่าร่าอันมีลีลาแสดงออกในทางร้อยกรอง ถ้าต้องการความไพเราะความนิ่มนวล เพื่อบรรยายความงดงาม ก็ต้องใช้กลอนแปด หรือคำฉันท์ที่มีลีลาอ่อนหวาน เช่น อินทรวชิรฉันท์ หรือวสันตติลกฉันท์ เป็นต้น การเลือกหาคำมาใช้ก็ต้องให้เหมาะสมกับอารมณ์ที่ต้องการแสดงออกด้วย ส่วนการแสดงออกโดยการวาดเขียนนั้นก็ต้องคำนึงถึง เส้น รูปทรง สัดส่วน แบบ สี และผิว เป็นส่วนสำคัญ

การออกแบบของเด็ก การออกแบบเป็นความรู้สึกตามธรรมชาติที่มีอยู่ในเด็กทุกคน สังเกตเห็นได้จากการแสดงออกอย่างมีลีลา ความรู้สึกตามธรรมชาติหรือสิ่งที่เกิดขึ้นโดยประสบการณ์ของตนเองนั้น มีรากฐานขึ้นอยู่กับความเชื่อมั่นของเด็กเป็นสำคัญ เด็กจะแสดงสิ่งนั้นให้ปรากฏอยู่เสมอจนเป็นที่สังเกตได้ จากการแสดงออกของเด็กนี้เอง ครูพอจะมองเห็นแนวของการออกแบบได้ตั้งแต่เด็กเริ่มวาดภาพในระยะเวลาการแสดงออกอย่างมีแผนแบบแล้ว แต่ยังไม่ปรากฏให้เห็นชัดเจน ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าเด็กในวัยนี้ ความคิดในเรื่องการออกแบบยังอยู่ในวงจำกัด และมักจะออกแบบอย่างซ้ำ ๆ ซาก ๆ ความคิดในเรื่องการออกแบบจะเริ่มเจริญขึ้นในชั้นมีเหตุผลนี้เอง ทั้งนี้จะสังเกตได้จากการแสดงออกของเด็กเป็นสำคัญ เด็กรู้จักเลือกใช้วัสดุและวิธีการได้อย่างเหมาะสมกับความมุ่งหมายของการแสดงออกนั้น ๆ การส่งเสริมให้เด็กในวัยนี้มีความสามารถในการออกแบบ ก็คือครูจะต้องหาทางเร้าให้เด็กได้กระทำอยู่เสมอ เพราะเด็กจะเป็นนักออกแบบที่ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับการศึกษาที่สำคัญ ถ้าเด็กได้ฝึกฝนอยู่เป็นประจำ พัฒนาการด้านนี้ก็จะเจริญ

การเร้าเด็กในวัยนี้ให้รู้จักวิธีการออกแบบที่ถูกต้อง และมีความชำนาญในการออกแบบนั้น ครูควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ใช้ประสบการณ์ของตนเอง ให้เด็กได้ลงมือกระทำและเข้าใจโดยตนเอง ควรให้สิ่งเร้าต่าง ๆ เป็นเครื่องช่วยทำให้เด็กทำ ปลอ่ยให้สิ่งเร้ามีบทบาทสำคัญในการเร้าให้เด็กอยากลงมือทำ มิใช่ครูจะทำตัวให้เป็นสิ่งเร้าเสียเลย สิ่งที่ครูควรตระหนักอยู่เสมอคือ อย่าพึงวิพากษ์วิจารณ์การออกแบบของเด็กตามทฤษฎีของผู้ใหญ่ การให้คำแนะนำแก่เด็กโดยตรงในการออกแบบ เป็นอัน

อันตรายต่อการแสดงออกอย่างอิสระของเด็ก เด็กจะไม่ใช่ตัวของตัวเอง เป็นการบั่นทอนความสามารถในการออกแบบของเด็กเสียสิ้นเชิง

การออกแบบที่ดีมีหลักอยู่ว่า ควรให้เด็กมีแนวความคิดที่กระจ่างชัด มีความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างดีเสียก่อน จึงจะออกแบบได้อย่างถูกต้อง นอกจากนั้นยังต้องคำนึงถึงวัสดุวิธีการ ความมุ่งหมายตลอดจนผลที่จะได้รับอีกด้วย วิธีการในการออกแบบจะมีคุณค่าหรือไม่นั้น มีเกณฑ์สำหรับพิจารณา ดังนี้

1. วิธีการในการออกแบบต้องเกิดจากแนวความคิดของเด็กเอง การช่วยเหลือของครูทำให้วิธีการของเด็กถูกจำกัดให้อยู่ในวงแคบ และทำให้การออกแบบด้อยในคุณค่า ครูจึงมีหน้าที่เพียงจัดหาวัสดุมาให้เด็กให้เหมาะสมกับวัยของเด็กเท่านั้น
2. วิธีการแต่ละอย่างก็เหมาะสมสำหรับงานแต่ละชนิดโดยเฉพาะเท่านั้น มิได้ใช้กับงานทุกอย่างได้ทั้งหมด การใช้วิธีการออกแบบได้เหมาะสมกับงาน ทำให้การออกแบบนั้นมีคุณค่า
3. วิธีการที่ใช้ควรประหยัดทั้งทุนทรัพย์ เวลาและแรงงาน ไม่ควรให้สิ้นเปลืองมาก ฉะนั้น ในระยะที่เด็กกำลังตื่นเต้นอยู่กับวิธีการใหม่ ๆ ครูไม่ควรนำวัสดุมาให้เด็กมากเกินไปจนเกินควร เป็นการสิ้นเปลืองโดยไม่จำเป็น และจะเป็นการบั่นทอนความสนใจ ความคิดใหม่ ๆ ในการออกแบบของเด็กด้วย

เด็กที่มีอายุระหว่าง 11-13 ปี ยังไม่ซาบซึ้งในเรื่อง แบบ มิติ และสีมากนัก ซึ่งทั้งสามสิ่งนี้ก็ เป็นส่วนสำคัญของการออกแบบ ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่าเมื่อเด็กออกแบบอะไร เด็กมักกระทำไปอย่าง ช้าชาก ไม่เปลี่ยนแปลง ผลงานที่ได้จึงเป็นไปในลักษณะเดียวกันหมด ที่เป็นเช่นนี้เพราะเด็กไม่รู้จักใช้วิธีการนั่นเอง แม้แนะนำวิธีการต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของเด็กมาใช้ ควรใช้วิธีการง่าย ๆ ในเรื่องวัสดุก็เช่นกัน วัสดุที่ใช้ในการออกแบบสำหรับเด็กวัยนี้ ดินสอเทียนนับว่าเหมาะสมที่สุด สีน้ำยังไม่จำเป็นนัก เพราะสีน้ำเหมาะที่จะวาดให้เหมือนจริงมากกว่า ถ้านำมาใช้กับเด็กแล้วการออกแบบจะ ไม่ได้ผล อย่างไรก็ตาม ควรให้เด็กได้ทดลองดู เพื่อให้เด็กได้เห็นคุณค่าของสิ่งนั้นด้วยตนเอง ความเจริญด้านต่าง ๆ ของการแดงออกในชั้นมีเหตุผล

ความเจริญทางร่างกาย ปรากฏในผลงานของเด็กดังนี้

1. เด็กที่มีสุขภาพดี จะแสดงความรู้สึกที่เป็นอิสระออกมาในรูปที่เขาวาด
2. แสดงความเคลื่อนไหวให้ปรากฏในภาพได้ เช่น ถ้าวาดคนวิ่ง จะแสดงความเคลื่อนไหวที่ขา เป็นต้น
3. เด็กสามารถบังคับมือให้ลากเส้นได้เรียบร้อย รูปชัดเจน ไม่สกปรก เส้นงดงาม
4. แสดงความไวต่อความรู้สึกให้ปรากฏออกมาในรูปที่วาด เช่น มีการเน้นที่ตา ที่มีมือ ที่ปาก เป็นต้น เพื่อแสดงความรู้สึกบางอย่างออกมาในผลงาน

5. แสดงลักษณะเด่นออกมาในรูปที่วาดเพื่อชดเชยส่วนที่ตนบกพร่อง เช่น ถ้าหูหนวก จะวาดเน้นที่หู เป็นต้น
6. เด็กที่มีสุขภาพไม่สมบูรณ์ จะวาดในขอบเขตที่จำกัดไม่ได้

ความเจริญทางสติปัญญา ปรากฏในผลงานของเด็กดังนี้

1. การออกแบบไม่ซ้ำซาก รู้จักแสวงหาวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในการออกแบบของตนอยู่เสมอ
2. แสดงความแจ่มชัดออกมาในรูป เด็กที่มีความเจริญทางสติปัญญาสูง จะแสดงรายละเอียดออกมาให้ปรากฏอย่างชัดเจน แม้เป็นเพียงส่วนประกอบย่อย เช่น เส้นผม เล็บ ขนตา เป็นต้น ส่วนเด็กที่สติปัญญายังไม่เจริญจะเขียนตาไว้เพียงจุด ๆ เท่านั้น
3. แสดงแนวความคิดคิดอย่างเด่นชัดออกมาในรูปที่วาด เช่น เด็กจะวาดครูกับบิดาของเด็กต่างกัน ครูต้องผูกเนคไท ส่วนบิดาจะวาดให้ต่างออกไปอาจให้ถอดเสื้อ หรือสวมเสื้อคอกลมก็ได้
4. แสดงความก้าวหน้าทางการวาดมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับผลงานครั้งก่อน ๆ
5. เด็กที่มีความเจริญทางสติปัญญาสูง ใช้สีได้ใกล้เคียงกับความจริงมาก

ความเจริญทางอารมณ์ อารมณ์ของเด็กรู้ได้จากรูปที่วาด เด็กที่มีอารมณ์เป็นอิสระเส้นที่วาดจะติดต่อกันโดยไม่ขาดตอน เด็กที่ชอบวาดซ้ำ ๆ มักมีอารมณ์ไม่ปกติ ทั้งนี้เพราะเด็กถูกบังคับ กดขี่ ขาดอิสระในการแสดงออก เส้นที่เด็กพวกนี้วาดจะไม่ติดต่อกัน เด็กพวกนี้เป็นเด็กที่ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง ต้องการความอบอุ่น ความปลอดภัย เวลาเด็กวาด ครูไม่ควรติหรือวิจารณ์งานของเด็ก เด็กที่ฉลาดและอายุ เส้นที่วาดมักเบาไม่แน่นอน ส่วนเด็กที่มีกำลังใจดี มีจิตใจมั่นคง เส้นที่วาดจะหนักแน่น และมั่นคงด้วย เด็กที่มีความเจริญทางอารมณ์ รูปที่วาดจะแสดงสิ่งเหล่านี้

1. วาดเปลี่ยนแปลงไปเสมอ ไม่ซ้ำแบบเดิม
2. รู้จักเปรียบเทียบขนาดของสิ่งที่วาดได้ถูกต้อง ใช้สีที่ส่วนที่เหมาะสม ใกล้ความจริง
3. วาดในขอบเขตที่จำกัดได้ เด็กจะวาดรูปในพื้นที่ที่กำหนดให้ได้
4. เด็กที่มีอารมณ์ผิดปกติ มักวาดรูปผิดความจริงมาก เช่น วาดฟันโต ตาโต ปากใหญ่ หรืออาจใช้สีผิดคาดเกินควร เป็นต้น เป็นการแสดงออกทางอารมณ์อย่างรุนแรง

ความเจริญทางสังคม ปรากฏในผลงานของเด็กดังนี้

1. เด็กแสดงสิ่งแวดล้อมไว้ในรูปได้อย่างละเอียดมาก ถ้าวาดรูปบ้าน จะวาดส่วนประกอบต่าง ๆ ไว้มาก เช่น ประตู หน้าต่าง สิ่งของ เครื่องใช้ พ่อแม่ พี่น้อง สัตว์เลี้ยง ต้นไม้ เป็นต้น เด็กสามารถแสดงรายละเอียดได้มาก เพราะเด็กมีโอกาสสร้างความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมได้มาก

2. รูปที่เด็กวาดจะแสดงให้เห็นความเคยชินที่เด็กเคยกระทำมาก่อน เช่น รูปการเล่นกับสุนัข รูปการให้อาหารนก รูปการเล่นกีฬา เป็นต้น
3. เด็กรู้จักสร้างจุดสำคัญของรูปก่อน แล้วสร้างส่วนประกอบที่ละเอียดในภายหลัง
4. เด็กแสดงคุณสมบัติพิเศษที่เด็กเคยมีต่อสิ่งแวดล้อมลงในรูปที่วาด
5. เด็กแสดงได้อย่างชัดเจนในรูปที่วาด ว่าตนมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมากน้อยเพียงใด

ความเจริญทางการรับรู้ ปรากฏในผลงานของเด็กดังนี้

1. แสดงสัดส่วนในรูปได้อย่างถูกต้อง แสดงระยะใกล้ไกลได้อย่างถูกต้อง เช่น แขนต้องไม่โตกว่าขา หน้าต่างต้องเล็กกว่าประตู นิ้วมือจะวาดได้ครบถ้วน เป็นต้น
2. เด็กวาดจากส่วนใหญ่ก่อน แล้วเพิ่มเติมส่วนย่อยภายหลัง เช่น ในการวาดหน้าคน จะวาดเค้าโครงภายนอก แล้วจึงเติม ตา หู จมูก ปาก ภายหลัง เป็นต้น
3. เด็กแสดงออกโดยการวาดได้อย่างใกล้เคียงกับความจริงมากขึ้น
4. เด็กสามารถใช้สีได้อย่างใกล้เคียงกับธรรมชาติมากขึ้น

ความเจริญทางสุนทรียภาพ ความเจริญในด้านนี้หมายถึง การรู้จักคุณค่าของสิ่งที่สวยงาม มีรสนิยมสูงรู้จักจำแนกว่าอะไรงาม อะไรไม่งาม เด็กที่มีความเจริญทางสุนทรียภาพ จะแสดงสิ่งเหล่านี้ในรูปที่วาด

1. แสดงการตกแต่งประดับประดาได้อย่างงดงาม
2. รู้จักจัดระเบียบของรูปได้ดี รู้ว่าอะไรควรจัดไว้ที่ใด
3. เด็กคำนึงถึงเรื่องความสะอาด ความมีระเบียบ
4. เด็กคำนึงถึงความสำคัญของรูปเป็นส่วนรวม

ความเจริญทางการสร้างสรรค์ การที่เด็กจะวาดรูปอะไรขึ้น ส่วนมากจะต้องมีสิ่งแวดล้อมภายนอกมาเร้า เด็กจึงแสดงออกได้ ส่วนเด็กที่มีความเจริญทางการสร้างสรรค์นั้นสามารถวางแผนความคิดใหม่ ๆ แปลก ๆ ได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องถามครูหรือเลียนแบบของผู้อื่น เด็กที่มีความเจริญทางการสร้างสรรค์จะแสดงสิ่งเหล่านี้ลงในรูปที่วาด

1. สามารถหาเรื่องราวที่แปลก ๆ ใหม่ ๆ มาวาดได้
2. เด็กจะปรับปรุงสัญลักษณ์ที่แสดงออกให้ดีขึ้นเสมอ สามารถปรับปรุงวิธีการในการวาดให้เหมาะสมยิ่งขึ้น
3. รู้จักประดิษฐ์เรื่องราวขึ้นวาด พร้อมทั้งรู้จักตั้งชื่อรูปที่วาดไว้อย่างเหมาะสม

ต้องถ่ายทอดการเข้าถึงศิลปะให้แก่เยาวชนของชาติอีกด้วย เป็นความจำเป็นยิ่งที่จะต้องปลูกฝังความตระหนักในทางศิลปะให้แก่เด็กโดยการให้การศึกษาแก่เด็ก เพื่อให้เด็กมีความซาบซึ้งใน

สุนทรียลักษณ์ มีความสามารถในการตัดสินใจงานศิลปะได้อย่างถูกต้อง สามารถวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะทั้งของตนเอง และของผู้อื่นได้ ตลอดจนสามารถสร้างงานศิลปะได้อย่างมีคุณภาพ

ความเข้าใจในศิลปะช่วยให้สามารถวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะได้อย่างถูกต้อง และสามารถสร้างศิลปะได้อย่างมีคุณภาพ ความเข้าใจในศิลปะเป็นสิ่งทีสอนได้ ผูกอบรมให้เกิดขึ้นได้ การตอบสนองต่องานศิลปะก็สามารถปลูกฝังให้เกิดขึ้นในเด็กได้เช่นกัน การตอบสนองต่อผลงานทางศิลปะกระทำได้หลายวิธี เช่น ความรู้สึกชื่นชมยินดี ความซาบซึ้ง ความรู้สึกเหงาหงอยเศร้าใจ ความรู้สึกตื่นเต้นเร้าใจ เป็นต้น เมื่อเด็กสามารถตอบสนองต่อผลงานทางศิลปะได้ เด็กก็สามารถนำเอาคุณค่าของงานศิลปะมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตของตนเองได้ การปลูกฝังการตอบสนองต่อผลงานทางศิลปะให้แก่เด็ก กระทำได้ด้วยการศึกษาให้การแนะแนว และให้การสนับสนุนได้ เมื่อเด็กได้รับการปลูกฝังคุณสมบัติซาบซึ้งการตอบสนองต่อผลงานทางศิลปะได้แล้ว เด็กก็สามารถนำคุณสมบัติดังกล่าวนี้ ได้ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างกว้างขวาง เช่น สามารถซาบซึ้งในความงามของธรรมชาติได้ สามารถเลือกซื้อเสื้อผ้าเด็กได้อย่างเหมาะสม สามารถตกแต่งบ้านได้อย่างงดงาม และสามารถเลือกสิ่งของเครื่องใช้ได้อย่างมีรสนิยมที่ดี เป็นต้น ความสามารถของเด็กในการตอบสนองต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเด็ก มีผลมาจากความสามารถในการตอบสนองต่อผลงานทางศิลปะเป็นสิ่งสำคัญ ศิลปะเป็นเรื่องของความงาม เป็นเรื่องของสุนทรียภาพ ผู้ที่มีความเข้าใจในเรื่องของสุนทรียภาพได้ก็สามารถเข้าใจในความงามของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เช่นกัน

ศิลปะเป็นเสมือนสื่อกลางที่สร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นระหว่างยุคระหว่างสมัย มนุษย์ยุคปัจจุบัน สามารถทำความเข้าใจวัฒนธรรมของมนุษย์ในอดีตได้ โดยศึกษาจากงานศิลปะที่ผนังถ้ำบ้าง ลวดลายที่เขียนไว้ตามสิ่งของเครื่องใช้ที่ฝังไว้ในหลุมศพบ้าง เครื่องประดับที่ฝังไว้กับผู้ตายบ้าง ศิลปวัตถุเหล่านี้ สามารถคงทนอยู่ได้เป็นเวลาช้านาน ให้ของคนคนรุ่นหลังได้ศึกษาวัฒนธรรมของคนรุ่นก่อนผู้สร้างงานศิลปะนั้น นอกจากนั้นศิลปะยังเป็นสื่อกลางสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน เช่น คนในตะวันออก สามารถเข้าใจในวัฒนธรรมของคนตะวันตกได้ โดยใช้ศิลปะเป็นสื่อกลาง มีการศึกษาสถาปัตยกรรมบ้าง ภาพวาดบ้าง คนตรีบ้าง เป็นต้น

โดยเหตุผลที่การแสดงออกเป็นลักษณะพื้นฐานของงานศิลปะ ดังนั้น ศิลปะจึงเป็นสื่อที่มีความสำคัญยิ่งในการสื่อสารระหว่างมนุษย์ ทั้งนี้เพราะกระบวนการสื่อสารนี้ต้องเริ่มต้นด้วยการแสดงออกซึ่งแนวความคิดก่อน ในทางภาษา มีการแสดงออกซึ่งแนวความคิดด้วยการพูด การเขียน แต่ในทางศิลปะนั้น การแสดงออกซึ่งแนวความคิดกระทำได้หลายทาง ซึ่งขึ้นอยู่กับความบังดาลใจของผู้แสดงออก มีทั้งการวาด การปั้น การแกะสลัก และอื่นๆ อีกเป็นอันมาก เมื่อมีการแสดงออกเป็นผลงานทางศิลปะแล้ว ผู้ที่ได้ชมผลงานศิลปะย่อมต้องมีการตอบสนองต่อผลงานนั้นๆ ความเข้าใจในผลงานศิลปะขึ้นอยู่กับภูมิธรรมของผู้ชมเป็นสิ่งสำคัญ ผู้ที่มีความรู้ มีประสบการณ์ทางศิลปะมาก ย่อมทำความเข้าใจในงานศิลปะได้ดี

การแสดงออกทางศิลปะคือการแสดงความคิดความรู้สึกของผู้สร้างงานทางศิลปะออกมาให้ปรากฏในลักษณะต่างๆ เช่น การวาด การปั้น การแกะสลัก การเล่นดนตรี เป็นต้น โดยกิจกรรมสร้างสรรค์ที่มีการแสดงออกโดยผ่านสื่อ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีสื่อที่เป็นวัสดุในการแสดงออก การแสดงออกอย่างสร้างสรรค์โดยผ่านสื่อก่อให้เกิดผลงานทางศิลปะ ทั้งการแสดงออกและผลงานต่างก็เป็นศิลปะซึ่งต้องเรียนรู้ทางศิลปะที่มีการให้การศึกษาก็ได้เตรียมการไว้เป็นอย่างดี การที่เด็กได้ศึกษาผลงานทางศิลปะจะช่วยกระตุ้นให้เด็กมีความสามารถในการสร้างสรรค์สูงขึ้น และในทางกลับกัน การที่เด็กได้ศึกษาผลงานทางศิลปะจะช่วยกระตุ้นให้เด็กมีความสามารถในการสร้างสรรค์สูงขึ้น และในทางกลับกัน การที่เด็กได้มีโอกาสสร้างสรรคงานศิลปะด้วยวัสดุต่างๆ จะทำให้เด็กซาบซึ้งในผลงานทางศิลปะ มิใช่กระทำโดยการการบอก หรือโดยการวิพากษ์วิจารณ์กิจกรรม 2 อย่าง คือ ได้ศึกษาและลงมือสร้างศิลปะ ถ้าหากการกระทำเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง จะทำให้ไม่ได้คุณค่าของศิลปะที่สมบูรณ์ ดังนั้น ในการสอนศิลปะครูจำเป็นต้องให้เด็กได้ศึกษาหาความรู้ในศตวรรษที่ 21 และจะต้องให้ลงมือปฏิบัติจริงด้วย และในการศึกษาภาคทฤษฎีนั้น หากศึกษาการปฏิบัติจริงก็จะยิ่งได้ประโยชน์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

แต่เดิมนั้นศิลปะจำแนกเป็น 3 แขนง ได้แก่ การวาด การปั้น และการก่อสร้าง ปัจจุบัน โดยที่เหตุผลที่มีความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีอย่างกว้างขวาง ทำให้มีวัสดุใหม่ๆ ที่สามารถนำมาใช้สร้างงานทางศิลปะได้ ประกอบกับมนุษย์ได้คิดค้นเทคนิควิธีใหม่ๆ ในการแสดงออก จึงทำให้สามารถแสดงออกซึ่งแนวความคิดของตนเองออกมาได้หลายรูปแบบ เทคนิควิธีใหม่ๆ ในการแสดงออกนั้น นอกจากใช้แรงงานหรือฝีมือของมนุษย์โดยตรงแล้ว ยังใช้เครื่องมือที่ทันสมัยเข้าช่วยอีกด้วย เช่น กล้องถ่ายรูป นำมาใช้ในการทำสกรีน ในการพิมพ์ซิลค์สกรีน เครื่องคอมพิวเตอร์ ใช้ในการวาดรูปด้วยคอมพิวเตอร์ เป็นต้น นอกจากนั้นวัสดุที่นำมาใช้ในการสร้างศิลปะ ซึ่งแต่เดิมมีเพียงสี ดินเหนียว ปูน พลาสติก ปัจจุบันมีวัสดุใหม่ๆ ที่นำมาใช้ในการสร้างงานศิลปะได้กว้างขวางยิ่งขึ้น มีทั้งไม้ โลหะ ฝ้า พลาสติก และไฟเบอร์ โดยเหตุที่มีวัสดุใหม่ๆ เกิดขึ้น ผู้สร้างงานศิลปะจึงสามารถแสดงออกซึ่งแนวความคิดและความรู้สึกของตน ด้วยวิธีการใหม่ๆ โดยใช้วัสดุใหม่ๆ ตามที่กล่าวมาแล้ว ศิลปะในแนวใหม่จึงมิใช่จำกัดอยู่แต่จิตรกรรม ประติมากรรม หากหลาารวมๆ เป็นทัศนศิลปกรรม

ศิลปะยุคปัจจุบันมิได้ยึดมั่นอยู่กับรูปแบบของการแสดงออกแนวใดแนวหนึ่ง แต่ส่งเสริมให้มีการแสวงหารูปแบบของสุนทรียลักษณ์ใหม่ๆ นำมาแสดงออกโดยใช้วัสดุแปลกๆ ใหม่ๆ ให้ได้ผลงานทางศิลปะที่มีคุณค่า ดังนั้น ในการสอนศิลปะในแนวใหม่ ครูจะต้องให้การศึกษาค้นคว้าหาความรู้ให้มั่นคง ต้องให้การแนะแนวอย่างใกล้ชิด และต้องปลูกฝังค่านิยมทางศิลปะในแนวใหม่นี้ให้แก่เด็กด้วย

ปัจจุบัน รูปแบบศิลปะได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งนี้เพราะผู้สร้างงานศิลปะได้เกิดแรงบันดาลใจในแบบใหม่ที่จะสร้างรูปแบบของศิลปะ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากเดิมมาก แต่เดิมผู้สร้างงานศิลปะ หรือศิลปินได้ใช้รูปแบบของการแสดงออกโดยอาศัยสิ่งที่มองเห็นด้วยสายตาเป็นแนวทาง แต่ใน

ปัจจุบันศิลปินได้ใช้แรงบันดาลใจที่เกิดจากความรู้สึก หรือแรงกระตุ้นจากภายในที่ผลักดันให้สร้างงานในรูปแบบใหม่ๆ ขึ้นมา ดังนั้น ผลงานทางศิลปะในปัจจุบัน มีรูปแบบต่างๆ มากมาย ที่ไม่เหมือนกับที่เห็นในธรรมชาติ เพราะศิลปินสร้างรูปแบบนั้นขึ้นมาจากใจ มิใช่สร้างมาจากดวงตาที่มองเห็น แต่เติมรูปแบบของศิลปะเน้นที่เนื้อหาที่เป็นสำคัญ และเนื้อหาดังกล่าวก็ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ คือมีของจริงตามธรรมชาติเป็นแรงจูงใจ คือมีของจริงตามธรรมชาติเป็นแรงจูงใจให้สร้างงานศิลปะ ปัจจุบันรูปแบบของศิลปะเน้นที่นามธรรม สุนทรียลักษณ์ของศิลปะยุคปัจจุบันอยู่ที่ความงามของการแสดงออกในลักษณะใหม่ อันเป็นการแสดงออกที่มาจากจิตใจ ความรู้สึก และอารมณ์ มิใช่เป็นการถ่ายทอดจากธรรมชาติ หรือของจริงมาแสดงออกดังในศิลปะยุคก่อนๆ ดังนั้น การที่จะให้เด็กเกิดความซาบซึ้งในศิลปะแนวปัจจุบันจำเป็นต้องให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะของศิลปะแนวปัจจุบันให้เด็กทดลองลงมือสร้าง เพื่อให้เด็กมีความเข้าใจ มีความคุ้นเคย เห็นความงาม และเกิดความซาบซึ้งในที่สุด

โดยเหตุที่ศิลปะแนวใหม่ เน้นที่การแสดงออกซึ่งแนวความคิด ความรู้สึก และอารมณ์ของผู้สร้างงานเป็นสำคัญเป็นการแสดงออกที่กว้างขวาง อิสระ และเป็นตัวของตัวเอง เป็นงานส่วนบุคคล โดยเฉพาะ ที่ไม่เหมือนผู้ใดเลย หรือที่เรียกว่ามีความพิเศษที่ไม่เหมือนใคร ดังนั้น จึงไม่สามารถกำหนดเป็นมาตรฐานผลงานของผู้ใดงามหรือไม่งามได้ ศิลปะเป็นการแสดงออกซึ่งอารมณ์ของศิลปิน หรือผู้สร้างงาน และอารมณ์ของศิลปินหรือผู้สร้างงานก็อาจไม่ตีเสมอไป บางโอกาสอาจเป็นอารมณ์ร้ายด้วยซ้ำ ดังนั้น ในการสอนศิลปะแนวปัจจุบันแก่เด็ก ครูจึงจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่เด็ก เพื่อให้เด็กสามารถสร้างงานที่มีคุณภาพ และความสามารถตอบสนองต่อผลงานศิลปะได้อย่างถูกต้องด้วย

การตอบสนอง

การตอบสนองทางศิลปะ หมายถึง การที่บุคคลมีปฏิกิริยา มีความรู้สึก มีความคิดเห็น มีอารมณ์ต่อผลงานทางศิลปะที่ได้พบเห็นหรือได้สัมผัส เช่น มีความรู้สึกซาบซึ้งเมื่อได้เห็นภาพเขียน มีความรู้สึกเศร้าใจสลดใจ เมื่อดูเห็นภาพการเสียชีวิตของทหารในสนามรบ มีความรู้สึกตื่นเต้น เร้าใจ เมื่อได้ฟังเพลงปลุกใจ เป็นต้น ปฏิกิริยาที่บุคคลแสดงออกหรือไม่แสดงออกแต่เกิดความรู้สึกต่างๆ เมื่อมีผลงานทางศิลปะมาเร้าจัดว่าเป็นการตอบสนองทางศิลปะ การที่บุคคลจะตอบสนองทางศิลปะได้อย่างลึกซึ้งกว้างขวาง และหมดจด ได้นั้นต้องมีความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับศิลปะ มีความรู้เกี่ยวกับศิลปะแต่ละสาขาหลายสาขา ซึ่งความรู้เกี่ยวกับศิลปะก็ดี ประสบการณ์ในการผลงานทางศิลปะก็ดี สามารถช่วยให้บุคคลมีการตอบสนองทางศิลปะได้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง

การตอบสนองทางศิลปะเป็นศิลปะกิจอย่างหนึ่ง ที่รวมอยู่ในทักษะทางศิลปะ ซึ่งศิลปินหรือผู้ที่ศึกษาทางศิลปะ หรือที่เด็กสร้างงานทางศิลปะจำเป็นต้องมี การตอบสนองทางศิลปะเป็นคุณสมบัติที่สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลได้ โดยใช้กระบวนการทางการศึกษา การตอบสนองทางศิลปะมิได้ขึ้นอยู่กับความสามารถหรือความชำนาญในการสร้างศิลปะ ผู้ที่สร้างงานศิลปะไม่เป็น ก็อาจมีการตอบสนองทางศิลปะได้ อย่างไรก็ตาม การสร้างสรรค์งานศิลปะช่วยให้บุคคลที่ความเข้าใจความหมาย

ของศิลปะได้กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น อันเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการตอบสนองทางศิลปะของบุคคล

การที่บุคคลจะตอบสนองต่อศิลปะได้อย่างลึกซึ้งด้วยความเข้าใจ และบังเกิดความซาบซึ้งในงานศิลปะนั้น มิใช่ว่าการตอบสนองจะเป็นไปอย่างด้านๆ เช่น เมื่อเห็นภาพที่สวยงามก็เหมือนเห็นใบไม้ ไม่รู้สึกถึงความสวยงาม ไม่บังเกิดความตื่นเต้นหรือพึงพอใจ หรือเมื่อได้เห็นรูปปั้นเทพธิดาวีนัส ก็เหมือนกับเห็นก้อนดิน ไม่รู้สึกว่ารูปปั้นมีความประทับใจแต่อย่างใด หรือเมื่อได้ฟังเสียงดนตรี ก็เหมือนกับได้ฟังเสียงลมพัด ไม่รู้สึกว่าเป็นเพราะ มีความรู้สึกเหมือนกับว่าไม่ได้ยินเสียงอะไร เป็นต้น มีกล่าวมานี้เป็นตัวอย่งที่แสดงให้เห็นว่าการตอบสนองทางศิลปะไม่เกิดขึ้นเลย การตอบสนองทางศิลปะอย่างแท้จริงจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลได้รู้สึกถึงทางศิลปะ และบุคคลมีปฏิกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น เช่น พอใจ ไม่พอใจ รู้สึกว่างาม ไม่งาม รู้สึกตื่นเต้น หวาดเสียว หดหู่ สดใจ เป็นต้น อย่งใดอย่างหนึ่ง ถ้ามีบุคคลพื้นฐาน (ความรู้ ประสบการณ์) เกี่ยวกับงานศิลปะที่เป็นเรื่องเร้ากว้างขวางเท่าใด บุคคลก็จะมี การตอบสนองได้ลึกซึ้งมากเท่านั้น ในการสอนศิลปะแก่เด็ก ถ้าหากต้องการให้เด็กสามารถตอบสนองต่อศิลปะได้อย่างสมบูรณ์ ครูจะต้องสร้างพื้นฐานทางด้านศิลปะที่มั่นคงให้แก่เด็ก เช่น ให้ความรู้ทางด้านศิลปะ ให้ประสบการณ์ในการสร้างงานศิลปะและการพิจารณาผลทางศิลปะ (การวิจารณ์ การประเมินคุณภาพ) เป็นต้น

การตอบสนองทางศิลปะเป็นกระบวนการสองทาง ได้แก่ การแสดงออกและรับเข้า การแสดงออก ได้แก่ การที่บุคคลแสวงหาคุณค่า ความพึงพอใจ ความช่วยเหลือ ความสงบใจ แรงกระตุ้น ตลอดจนความรู้สึกจากงานศิลปะ การรับเข้า ได้แก่ การที่บุคคลได้รับสิ่งที่บุคคลแสวงหาจากงานศิลปะ เช่น คุณค่าความพึงพอใจ เป็นต้น เป็นการตอบแทนจากผลงานทางศิลปะที่มีคุณภาพ ดังนั้น การที่ครูผู้สอนศิลปะ จะสอนให้เด็กมีการตอบสนองทางศิลปะที่สมบูรณ์แบบและครบวงจร ต้องสอนให้เด็กมีทั้งการแสดงออกและการรับเข้าควบคู่กันไป

การตอบสนองทางศิลปะเป็นเรื่องส่วนบุคคล กล่าวคือ แต่ละคนจะมีการตอบสนองที่แตกต่างกันไป ไม่มีผู้ใดที่มีการตอบสนองอย่างเดียวกัน ความซาบซึ้งในงานศิลปะขึ้นใดขึ้นหนึ่งย่อมแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ดังนั้น การที่ครูผู้สอนศิลปะจะเกณฑ์ให้งานแต่ละชิ้นมีมาตรฐานเดียวกัน โดยใช้เกณฑ์อันเดียวกันย่อมเป็นไปได้ เพราะจะเป็นการสร้างคามคาดหวังให้แก่เด็ก ผู้เป็นเจ้าของผลงานผลงานทางศิลปะแต่ละชิ้นมีรูปแบบการสร้างสรรค์ที่ต่างกัน มีความมุ่งหมายในการสร้างสรรค์ที่แตกต่างกัน ตลอดจนมีการแสดงออกซึ่งแนวคิด ความรู้สึก และอารมณ์ที่แตกต่างกัน ทางด้านผู้ตอบสนองนั้นแล้ว ก็มีความแตกต่างกัน เพราะการตอบสนองทางศิลปะเป็นเรื่องส่วนบุคคล ทุกคนไม่สามารถตอบสนองต่องานศิลปะชิ้นเดียวกันให้เหมือนกันทุกอย่งได้ ดังนั้น ในการตอบสนองต่อศิลปะครูต้องเน้นในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ

การตอบสนองต่อศิลปะและความซาบซึ้งต่อศิลปะ เป็นกระบวนการทางสติปัญญาและทางอารมณ์ ความเข้าใจในศิลปะจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการใช้กระบวนการทางสติปัญญา และกระบวนการ

ทางอารมณ์ก็เกิดขึ้น เมื่อเด็กมีความซาบซึ้ง เห็นคุณค่าของผลงานศิลปะนั้น ยิ่งเด็กมีประสบการณ์ทางด้านอารมณ์ที่สลดหดหู่ เมื่อเด็กได้ดูภาพที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับภาพที่เคยเห็นมาก่อน เด็กจะเกิดอารมณ์สลดใจ เป็นต้น ดังนั้น ในการสอนให้เด็กตอบสนองต่อศิลปะได้อย่างถูกต้อง ครูจำเป็นต้องให้เด็กมีประสบการณ์ที่กว้างขวางเกี่ยวกับศิลปะ ทั้งประสบการณ์ด้านสติปัญญาและประสบการณ์ด้านอารมณ์ การให้เด็กได้เห็นผลงานทางศิลปะต่างๆ และได้มีโอกาสอภิปรายเกี่ยวกับผลงานนั้นๆ ทำให้เด็กเกิดความพึงพอใจทั้งในด้านสติปัญญาและอารมณ์ ทำให้เด็กเกิดความตระหนักในคุณค่าของศิลปะมากขึ้น

การปลูกฝังการตอบสนองต่อศิลปะ

ครูเป็นบุคคลที่มีส่วนอย่างสำคัญในการปลูกฝังการตอบสนองต่อศิลปะให้แก่เด็ก บิดามารดา หรือผู้ปกครองก็มีความสำคัญไม่แพ้ครู ในการปลูกฝังการตอบสนองต่อศิลปะแก่เด็ก แต่บิดามารดา หรือผู้ปกครองจำนวนไม่มากที่เข้าใจงานศิลปะ และสามารถปลูกฝังคุณลักษณะดังกล่าวให้แก่เด็กได้ ครูผู้สอนศิลปะเท่านั้นที่มีความรู้ มีประสบการณ์ และรู้วิธีปลูกฝังการตอบสนองทางศิลปะที่ถูกต้องให้แก่เด็ก ทำให้เด็กมีความสามารถในการตอบสนองต่อศิลปะ ในขณะที่ครูให้เด็กพิจารณาคุณภาพของงานศิลปะของตนเองและงานศิลปะของเพื่อนๆ ในห้องเรียนหรือในโรงเรียน ครูจะให้ความรู้แก่เด็กเกี่ยวกับงานนั้นไปพร้อมๆกัน การที่ครูอธิบายก็ดี หรือการที่ครูร่วมอภิปรายร่วมกับเด็กก็ดี แสดงให้เห็นถึงความพอใจ ความซาบซึ้งของครูที่มีต่อผลงานทางศิลปะ ความพยายามของครูในการช่วยให้เด็กมีการตอบสนองอย่างซาบซึ้งต่อผลงานทางศิลปะของเด็กแต่ละคน การกระทำดังกล่าวนี้สามารถช่วยให้เด็กมีการตอบสนองอย่างซาบซึ้งต่อผลงานทางศิลปะของผู้อื่นด้วย ในศิลปศึกษาแนวใหม่ถือว่าการยอมรับในความสำเร็จของเด็กแต่ละคนมีความสำคัญยิ่ง

การที่ครูจะช่วยให้เด็กสามารถตอบสนองต่อศิลปะได้อย่างถูกต้องนั้น ตัวครูเองจะต้องเป็นผู้ที่แสดงความกระตือรือร้นต่อผลงานศิลปะให้เป็นที่ปรากฏ เพราะความซาบซึ้งมิใช่เกิดจากการสอนของครู หากเกิดจากการเรียนรู้ของเด็กเอง โดยครูเป็นเพียงผู้คอยให้ความช่วยเหลือเท่านั้น ตัวครูผู้สอนเองก็ต้องแสดงความสนใจในงานศิลปะให้ปรากฏ เช่น เมื่อพบเรื่องเกี่ยวกับศิลปะในนิตยสาร หรือในหนังสือพิมพ์ ครูก็ถ่ายทอดมาให้เด็ก เมื่อมีการแสดงนิทรรศการทางศิลปะ ครูก็ชมแล้วนำมาถ่ายทอดให้เด็กฟัง เป็นต้น ในด้านศิลปะก็เหมือนกับด้านอื่นๆ ดังนั้น ครูผู้สอนศิลปะพึงทำตัวให้เป็นตัวแบบที่ดีให้แก่เด็ก

ผลงานทางศิลปะที่มีการใช้เป็นสื่อในการตอบสนองทางศิลปะให้แก่เด็ก ที่เหมาะสมที่สุด ได้แก่ ผลงานทางศิลปะของเด็กเอง เป็นผลงานในห้องเรียน หรือผลงานในระดับโรงเรียน ที่เหมาะสมกับเด็ก เพราะเหตุว่าเป็นผลงานระดับเดียวกัน เด็กสามารถทำความเข้าใจได้เป็นอย่างดี และสามารถตอบสนองได้อย่างหมดจด การให้เด็กตอบสนองต่องานทางศิลปะของผู้ใหญ่ก็ดี หรือผลงานทางศิลปะของศิลปินเอกก็ดี เป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม เพราะผลงานเหล่านั้นเป็นผลงานคนละระดับชั้นกับของเด็ก เด็กยังไม่มีความรู้ประสบการณ์ และภูมิปัญญาเพียงพอที่จะเข้าถึงผลงานนั้นๆได้ การ

ตอบสนองของเด็กจึงเป็นไปอย่างผิวเผิน ไม่ลึกซึ้งเหมือนกับที่ได้ตอบสนองต่อผลงานทางศิลปะในระดับเดียวกับเด็กเป็นสิ่งเร้า จะทำให้เด็กสามารถตอบสนองได้อย่างรวดเร็ว หมดยอด เด็กสามารถพูดถึงงานนั้นๆ ได้ทุกแง่ทุกมุม อันเป็นการพัฒนาความสามารถในการตอบสนองของเด็กให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

ในการฝึกฝนการตอบสนองต่องานศิลปะ ครูผู้สอนพึงตระหนักว่า ไม่ควรใช้เวลานานเกินไปสำหรับการพิจารณาของเด็กรายใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะเด็กไม่เหมือนกับผู้ใหญ่ ซึ่งมีการพิจารณาอย่างรอบคอบทุกแง่ทุกมุม สำหรับเด็กนั้น การตอบสนองต่องานศิลปะเป็นไปอย่างผิวเผิน ไม่ลึกซึ้งนัก ถ้าหากว่างานชิ้นนั้นไม่เป็นที่ประทับใจอย่างยิ่งแล้ว เด็กจะใช้เวลาเพียงครู่เดียวเท่านั้น ดังนั้น ในการฝึกฝนการตอบสนอง ครูไม่ควรพูดถึงงานชิ้นใดชิ้นหนึ่งนานเกินไป ด้วยเหตุผลต่อไปนี้

1. ช่วงแห่งความตั้งใจของเด็กสั้นมาก ถ้าพูดนานเกินไป เด็กจะไม่ตั้งใจฟัง
2. เด็กชอบลงมือทำงานศิลปะมากกว่าพูดถึงผลงานทางศิลปะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานศิลปะของผู้อื่น ที่ไม่ใช่ของเด็กเอง
3. การพูดถึงผลงานทางศิลปะของเด็กคนใดคนหนึ่งมากเกินไป อาจเป็นการจูงใจให้เด็กนิยมชมชอบและอาจยึดถือ หรือลอกแบบงานนั้นๆ โดยทางอ้อม เพราะการพูดคุยของครูและการอภิปรายของเด็ก ย่อมมีอิทธิพลต่อเด็กเป็นอย่างยิ่ง

การสอนศิลปะให้แก่เด็กก็ดี การปลูกฝังความสามารถในการตอบสนองทางศิลปะก็ดี ถ้าจะให้ได้อย่างสมบูรณ์ ครูจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการแสดงออกทางศิลปะด้วย กล่าวคือ จะต้องสร้างงานทางศิลปะได้ทุกประเภท เพื่อเป็นตัวแบบที่ดีให้แก่เด็ก เพื่อสร้างศรัทธา ความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่เด็ก เพื่อสร้างความซาบซึ้ง ความนิยมชมชอบให้แก่เด็ก และเป็นแรงบันดาลใจอย่างสำคัญแก่เด็กในการตอบสนองทางศิลปะ การศึกษาศิลปะตลอดจนการสร้างงานศิลปะ ครูควรหาโอกาสนำผลงานทางศิลปะที่ครูได้สร้างขึ้นเองในเวลาว่าง หรือครูได้ทำงานไปพร้อมๆ กัน กับเด็กในห้องเรียน หรือการออกศึกษานอกสถานศึกษา การที่ครูนำผลงานของตนเองมาให้เด็กได้ชม ได้ตอบสนองต่อผลงานนั้นโดยตรงในทันทีทันใด และตอบสนองได้อย่างลึกซึ้ง เนื่องจากความสัมพันธ์ที่มีระหว่างครูกับเด็ก และเนื่องจากครูสามารถแถลงผลงานของตนเองได้อย่างกว้างขวาง ลึกซึ้งแก่เด็ก เพราะเป็นงานของตนเอง การที่ครูได้อภิปรายถึงผลงานของตนเองกับเด็กก็ดี หรืออภิปรายถึงผลงานเด็กก็ดี ช่วยให้เด็กสามารถตอบสนองต่องานศิลปะได้ดีกว่า การนำเอาศิลปินมาพูดถึงผลงาน เพราะศิลปินอาจมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะสูงกว่าระดับความรู้ของเด็กมาก ศิลปินอาจไม่เข้าใจเด็ก ไม่เข้าใจถึงความรู้สึกของเด็ก และไม่สามารถใช้ภาษาทางศิลปะให้เด็กเข้าใจได้ แต่ครูเป็นผู้ที่สามารถกระทำได้ทุกอย่าง ครูเข้าใจศิลปะของเด็ก ครูเข้าใจธรรมชาติของเด็ก ครูรู้จักวิธีการถ่ายทอดความรู้ทางศิลปะ และที่สำคัญคือ บุคลิกภาพของครู ทำให้เด็กๆ ไว้วางใจ เกิดความเชื่อมั่น และแสดงออกในการตอบสนองได้อย่างอิสระ

ครูเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการปลูกฝังความสามารถในการตอบสนองทางศิลปะ ทั้งนี้เพราะครูจะต้องมีลักษณะเป็นผู้นำในการตอบสนองต่องานศิลปะของเด็ก ครูจะต้องเป็นผู้นำในการอธิบาย การแปลความหมาย การวิพากษ์วิจารณ์ การประเมินคุณภาพ ผลงานทางศิลปะแม้ว่าการตีความหมายทางศิลปะออกมาเป็นคำพูดจะเป็นงานยาก แต่ครูจะต้องกระทำให้ได้ และจำเป็นต้องทำ เพราะจะช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจในงานศิลปะได้อย่างถูกต้องยิ่งขึ้น การที่ครูสามารถอธิบายถึงจุดต่างๆ ของผลงานทางศิลปะได้ทุกแง่มุม จะช่วยให้เด็กมองเห็นและเกิดความเข้าใจโดยสมบูรณ์ เมื่อเด็กเกิดความเข้าใจ เด็กก็จะพยายามแปลความหมายออกมาเป็นคำพูดโดยเลียนแบบจากครูบ้าง เลียนแบบจากเพื่อนบ้าง เด็กจะพยายามแสดงออกซึ่งความรู้สึกในสิ่งที่ได้เห็นออกมาเป็นคำพูด ซึ่งครูต้องให้ความช่วยเหลืออยู่ห่างๆ

การปลูกฝังความสามารถในการตอบสนองทางศิลปะให้แก่เด็ก จำเป็นที่ครูจะต้องให้เด็กมีโอกาส มีประสบการณ์ในการตอบสนองทางศิลปะที่กว้างขวาง กล่าวคือ ให้เด็กได้เห็นผลงานทางศิลปะในหลายลักษณะ เช่น การวาด การปั้น การจักสาน การพิมพ์ การแกะสลัก การขดลวด เป็นต้น เหล่านี้ นอกจากจะทำให้เด็กมีความเข้าใจในลักษณะต่างๆ ของศิลปะ เช่น แนวคิด รูปแบบ วัสดุ เป็นต้น แล้วยังทำให้เด็กเข้าใจลักษณะเฉพาะของศิลปะแขนงๆ นั้นด้วย การที่เด็กมีประสบการณ์ในการแสดงออกผลงานทางศิลปะหลายๆ สาขา จะทำให้เด็กมีความรู้และประสบการณ์ในการใช้วิจารณญาณในการตัดสินใจอย่างกว้างขวาง และสามารถนำความรู้และประสบการณ์นั้นไปใช้ในงานศิลปะแขนงอื่นๆ ได้อีกด้วย เป็นลักษณะของการถ่ายโยงประสบการณ์ เช่น เด็กที่เข้าใจเรื่องสี สามารถนำความรู้ไปใช้ในการเลือกสีเสื้อผ้า สีสิ่งของเครื่องใช้ เด็กที่เข้าใจสถาปัตยกรรม อาจนำความรู้ไปใช้ในการเลือกแบบบ้าน การสร้างเครื่องประดับบ้าน เด็กที่เข้าใจเรื่องการออกแบบ อาจนำความรู้ไปใช้ในการพิจารณาแบบบ้าน แบบสิ่งของเครื่องใช้ แบบการปลูกต้นไม้ ตกแต่งบ้าน เป็นต้น การปลูกฝังประสบการณ์ในการตอบสนองทางศิลปะที่กว้างขวาง สามารถช่วยให้เด็กนำความรู้และประสบการณ์ดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้นไปอีก ทั้งนี้เพราะเหตุว่า สิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นธรรมชาติต่อพละสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของสุนทรียลักษณ์ทั้งสิ้น หากเด็กมีความเข้าใจในศิลปะซึ่งเป็นเรื่องของการแสดงออกทางสุนทรียลักษณ์เป็นอย่างดีแล้ว เด็กก็จะเข้าใจสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เด็กสามารถตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างลึกซึ้ง ได้รับความสนใจ ความอึดอ้อมใจ ความภาคภูมิใจ ควรจรรโลงใจ ความเบิกบานใจ เป็นการตอบแทน

การปลูกฝังความสามารถในการตอบสนองทางศิลปะให้แก่เด็ก มิใช่กระทำได้เพียงในห้องเรียนเท่านั้น การสร้างประสบการณ์ในการตอบสนองกระทำได้ทุกโอกาส สำหรับครูอาจกระทำเมื่อมีการทัศนศึกษาออกสถานที่ สำหรับบิดามารดา หรือผู้ปกครอง อาจกระทำได้เมื่อชมรายการโทรทัศน์ ชมภาพยนตร์ ชมแถบบันทึกภาพ ทั้งนี้เพราะมีโอกาสต่างๆ นอกเวลาเรียนวิชาศิลปะ เด็กได้เห็นผลงานต่างๆ ที่แสดงออกซึ่งเป็นรูปแบบ สี โครงสร้าง อยู่ทั่วไป เช่น โบสถ์วิหาร บ้าน สะพาน อนุสาวรีย์ เสาไฟฟ้า เป็นต้น สิ่งที่มีความงามตามธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ เมฆ คลื่น หาดทราย ภูเขา ลำธาร น้ำตก ดอกไม้ ต้นหญ้า สัตว์ต่างๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สามารถเป็นสื่อในการฝึกความสามารถใน

การตอบสนองต่อศิลปะของเด็กอย่างกว้างขวาง ทั้งครูและบิดามารดาควรเป็นผู้นำในการชักจูงให้เด็ก รู้จักตอบสนองในทุกโอกาสที่เหมาะสม เช่นนี้แล้ว เด็กจะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการตอบสนองในทุกโอกาสที่เหมาะสม เช่นนี้แล้วเด็กจะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการตอบสนองทางศิลปะได้โดยสมบูรณ์ สมตามความมุ่งหมายของการตอบสนองทางศิลปะครบถ้วนทุกประการ

คุณค่าของศิลปะ

เด็ก ๆ ล้วนชอบศิลปะด้วยกันทุกคน ไม่มีเด็กคนใดไม่ชอบศิลปะ ถ้าหากไม่ถูกทำให้เกิดความเบื่อหน่ายหรือเกลียดศิลปะ ความรู้สึกนิยมชมชอบศิลปะ เป็นลักษณะสากลที่เกิดขึ้นในเด็กทุกคน เด็กมีความรู้สึกหลงใหลในศิลปะ มีความพึงพอใจที่ได้สร้างงานศิลปะและทำงานดังกล่าวด้วยความกระตือรือร้น ในขณะที่เดียวกันเด็กก็ได้รับความพึงพอใจ ความสบายใจ ความสุขใจ ความอึดเอิบใจ เป็นสิ่งตอบแทน จากการที่ได้สร้างงานศิลปะ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ถ้าหากไม่ถูกทำให้เกิดความเบื่อหน่ายต่องานศิลปะแล้ว เด็กจะมีความรักและความพึงพอใจในงานศิลปะด้วยกันทุกคน ไม่ว่าจะ เป็นเด็กหญิงหรือเด็กชายและไม่ว่าจะเป็นเด็กชาติใดภาษาใดก็ตาม

ความเบื่อหน่ายหรือความเกลียดชังศิลปะที่เกิดขึ้นกับเด็ก เป็นเพราะผู้ใหญ่ยึดเยียดความคิดที่ไม่ถูกต้องให้แก่เด็ก สร้างสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมให้แก่เด็ก ทำให้เด็กได้รับประสบการณ์และการเรียนรู้ที่ไม่ถูกต้อง เป็นเหตุให้เด็กเกิดความเกลียดชังและเบื่อหน่ายศิลปะในที่สุด การที่ผู้ใหญ่ปฏิบัติต่อเด็กอย่างไม่ถูกต้องเกี่ยวกับงานศิลปะนั้นอาจมีสาเหตุหลายประการ เป็นต้นว่า ผู้ใหญ่อาจคิดว่าศิลปะไม่มีความสำคัญเท่าใดนักเมื่อเทียบกับวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ หรือภาษาอังกฤษ ผู้ใหญ่อาจคิดว่าศิลปะเป็นเพียงเครื่องเล่นที่ก่อให้เกิดความสนุกสนาน ความเพลิดเพลินเจริญใจเท่านั้น ไม่ได้ก่อให้เกิดความเจริญทางสติปัญญาดังวิชาอื่น ผู้ใหญ่อาจคิดว่าการที่เด็ก ๆ ชอบศิลปะนั้น เพราะศิลปะเป็นของง่ายไม่ต้องเอาใจใส่มากนัก เด็กก็สามารถเข้าใจในศิลปะและสามารถสร้างงานศิลปะได้ ความเข้าใจของผู้ใหญ่เกี่ยวกับศิลปะเช่นที่กล่าวมานี้ เป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง ทำให้มองเห็นคุณค่าของศิลปะไม่กว้างขวางเท่าที่ควร เช่น เข้าใจว่าคุณค่าของงานด้านศิลปะเป็นเพียงคุณค่าทางด้านศิลปะเท่านั้น

ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับศิลปะ ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างกว้างขวาง ทำให้จัดวิชาศิลปะไว้ในระดับต่ำกว่าวิชาอื่นๆ ให้ความสำคัญน้อยกว่าวิชาอื่นๆ ทั้งนี้เพราะคิดว่าวิชาศิลปะเป็นเพียงส่วนประกอบของวิชาอื่นในหลักสูตรเท่านั้น ด้วยเหตุที่มีได้คำนึงถึงคุณค่าทางการศึกษาของศิลปะ ทำให้บุคคลจำนวนมากละทิ้งคุณค่าของศิลปะโดยใช้เวลานี้ไปสอนวิชาอื่น หรือไม่ก็จำใจสอนวิชาศิลปะไปอย่างไม่ก่อให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควร และที่เป็นผลร้ายที่สุดก็คือ ทำให้เด็กเกลียดชังวิชาศิลปะไปตลอดชีวิต

คุณค่าของศิลปะมีความกว้างขวางและลึกซึ้ง ไม่เพียงแต่ในแง่ของศิลปะเท่านั้น หากแต่มีคุณค่าในแง่ของการศึกษาอีกด้วย การเรียนรู้จะเกิดขึ้นอย่างถาวร ถ้าหากเด็กได้เรียนรู้ด้วยความสนุกสนาน เพลิดเพลิน บังเกิดความพอใจและสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการใช้ศิลปะเข้าช่วย การแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ทางศิลปะ จะช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียนรู้ เรื่องนี้นับได้ว่าเป็นคุณค่าทางด้านการศึกษาศิลปะ ผู้ที่สอนศิลปะหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปะของเด็ก จะต้องทำความเข้าใจเรื่องนี้ให้ดี และจะต้องตระหนักในคุณค่าทางการศึกษาศิลปะให้มาก สิ่งที่คุณสอนศิลปะต้องปฏิบัติก็คือ จะต้องทำความเข้าใจกับกระบวนการทางการสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะป็นงานศิลปะหรืองานอื่นใดก็ตาม ทั้งนี้รวมไปถึงการแสดงความคิดเห็น การแก้ปัญหา การปฏิบัติต่อผู้อื่นหรือแม้กระทั่งการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวัน นิสัยและทัศนคติจะถูกสร้างขึ้นจากกระบวนการทำงานอย่างสร้างสรรค์ อันจะช่วยให้เด็กมีความเข้าใจตนเอง และเข้าใจเพื่อนๆ ในชั้นได้เป็นอย่างดี ทั้งยังช่วยให้เด็กสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดีอีกด้วย ประสบการณ์ทางศิลปะสามารถช่วยให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตัวเองมากยิ่งขึ้น ทั้งยังก่อให้เกิดโอกาสแก่เด็กในการทำกิจกรรมต่างๆ สิ่งเหล่านี้ช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะตัดสินใจผลงานทางศิลปะ และสามารถปรับปรุงผลงานของตนเองให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นอีกด้วย

โดยเหตุที่ศิลปะมีคุณค่าทางการศึกษาอย่างมหาศาล ดังนั้น ประสบการณ์ทางศิลปะของเด็กในโรงเรียน จึงควรมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับประสบการณ์ทางศิลปะของศิลปิน การสอนศิลปะแก่เด็กสามารถพัฒนาจากการสอนในห้องเรียน ให้เป็นการทำงานของศิลปินได้ ทั้งนี้เพราะศิลปะต้องการอิสระทางปัญญาในการสร้างสรรค์ผลงาน ต้องการการเรียนรู้ในขณะที่ทำงาน ต้องการความชื่นชมของบุคคลอื่นในผลงานของตน ตลอดจนสิทธิในการกำหนดมาตรฐานของงานที่ตนเองได้สร้างสรรค์ขึ้นในคาบเวลาและสถานการณ์ โดยสถานการณ์หนึ่ง เอกสิทธิ์ของผู้สร้างงานศิลปะจึงเป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้ที่สร้างงานศิลปะเท่านั้น

มีเหตุผลสำคัญหลายประการที่ว่าทำไมจึงต้องสอนศิลปะให้แก่เด็ก และในการสอนทำไมจึงต้องสอนให้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์ด้วย ทำไมจึงไม่สอนแบบเดิม คือ ลอกเลียนงานของผู้อื่น หรือลอกเลียนธรรมชาติ เหตุผลสำคัญก็คือ การสร้างสรรค์ศิลปะก็เป็นการแก้ปัญหาอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับการแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งต้องการความสร้างสรรค์ และในการแก้ปัญหานั้นๆ มิใช่เสร็จสิ้นเมื่อปัญหาได้รับการแก้ไขให้สำเร็จลุล่วงไปเท่านั้น หากผู้แก้ปัญหายังได้รับความพอใจ ความอึดอึดใจ ควบคู่กันไปด้วย ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากกว่าตัวปัญหาเสียอีก ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ผลงานทางศิลปะก็ดี หรือปัญหาที่ได้รับการแก้ไขแล้วก็ดี เป็นสิ่งที่มีคุณค่าในแง่ของสุนทรียะ ซึ่งตัวผู้สร้างสรรค์งานหรือผู้แก้ปัญหาได้รับสิ่งนี้เป็นการตอบแทนจากการที่ได้ใช้ปัญญาและความบากบั่นสร้างสรรค์ขึ้นมา (smith. 1966)

คุณค่าของศิลปะศึกษา จำแนกออกเป็นด้านใหญ่ๆ 6 ด้าน ดังนี้ (Jefferson. 1969)

1. ความตระหนักในเชิงสุนทรียะ (aesthetic awareness)

2. ผลรวมของประสบการณ์ (the totality of the experience)
3. เอกลักษณ์ (individuality)
4. การแสดงออก (expressiveness)
5. การประดิษฐ์การและความรอบรู้ (inventiveness and resourcefulness)
6. เสรีภาพ (freedom)

1. ความตระหนักเชิงสุนทรียะ

ความตระหนักเชิงสุนทรียะ หมายถึง การรับรู้ การเข้าใจในความงาม ความมีคุณค่าของผลงานทางศิลปะ ความมุ่งหมายหลักของศิลปศึกษา ซึ่งเป็นความมุ่งหมายขั้นพื้นฐานนั้น ได้แก่ การช่วยให้บุคคลได้รับความสุขอย่างรวดเร็วและลึกซึ้งจากการมอง คือสามารถจำแนกผลงานทางศิลปะได้โดยใช้วิจารณ์ญาณของตนเอง ทั้งนี้เพื่อจะได้เกิดความเพลิดเพลินเจริญใจยิ่งขึ้น สามารถพัฒนาผลงานของตนให้ดียิ่งขึ้น ให้สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าทางธรรมชาติ ตลอดทั้งสิ่งแวดล้อมทางสังคม คุณสมบัติเหล่านี้เป็นผลเนื่องมาจากการที่บุคคลเกิดความตระหนักเชิงสุนทรียะ สามารถเก็บเกี่ยวผลของสุนทรียะได้ทั้งจากธรรมชาติและผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้น

ความตระหนักในคุณภาพของศิลปะ สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นในบุคคลได้โดยใช้ศิลปศึกษา แต่เป็นศิลปศึกษาที่มุ่งให้มีการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ แต่โดยเหตุที่ผลงานทางศิลปะมีหลายประเภท และมีวิธีการสร้างผลผลิตที่แตกต่างกันออกไป แต่ละประเภทต้องการความสามารถ โดยเฉพาะ เพื่อให้ได้ผลงานที่มีความดีเด่นเป็นเยี่ยม และมีความหมายต่อผู้ผลิต การสอนศิลปศึกษาที่มุ่งให้มีการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ จะช่วยพัฒนาความตระหนักในคุณภาพของศิลปะให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลได้ และการสอนศิลปศึกษาที่มุ่งให้มีการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์จะช่วยให้บุคคลมีความเข้าใจในความงามของศิลปะประเภทต่างๆ อย่างกว้างขวาง นับแต่การวาด การปั้น การประดิษฐ์ รวมไปถึงการตัดเย็บเสื้อผ้า การจัดดอกไม้ การจัดเครื่องประดับบ้าน และการจัดสวน

ในการสอนศิลปะแก่เด็กนั้น ไม่มีวิธีการสอนวิธีใดที่จะเปิดโอกาสให้แก่เด็กอย่างกว้างขวางในการตัดสินใจสุนทรียลักษณะได้เท่ากับการสอนให้มีการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ การที่บุคคลสามารถบอกได้ว่างานศิลปะชิ้นใดงามหรือไม่งาม ดีหรือไม่ดีได้นั้น ย่อมต้องการการตัดสินใจและการเลือกของบุคคล การตัดสินใจดี การเลือกที่ดี เป็นหัวใจของศิลปะโดยตรง ความงาม ความเหมาะสมของสัดส่วน ตลอดจนความกลมกลืนกันของรูปร่างและสีสันทัน เหล่านี้เป็นโครงสร้างของศิลปะ ในการสอนศิลปะแก่เด็กจึงจำเป็นต้องให้เด็กได้เข้าใจในเรื่องเหล่านี้ เพื่อที่เด็กจะได้มีความรู้ มีประสบการณ์ สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ในการตัดสินใจงานศิลปะได้อย่างถูกต้อง

การตัดสินใจทางศิลปะเป็นเรื่องส่วนบุคคล ไม่มีคนใดที่สามารถตัดสินใจงานศิลปะแทนกันได้ ทั้งนี้เพราะต่างคนต่างก็มีพื้นฐานทางศิลปะแตกต่างกัน มีความตระหนักในสุนทรียะที่ไม่เหมือนกัน การปู

พื้นบานทางด้านศิลปะให้แก่เด็ก ช่วยให้เด็กมีความเข้าใจเรื่องของสุนทรียะได้อย่างถูกต้อง เป็นการพัฒนารสนิยมให้แก่เด็ก ซึ่งจะช่วยยกระดับการตัดสินใจทางศิลปะของเด็กได้เป็นอีกด้วย

ครูผู้ที่มีบทบาทอย่างสำคัญในการที่จะพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจทางศิลปะแก่เด็ก ทั้งนี้เพราะครูเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถให้คำแนะนำแก่เด็กให้เข้าใจว่า คุณภาพทางศิลปะ ลักษณะใดที่เป็นที่ต้องการ ทำไมจึงได้ชื่อว่ามีคุณภาพทางศิลปะ การสอนดังกล่าวทำให้เด็กมีความรู้ ความเข้าใจ สามารถตัดสินใจทางศิลปะได้อย่างถูกต้อง มีความสามารถในการแสดงออกทางศิลปะ และมีความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ (Linderman and Heberholz. 1964)

2.ผลรวมของประสบการณ์

ปัจจัยสำคัญของการสร้างงานทางศิลปะ ได้แก่ ประสบการณ์ทางศิลปะ ยังมีประสบการณ์ มาก และรู้จักนำประสบการณ์เดิมมาใช้ ยิ่งทำให้งานศิลปะมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผลรวมของ ประสบการณ์ทางศิลปะซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่มีความหมายและมีคุณค่าทางศิลปะนั้น มีผลต่อความ ตระหนักในทางศิลปะของเด็กเป็นอย่างมาก เมื่อใดที่เด็กสร้างงานทางศิลปะ เมื่อนั้นเด็กจำเป็นต้อง นำเอาผลรวมของประสบการณ์เดิมมาใช้ทุกครั้ง ไม่เพียงแต่การสร้างศิลปะเท่านั้น ที่จำเป็นต้องใช้ ผลรวมของประสบการณ์เดิม แม้การแก้ปัญหาไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางวิชาการในโรงเรียน หรือปัญหา ในชีวิตประจำวัน ก็จำเป็นต้องใช้ผลรวมของประสบการณ์เดิมเช่นกัน ดังนั้นศิลปะจึงเป็น ประสบการณ์ที่สมบูรณ์ เป็นงานที่รวมไว้ซึ่งภารกิจที่เกี่ยวข้องหลายด้าน มีทั้งความรับผิดชอบ การ ตัดสินใจ ปฏิบัติการ การปรับตัว และปฏิบัติการ ในการสร้างงานศิลปะเด็กจึงต้องใช้ความสามารถ หลายด้าน ทั้งนี้เพราะเด็กต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ และจะต้องจัดการปัญหานั้นๆ ให้ลุล่วงไป ซึ่งเด็ก จำเป็นต้องใช้ประสบการณ์เดิมเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้เด็กๆ จึงหลงใหลงานศิลปะ เพราะงานศิลปะ เป็นงานที่ทำทำและมีเสน่ห์ที่ทำให้เด็กๆ นิยมชมชอบ

ผลรวมของประสบการณ์เดิมทางศิลปะ มีความสำคัญต่อการตัดสินใจงานทางศิลปะ และการ สร้างงานศิลปะเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ผลรวมของประสบการณ์ทางศิลปะหมายรวมไปถึง ความริเริ่มของเด็กเพื่อที่จะนำไปใช้ในการสร้างรูปแบบทางศิลปะขึ้นให้สอดคล้องกับจินตภาพของตน และเพื่อที่จะได้รวบรวมส่วนย่อยต่างๆ เพื่อสร้างให้เป็นโครงสร้างที่สมบูรณ์เหล่านี้ ล้วนต้องการ ผลรวมของประสบการณ์ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ผลรวมของประสบการณ์จึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้าง ศิลปะเป็นอย่างยิ่ง (Lindstrom. 1957) จากผลรวมของประสบการณ์ทางศิลปะที่เด็กได้สะสมไว้แต่ เดิม เด็กจะต้องผ่านประสบการณ์ต่างๆ มาแล้วอย่างโชกโชน เช่น ต้องเปลี่ยนแนวความคิดหลายครั้ง เปลี่ยนวิธีหลายครั้ง เปลี่ยนอารมณ์หลายครั้ง เป็นต้น การเปลี่ยนแล้วเปลี่ยนอีกเช่นนี้ ทำให้เด็กได้ผล งานที่เป็นที่พอใจ และเป็นประสบการณ์ที่เด็กสามารถนำไปใช้ได้ในอนาคต เพราะในขณะที่เด็กสร้าง งาน เด็กได้มีโอกาสเลือกสิ่งทีพอใจ ตัดสิ่งที่ไม่พอใจ มีปฏิกริยาตอบโต้ มีการปรับปรุงงาน มีการ แก้ปัญหา ทั้งนี้เพื่อผลงานที่ภาคภูมิใจ ประสบการณ์เหล่านี้เป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่ายิ่งต่อเด็ก

ผลรวมของประสบการณ์ทางศิลปะเป็นสิ่งที่มีความหมายและมีคุณค่าอย่างยิ่งในทางศิลปะศึกษา เช่นเดียวกับการศึกษาโดยทั่วไปที่เห็นว่า ส่วนรวมย่อมมีความหมายกว่าส่วนย่อย ในทางศิลปะก็เช่นกัน การให้เด็กมีกิจกรรมทางศิลปะเพื่อฝึกทักษะศิลปะทางใดทางหนึ่ง เช่น การลอกลาย การตัดเส้น การตัดกระดาษ การจักตอก เป็นต้น เหล่านี้เป็นประสบการณ์ย่อยที่ไม่มีความหมายต่อเด็ก ไม่จัดว่าเป็นประสบการณ์รวม เป็นประสบการณ์ย่อยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์รวมเท่านั้น

แม้ว่าประสบการณ์รวมทางศิลปะจะมีความสำคัญต่อทั้งเด็กและผู้ใหญ่ในการสร้างงานศิลปะก็ตาม แต่ก็มิได้หมายความว่าประสบการณ์ของผู้ใหญ่จะต้องเหมือนกับประสบการณ์ของเด็กเสมอไป ถ้าพิจารณาตามหลักของศิลปะศึกษาแล้ว ไม่เป็นการสมควรที่จะต้องบังคับให้เด็กต้องมีมาตรฐาน รสนิยม แนวความคิด ตลอดจนความมุ่งหมายในการสร้างงานศิลปะ เช่นเดียวกับผู้ใหญ่ หรือแม้แต่ในหมู่ผู้ใหญ่ด้วยกัน หรือในหมู่เด็กด้วยกันก็ตาม ไม่จำเป็นที่ทุกคนจะต้องมีมาตรฐานเดียวกัน คนหนึ่งไม่สามารถบังคับให้อีกคนหนึ่งมีมาตรฐานเดียวกับตน ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า แต่ละคนมีประสบการณ์รวมทางศิลปะแตกต่างกัน

3. เอกัตลักษณ์

เด็กทุกคนมีเอกัตลักษณ์ และเอกัตลักษณ์ของแต่ละคนมีความแตกต่างกันไป ไม่เหมือนกัน ในด้านการศึกษา เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ครูจำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างของเอกัตลักษณ์ของเด็กแต่ละคน ยิ่งในทางศิลปะศึกษาด้วยแล้ว ในด้านการเรียนการสอนที่ดี ในด้านการพิจารณาผลงานทางศิลปะที่ดี จำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างของเอกัตลักษณ์ของเด็กเป็นอย่างมาก มากกว่าในการเรียนการสอนของเด็กวิชาอื่นๆ ทั้งนี้เพราะเหตุว่าศิลปะศึกษาอย่างสร้างสรรค์ ต้องการการสร้างงานที่มีการสร้างสรรค์ ศิลปะมีพื้นฐานมาจากเอกัตลักษณ์ของผู้สร้างงานศิลปะ ทั้งนี้เพราะศิลปะต้องการผลงานทางศิลปะที่มีความแตกต่างกัน เพราะผลงานทางศิลปะเกิดจากประสบการณ์รวมที่แตกต่างกันของผู้สร้างงานแต่ละคนในการสอนศิลปะศึกษา ครูผู้สอนจะต้องให้เด็กสร้างงานแตกต่างจากผู้อื่น ถ้าหากเด็กสร้างงานศิลปะในลักษณะของการเลียนแบบผู้อื่น ไม่มีลักษณะเป็นการริเริ่มผลงานนั้นก็จะไม่เรียกว่าเป็นงานศิลปะ

ในการสอนศิลปศึกษานั้น การแสดงออกของบุคคลที่ดี พัฒนาการทางศิลปะที่ดี จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเด็กมีการเรียนเป็นกลุ่ม เพราะการเรียนการสอนในลักษณะดังกล่าว จะทำให้เด็กแต่ละคนสามารถแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดความสนใจ ความรู้ ทักษะ ตลอดจนแนวความคิดให้แก่กันและกัน อย่างไรก็ตาม เด็กแต่ละคนก็ยังมีเอกัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน โดยเหตุที่งานศิลปะเป็นงานที่ต้องการความแตกต่าง ต้องการการแสดงออกซึ่งเป็นเอกัตลักษณ์ของแต่ละบุคคล ดังนั้น ในการเรียนการสอนศิลปะจึงต้องเน้นที่เอกัตลักษณ์ที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ หากไม่กระทำเช่นนั้น เอกัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลก็จะไม่ปรากฏ ผลงานทางศิลปะของแต่ละบุคคลจึงไม่มีความแตกต่างกัน ไม่ได้แสดงแนวคิด รูปแบบ ซึ่งเป็นเอกัตลักษณ์ของแต่ละบุคคล เมื่อเป็นเช่นนี้ผลงานทางศิลปะก็จะเป็นเสมือนหนึ่งงานพิมพ์ซึ่งผลิตผลงานออกมาเหมือนกัน งานศิลปะเน้นที่เอกัตลักษณ์ของบุคคล เน้นที่

ความเด่นของผลงานซึ่งไม่เหมือนกับผลงานของคนอื่น ดังนั้น ศิลปะจึงเป็นเสมือนเครื่องมือที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันในบุคคลได้อย่างกว้างขวาง

โดยเหตุที่เอกลักษณ์มีความจำเป็นในการแสดงออกทางศิลปะ ดังนั้น การสอนศิลปะผู้สอนจึงต้องหาวิธีพัฒนาเอกลักษณ์ให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล การส่งเสริมให้เกิดเอกลักษณ์ในบุคคลนั้นกระทำดังต่อไปนี้

โอกาสซึ่งมีความหมายต่อบุคคล

ในการสอนศิลปะศึกษานั้น การสร้างโอกาสซึ่งมีความหมายต่อบุคคลเป็นสิ่งจำเป็น การสร้างโอกาสที่มีความหมายแก่เด็กกระทำโดยให้เด็กได้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ทั้งนี้เพราะเหตุว่าการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ เปิดโอกาสให้เด็กทุกคนได้มีโอกาสเลือกแนวความคิดและเรื่องราวสำหรับการสร้างผลงานทางศิลปะ ซึ่งจัดว่ามีความหมายต่อเด็กที่สุด ในการสร้างงานทางศิลปะเด็กจำเป็นต้องมีการแสดงออกอย่างหลายๆ แนวความคิดขึ้นในขณะที่มีการสร้างงานทางศิลปะ เด็กจะเลือกแนวความคิดหนึ่งที่เด็กคิดว่าเหมาะสมที่สุด ทั้งนี้โดยอาศัยประสบการณ์เดิมที่เด็กได้สร้างสมไว้เป็นแนวทางในการเลือก

การสร้างงานศิลปะ เด็กแต่ละคนจะไม่เพียงแต่ได้รับโอกาสให้เลือกแนวคิดเท่านั้น แต่ยังกระตุ้นให้เลือกแนวคิดที่เหมาะสมกับเด็กคนนั้นด้วย เมื่อเด็กได้แนวคิดแล้ว เด็กก็จะสร้างผลงานตามแนวคิดดังกล่าวและจะพัฒนารูปแบบของการแสดงออกของเด็กให้ปรากฏ ผลงานที่เกิดขึ้นจึงเป็นผลงานทางศิลปะที่พัฒนาขึ้นมาจากแนวคิดของตนเองเป็นสำคัญ ผลงานของเด็กแต่ละคน จึงมีทั้งที่สลับซับซ้อนและง่าย ลักษณะดังกล่าวนี้มีความสำคัญยิ่งทางการศึกษา เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนาคุณลักษณะเฉพาะขึ้นในตัวบุคคล

ความท้าทายในเอกลักษณ์บุคคล

ศิลปะศึกษาเปิดโอกาสอย่างกว้างขวางให้เด็กแต่ละคนได้พัฒนาแนวคิดของตนเองให้ถึงขั้นสูงสุดตามความสามารถของตน การกระทำดังกล่าวเป็นการส่งเสริมให้เกิดความแตกต่างระหว่างบุคคลอย่างสมบูรณ์ในการสร้างงานทางศิลปะ เด็กแต่ละคนในกลุ่มมีความสามารถแตกต่างกันเป็นอันมาก เด็กแต่ละคนสามารถสร้างงานศิลปะได้กว้างขวาง ลึกซึ้ง เท่ากับขีดความสามารถที่เด็กแต่ละคนมีอยู่ เด็กที่มีความสามารถสูงจะแสดงออกในงานศิลปะได้อย่างสมบูรณ์กว่าเด็กที่ด้อยความสามารถเมื่อเป็นเช่นนี้ผลงานทางศิลปะของเด็กจึงมีความแตกต่างกัน ตามภูมิธรรมทางศิลปะของแต่ละบุคคล

การที่เด็กสามารถสร้างงานศิลปะที่มีความสมบูรณ์นั้น มิใช่ขึ้นอยู่กับความสามารถโดยทั่วไป และความสามารถทางสมองเท่านั้น ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ แรงกระตุ้น หรือแรงบันดาลใจมากกว่า ครูผู้สอนศิลปะต้องเข้าใจเรื่องนี้ และต้องมีความรับผิดชอบที่จะช่วยให้เด็กพัฒนาแนวความคิดของตนให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เด็กที่ขาดแรงกระตุ้นหรือแรงบันดาลใจจะไม่สามารถผลิตงานศิลปะที่สมบูรณ์ได้ ดังนั้น ครูจึงต้องสร้างสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดแรงกระตุ้นให้เด็กได้แสดงออกในการสร้างผลงานทางศิลปะอย่างเต็มที่ เพื่อผลงานทางศิลปะที่สมบูรณ์

การยอมรับเด็กแต่ละคน

ในการสอนศิลปะศึกษา ครูใช้วิธีให้เด็กได้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์ในการสร้างศิลปะ การกระทำดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าครูมีความเชื่อมั่นในเอกลักษณ์ของเด็กแต่ละคน จึงมีความต้องการที่จะสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะ ทั้งมีความสามารถเพียงพอในอันที่จะสร้างงานดังกล่าวได้ ความเชื่อมั่นช่วยให้เด็กสามารถสร้างงานศิลปะได้ และการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์จะช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นในบุคคลได้ (Hoffer, 1951) ความเชื่อมั่นจึงเป็นทั้งเครื่องช่วยส่งเสริมและเป็นผลที่เกิดจากการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ เด็กที่ประสบความสำเร็จในการเรียนศิลปะ จะต้องมีความเชื่อมั่นในตัวครู ทั้งจะต้องเข้าใจว่าครูยอมรับในความสามารถของตน ไม่ว่าจะมามากหรือมีน้อยเพียงใด จะแตกต่างกับเด็กคนอื่นอย่างไร การยอมรับของครูดังกล่าว ทำให้เด็กมีความรู้สึกอุ่นใจ ไม่ต้องกลัวว่าตนเองจะแตกต่างจากผู้อื่น ความแตกต่างของเด็ก แนวความคิดที่ผิดแผกไปจากผู้อื่น จะได้รับการส่งเสริมและยอมรับ เด็กจะมั่นใจว่างานของตนไม่ว่าจะดีหรือเลว เมื่อเด็กได้ตั้งใจทำอย่างเต็มความสามารถแล้วย่อมต้องได้รับการยอมรับจากครู ครูต้องไม่ปฏิเสธงานที่เกิดขึ้นจากต้นคิดของเด็ก เด็กจะมีความรู้สึกเป็นอิสระในการสร้างผลงาน อันเป็นผลให้งานนั้นมีความสมบูรณ์

ครูผู้สอนศิลปะจะต้องตระหนักว่า เด็กทุกคนมีการสร้างสรรค์ (Smith, 1966) ในขณะเดียวกันครูก็ต้องเป็นคนสร้างสรรค์ด้วย ทั้งครูและนักเรียนต่างก็แลกเปลี่ยนลักษณะดังกล่าวแก่กัน โดยทั้งสองฝ่ายต้องมีความเชื่อมั่นในกันและกัน ฝ่ายครูจะต้องยอมรับว่า เด็กทุกคนมีการสร้างสรรค์ เด็กๆ มีพลังในการสร้างจินตนาการได้อย่างกว้างขวาง ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่ครูจะต้องพัฒนาคุณสมบัติดังกล่าวในเด็กให้เจริญงอกงาม

ความเร็วในการทำงานของบุคคล

ศิลปะเปิดโอกาสให้เด็กทุกคนได้ทำงานตามความเร็วของเขา อัตราความเร็วของการทำงานตลอดจนความพร้อมของการทำงาน มีความแตกต่างกันไปเป็นรายบุคคล เด็กบางคนทำงานเร็ว บางคนทำงานช้า อัตราความเร็วในการทำงานที่แตกต่างกันนี้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ และปัจจัยดังกล่าวก็มีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล เช่นเดียวกับพฤติกรรมของคน เด็กบางคนรับประทานอาหารเช้าเร็ว บางคนรับประทานช้า บางคนอาบน้ำเร็ว บางคนอาบน้ำช้า บางคนแต่งตัวเร็ว บางคนแต่งตัวช้า การสร้างงานทางศิลปะก็เป็นการแสดงพฤติกรรมอย่างหนึ่งเช่นเดียวกับพฤติกรรมอื่น คุณภาพของผลงานศิลปะมิได้ขึ้นอยู่กับการทำงานเร็วหรือทำงานช้า หากขึ้นอยู่กับคุณภาพในการทำงานของเด็ก ซึ่งมีประสบการณ์เดิมเป็นปัจจัยสำคัญ เด็กบางคนอาจจะรวบรวมแนวความคิด กว่าจะแสดงรายละเอียดในการตกแต่งต้องใช้เวลามาก เด็กบางคนมีแนวความคิดอยู่แล้ว เพียงแต่ใช้เวลาตกแต่งเท่านั้น การทำงานช้าไม่ได้เป็นเครื่องประกันว่าจะได้ผลงานที่ดีมีคุณภาพเสมอไป และการทำงานเร็วก็ได้หมายความว่างานที่ไม่มีคุณภาพ อัตราความเร็วในการทำงานขึ้นอยู่กับลักษณะของแต่ละบุคคล

การสอนศิลปะเด็ก

หรับเด็กโดยเหตุที่เด็กได้เริ่มสร้างงานศิลปะมาตั้งแต่เขาจำความได้ จึงเป็นหน้าที่ของครูที่จะเริ่มแนะนำประสบการณ์ทางศิลปะให้แก่เด็ก เพียงเสริมประสบการณ์ให้แก่เด็กบนพื้นฐานของประสบการณ์เดิมที่เด็กมีอยู่แล้ว เพื่อช่วยให้เด็กมีประสบการณ์ทางศิลปะที่กว้างขวางขึ้น ช่วยให้เด็กมีความสนใจในศิลปะมากขึ้น ช่วยให้เด็กมีความรู้ทางศิลปะที่ลึกซึ้งขึ้น ช่วยให้เด็กตอบสนองต่องานศิลปะได้ฉับไวขึ้น และช่วยให้เด็กสามารถใช้วิจารณญาณในการพิจารณาคุณภาพของผลงานทางศิลปะได้ถูกต้องยิ่งขึ้นยิ่งขึ้น ความช่วยเหลือดังกล่าวนี้ ครูจะต้องกระทำโดยให้การแนะนำที่ถูกต้องทำงานอย่างใกล้ชิดกับเด็กเป็นรายบุคคล เพื่อให้เด็กเกิดความอบอุ่น และเกิดความมั่นใจในตนเอง การที่ครูจะช่วยให้เด็กมีความสนใจในงานศิลปะตลอดไป และช่วยให้เด็กมีความภาคภูมิใจในงานศิลปะของตนและความสามารถของตนนั้น ทั้งครูและเด็กจะต้องร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด และ ครูต้องการเห็นความก้าวหน้าของเด็กเพื่อการปรับปรุงการสอนให้เหมาะสมกับเด็ก และเป็นการช่วยให้เด็กเกิดความมั่นใจ และภาคภูมิใจในความสามารถของตน มีความกระตือรือร้นที่จะสร้างงานต่อไป การปรับปรุงงานของเด็กก็ได้หมายความว่า จะต้องยกระดับมาตรฐานของตนให้มีคุณภาพเพิ่มขึ้น แต่อาจเป็นการปรับปรุงวิธีการสร้างงาน การใช้วัสดุใหม่ๆ การใช้ทักษะใหม่ๆ ผลงานใหม่ของเด็กบางครั้งอาจจะดีไม่มากนัก แต่ก็ถือว่าเป็นการปรับปรุงงานอย่างหนึ่ง ซึ่งครูจะต้องให้ความช่วยเหลือและแนะนำเด็กให้ได้ในสิ่งที่ดีขึ้น ในการสอนความรู้ด้านศิลปะให้แก่เด็กในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 ผู้วิจัยจะเน้นเรื่อง การใช้สี ทฤษฎีสี และคำนี้ถึงสิ่งไม่ก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายแก่เด็กหรือสกัดกั้นการแสดงออกทางอารมณ์และความรู้สึกอย่างอิสระและสร้างสรรค์ของเด็ก ครูต้องปรับความรู้ด้านศิลปะที่จะสอนแก่เด็ก ให้ง่ายและเหมาะสมกับเด็กแต่ละคน ในการสอนจะต้องให้เด็กเกิดความเข้าใจและสร้างสรรค์งานด้วยตนเอง มิใช่ทำตามคำสั่งของครูหรือลอกเลียนแบบงานของคนอื่น

การสอนโดยให้เรียนอย่างอิสระ

หลักสำคัญในการสอนศิลปะแก่เด็กได้แก่เปิดโอกาสให้เรียนรู้อย่างอิสระ ทั้งนี้เพราะเด็กมีความแตกต่างระหว่างบุคคล การได้เรียนรู้อย่างอิสระ จะช่วยแก้ปัญหาเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคลได้เป็นอย่างดี การให้อิสระแก่เด็กในการเรียนรู้ทำให้เด็กสามารถนำความรู้ใหม่ๆ มาใช้ นำความรู้ใหม่มาประยุกต์ หรือการปฏิเสธความรู้ใหม่ๆ ได้ตามความพอใจและความสามารถของตน การสอนศิลปะต้องการความเข้าใจและความรู้สึกที่มีต่อลักษณะพิเศษของศิลปะ

การเรียนรู้ศิลปะของเด็ก แตกต่างไปจากการเรียนรู้วิชาอื่น ศิลปะเป็นวิชาที่ต้องเรียนรู้ด้วยการกระทำ เด็กจะกระทำในสิ่งที่ตนพอใจกระทำและนำมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับจุดหมายของตน เด็กอาจเลือกความรู้ที่เหมาะสมกับตนและปฏิเสธความรู้ที่เด็กเห็นว่าไม่เหมาะสมกับตน ทั้งนี้เพราะวิชาศิลปะเป็นวิชาที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เป็นอย่างยิ่ง การเลือกสรรความรู้ การเรียนรู้ ตลอดจนการใช้ความรู้ในทางศิลปะ ล้วนมีความแตกต่างกันในระหว่างบุคคลเป็นอันมาก

ในการสอนศิลปะ ครูต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้อย่างอิสระ ไม่จำเป็นต้องบังคับให้เด็กต้องยอมรับแนวคิดหรือวิธีการที่ครูสอน ครูส่วนใหญ่มักคุ้นเคยกับการสอนวิชาอื่น คือเน้นที่การสร้าง ความชำนาญ โดยให้ฝึกทำอย่างซ้ำซาก โดยที่เด็กไม่ต้องใช้ความเข้าใจ หรือกระทำด้วยความพอใจ การเรียนรู้ศิลปะ ต้องกระทำด้วยความเข้าใจ กระทำด้วยความพอใจ การกระทำเกิดจากแนวคิดของ ตนเอง เลือกสรรวิธีการด้วยตนเอง เลือกวัสดุด้วยตนเอง การเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้อย่างอิสระ จะ ช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้อย่างถูกต้องตามหลักการของศิลปะ

การสอนศิลปะแตกต่างจากการสอนวิชาอื่นตรงที่การสอนวิชาอื่นครูสามารถกำหนด เป้าหมายและหวังผลให้เป็นไปตามเป้าหมายนั้นๆ ได้ เช่น สมมติว่าครูสอนคำศัพท์คำหนึ่งให้แก่เด็ก ครูจะสอนความหมายแก่เด็ก ให้เด็กทุกคนเรียนรู้ความหมายของคำศัพท์คำนั้น ให้รู้จักการนำคำศัพท์ นั้นไปใช้ เมื่อเด็กไปพบคำศัพท์นั้นที่ใด ก็สามารถทำความเข้าใจได้ ครูทบทวนศัพท์คำนั้นบ่อยๆจนเด็ก เรียนรู้คำศัพท์คำนั้น เป็นต้น การสอนศิลปะแตกต่างจากการสอนคำศัพท์ เพราะคำศัพท์คำใดก็มี ความหมายคงที่สำหรับเด็กทุกคน อ่านออกเสียงเหมือนกันสำหรับเด็กทุกคน และนำไปใช้ในลักษณะที่ เหมือนกันสำหรับเด็กทุกคน เด็กคนหนึ่งไม่สามารถเรียนรู้คำศัพท์คำนั้นแตกต่างไปจากเด็กคนอื่น แต่ ในทางศิลปะแล้ว มีความแตกต่างกันเป็นอันมากระหว่างบุคคล การเรียนรู้ศิลปะจึงเป็นเรื่องของส่วน บุคคล ที่ต้องทำความเข้าใจ ต้องเลือก ต้องแสดงออก ตามความคิดเห็นและความสามารถของตน ผลงานทางศิลปะของเด็กหนึ่งคนมีความหมายอย่างหนึ่งต่อเจ้าของผลงาน แต่อาจมีความหมายเป็น อย่อย่างอื่นต่อเด็กคนอื่น ในการสอนศิลปะแก่เด็ก ครูผู้สอนต้องพึงระวังอย่างบังคับให้เด็กทำตามครู ตามเพื่อน หรือตามกฎเกณฑ์อย่างเข้มงวดเกินไป เพราะจะทำให้ผลงานของเด็กมีความแข็งกระด้าง ขาดความมีชีวิตชีวา และจะกลายเป็นงานพิมพ์ซึ่งเหมือนกันหมดทุกคนในชั้นเรียน

การสร้างสรรคของเด็ก

การสร้างสรรคมีอยู่ในเด็กทุกคน และมีมาตั้งแต่เล็ก เด็กแสดงการสร้างสรรคเพราะต้องการ ตอบสนองความต้องการทางอารมณ์ของตนเป็นสำคัญ นั่นคือความสนุกสนาน ความเพลิดเพลิน ความสบายใจ เช่น เด็กได้ไม้เล็กรามา 2 ท่อน เมื่อเอาไม้ขวางกันเข้า เอามือจับร้อนไปในอากาศ พร้อมกับทำเสียงของเครื่องบิน จินตนาการถึงเครื่องบิน เด็กมีดินเหนียว นำมาปั้นเป็นก้อนกลมๆแล้วเอา เอากำปั้นทุบให้แบนแล้วนำไปดม พร้อมกับบอกว่า หอมน่ากิน ชนมอร่อย เด็กจินตนาการถึงขนม เด็กพับกระดาษเป็นรูปนก ร้อนไปในอากาศ พร้อมกับทำเสียงร้องของนก เด็กจินตนาการถึงนก เป็นต้น เหล่านี้เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าปัญหา เด็กก็จะหาวิธีแก้ปัญหาด้วยตนเอง ด้วยวิธีการต่างๆ ในทางศิลปะ เด็กจะหาวิธีแสดงออกด้วยตนเองเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของตนตาม ความสามารถของตน ตามแนวคิดและวัสดุที่มีอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถแสดงออกได้อย่างเสรี แม้เด็กจะ ไม่มีวัสดุอยู่เลย เด็กก็สามารถแสดงออกได้ เช่น โดยใช้มือทำทำร้อนไปในอากาศ พร้อมกับทำเสียง เครื่องบิน เอามือสองมือประกบกัน ร้อนไปในอากาศ ทำท่าเป็นการว่ายนน้ำของปลา เป็นต้น การ แสดงออกเหล่านี้เป็นเบื้องต้นของการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ในทางศิลปะ

ในเด็กเล็กๆเมื่อเด็กเข้าไปในสนามเด็กเล่น โดยไม่ต้องมีผู้ใดแนะนำ เด็กจะเลือกเล่นเครื่องมือที่ชอบและถนัด มีความสามารถที่จะเล่นได้ เช่น ไม้สั้น ไม้กระดก ไม้หมุน ชิงช้า ห่วง เป็นต้น เมื่อเล่นเครื่องมือชนิดหนึ่งจนเบื่อ ก็จะเปลี่ยนไปเล่นเครื่องมืออีกชนิดหนึ่ง เครื่องมือชนิดใดที่ยากเด็กจะทดลองเล่น แล้วเปลี่ยนไปเล่นเครื่องมืออย่างอื่นที่ง่ายกว่า และให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินกว่า ทางด้านศิลปะแตกต่างจากการแสดงออกทางสมองควบคู่กันไปกับความสามารถทางกาย ซึ่งเป็นงานที่ค่อนข้างยากสำหรับเด็ก แม้ว่าจะเป็นงานที่ยากแต่เด็กก็ต้องใช้ความพยายาม ทั้งนี้เพราะพลังแห่งความต้องการของเด็ก เด็กต้องกระทำในสิ่งที่ตนต้องการ เด็กจะเป็นผู้ตัดสินใจเองว่างานใดสามารถทำได้หรือไม่ เด็กเป็นผู้ประเมินผลงานเอง เห็นความก้าวหน้าของตนเอง และทำงานได้ในอัตราที่เหมาะสมกับตน

ในด้านศิลปะ เด็กมีความกระหายที่จะเรียนศิลปะ ครูไม่อาจสกัดกั้นไม่ให้เด็กได้เรียนรู้ในสิ่งที่เด็กต้องการเรียนรู้ไม่ได้ ไม่มีใคร ไม่ว่าจะเป็นครูหรือพ่อแม่ มีความต้องการให้เด็กเรียนรู้มากเท่ากับความต้องการของเด็กเอง เด็กมีความต้องการที่จะเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ ความต้องการของเด็กที่จะเรียนรู้และที่จะเจริญงอกงาม ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์และสมอง ช่วยให้เด็กมีความสามารถเรียนรู้ได้อย่างแม่นยำ เรียนรู้ความชำนาญใหม่ๆ และสามารถแสดงออกด้วยตนเอง เด็กสามารถแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ เด็กจะได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆและมีคุณค่า และในขณะเดียวกันก็สามารถพัฒนาความชำนาญและการตัดสินใจของเด็กด้วย

การกระตุ้นให้เด็กสร้างงานศิลปะ

การสอนศิลปะก็เช่นเดียวกับการสอนวิชาอื่นๆ ครูผู้สอนต้องมีการเตรียมบทเรียนล่วงหน้าให้พร้อมเป็นระยะเวลาพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทเรียนคร่าวๆ สำหรับบทเรียนที่ครูต้องเตรียมนั้น ครูควรนำข้อมูลเกี่ยวกับผลงานครั้งก่อนๆ ของเด็กมาพิจารณาด้วย เช่น จุดอ่อนในด้านต่างๆ ของเด็ก ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักวิชาและการนำหลักวิชามาใช้ การแสดงออก การใช้เวลา เป็นต้น เมื่อครูได้ทราบข้อมูลดังกล่าว จากการสังเกต การทำงานของเด็ก การอภิปรายร่วมกับเด็ก และการประเมินผลของเด็กแล้ว ครูจึงเตรียมบทเรียนครั้งต่อไป ให้สอดคล้องกับความสามารถของเด็ก ให้บทเรียนดังกล่าวสามารถแก้ไข ข้อบกพร่องของเด็กซึ่งครูได้สังเกตเห็นในบทเรียนก่อน อันเป็นการช่วยให้เด็กสามารถแสดงออกซึ่งแนวความคิดของตนได้อย่างอิสระ และมีความเชื่อมั่นในตัวเองขึ้น

ศิลปะของเด็กชั้นประถมศึกษาตอนปลาย

เมื่อเด็กเติบโตขึ้น มีพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ ก้าวหน้าขึ้น พัฒนาการทางศิลปะก็ก้าวหน้าขึ้นเช่นกันจากลักษณะเฉพาะของศิลปะที่เน้นในแง่การแสดงออกอย่างอิสระ การแสดงออกตามธรรมชาติที่เน้นอารมณ์และความรู้สึกในช่วงที่เด็กกำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาลและประถมต้น ศิลปะของเด็กจะค่อยๆ เปลี่ยนเป็นเน้นที่ความเหมือนธรรมชาติ เหมือนของจริง ทั้งนี้เพราะอิทธิพล

ของประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เด็กได้พบเห็นในชีวิตประจำวัน ลักษณะเฉพาะของศิลปะดังที่กล่าวนี้เกิดขึ้นในขณะที่เด็กกำลังศึกษาอยู่ในช่วงประถมศึกษาตอนปลาย

จิตวิทยาพัฒนาการวัยเด็กตอนปลาย

วัยเด็กตอนปลาย มีอายุอยู่ในช่วง 6-12 ปี วัยนี้จะคาบเกี่ยวกับระยะก่อนวัยรุ่น ลักษณะพัฒนาการสำคัญที่เกิดขึ้นในวัยนี้คือ “การเตรียมตัว” เพื่อเติบโตเป็นเด็กวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ที่พร้อมจะเผชิญและรับผิดชอบตนเองในทุก ๆ ด้าน วัยนี้ต่อมต่าง ๆ ของร่างกายจะทำงานเต็มที่ จะพบการเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างกระดูกและสัดส่วนของร่างกายเกิดขึ้น เด็กวัยนี้จะใช้ชีวิตส่วนใหญ่กับสังคมนอกบ้าน จะให้ความเป็นเพื่อนกับผู้อื่น สร้างมิตรภาพกับกลุ่ม เริ่มเรียนรู้ค่านิยมทางสังคมจากกลุ่มเพื่อน และบุคคลรอบข้าง สามารถพัฒนาความคิดเชิงวิเคราะห์สังเคราะห์ได้ นอกจากนี้เด็กวัยนี้ยังพัฒนาการรู้จักตนเอง เริ่มมองเห็นตนเองตามที่เป็นจริง ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล ตลอดจนสามารถเรียนรู้เอกลักษณ์ในกลุ่มของตนเองได้ พัฒนาการของวัยเด็กตอนปลายประกอบด้วย

พัฒนาการทางกาย

การเจริญเติบโตด้านร่างกายของเด็กวัยนี้มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปอย่างช้า ๆ สม่่าเสมอ มีการเปลี่ยนแปลงของกล้ามเนื้อและระบบประสาทซึ่งทำงานประสานกันได้ดีขึ้น การเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของอวัยวะภายในเกือบทุกระบบ การเปลี่ยนแปลงด้านน้ำหนัก การเจริญเติบโตของกระดูกและฟัน และการขยายออกของร่างกายซึ่งเปลี่ยนไปในด้านส่วนสูงมากกว่าส่วนกว้าง โดยความสูงจะเพิ่มขึ้น 2-3 นิ้วต่อปี สัดส่วนร่างกายใกล้เคียงผู้ใหญ่มากขึ้น เด็กผู้หญิงจะมีการเจริญเติบโตทั้งด้านร่างกายและวุฒิภาวะเร็วกว่าเด็กผู้ชายประมาณ 1-2 ปี โดยมีการเปลี่ยนแปลงของทั้งสองเพศซึ่งอธิบายได้ดังนี้

เด็กผู้หญิง ช่วงอายุ 8-12 ปีจะมีลักษณะเพศขั้นที่สองปรากฏขึ้น ได้แก่ ตะโพกขยายออก ทรวงอกขยายโตขึ้น มีขนขึ้นที่บริเวณรักแร้และอวัยวะเพศ นอกจากนี้เด็กวัยนี้จะเริ่มมีประจำเดือนครั้งแรกซึ่งเกิดขึ้นในช่วงอายุ 11-12 ปี การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้เด็กรู้สึกวิตกกังวลกับภาพลักษณ์ของตนเอง ความคิดและความสนใจจะจดจ่อกับลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

เด็กผู้ชาย จะมีการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย ได้แก่ ไหล่กว้างขึ้น มือและเท้าใหญ่ขึ้น มีขนขึ้นที่รักแร้และอวัยวะเพศ และมีการหลั่งอสุจิเริ่มเกิดขึ้นครั้งแรกในช่วงอายุ 12-16 ปี ซึ่งแสดงถึงการมีวุฒิภาวะทางเพศเจริญเต็มที่

จากลักษณะการเจริญเติบโตทางด้านร่างกายดังกล่าว ทำให้เด็กวัยนี้เริ่มให้ความสนใจกับรูปร่างหน้าตา มีความอยากรู้อยากเห็นในเรื่องราวทางกายของเพศตรงข้าม อย่างไรก็ตามการเจริญเติบโตที่เกิดขึ้นทุกด้านของเด็กวัยนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ลักษณะทางพันธุกรรม การเลี้ยงดูเอาใจใส่ทั้งจากครอบครัว และตัวเด็กเอง เช่นรูปแบบการรับประทานอาหาร การออกกำลังกายที่

เหมาะสม การมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์แข็งแรง เป็นต้น

พัฒนาการทางอารมณ์

พัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กวัยนี้จะมีลักษณะเป็นกลาง ๆ คือ ไม่ดีหรือร้ายจนเกินไป เด็กวัยนี้มีความคิดที่ละเอียดอ่อนมากขึ้น สามารถเข้าใจอารมณ์ของตนเองและผู้อื่นได้ดีขึ้น ควบคุมอารมณ์ของตนได้ เรียนรู้ที่จะแสดงอารมณ์ได้เหมาะสมในรูปแบบที่สังคมยอมรับได้ ดังนี้ (ทิพย์ภา เชษฐ์เชาวลิต, 2541, น. 81-82 ; สุชา จันทน์เอม, 2540, น. 131-132)

1. อารมณ์โกรธ เด็กวัยนี้สามารถควบคุมและระงับความโกรธได้ดีขึ้น ไม่โกรธง่ายและหายเร็ว นัก พัฒนาการการแสดงออกจะเปลี่ยนไป จากเดิมที่แสดงออกด้วยการร้องไห้ดิ้นกับพื้นเสียงดัง ทิ้งตัวลงนอนเมื่อได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ต้องการ ก็จะเปลี่ยนเป็นการคิดแก้แค้นในใจ แต่ไม่ทำจริงดังที่คิด หรือการหลีกเลี่ยงจากสถานการณ์ที่ไม่พึงใจในทันที ไม่มีพฤติกรรมแบบต่อสู้โดยใช้กำลัง
2. อารมณ์รัก เด็กวัยนี้จะแสดงออกในด้านความรักด้วยการมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น ำรงแจ่มใส อารมณ์ดี จะระมัดระวังไม่ทำให้ผู้อื่นเสียใจหรือกระทบกระเทือนใจ โดยเฉพาะขณะอยู่ในกลุ่มเพื่อน สังคม ต้องการความรัก ความอบอุ่นมั่นคงในครอบครัวและหมู่คณะ
3. อารมณ์กลัว เด็กวัยนี้จะเลิกกลัวสิ่งที่ไม่มีความจริง พิสูจน์ไม่ได้ อารมณ์กลัวของเด็กวัยนี้เกิดจากประสบการณ์ การเรียนรู้ที่ได้รับมา สิ่งที่เกิดกลัวมากที่สุดคือ กลัวไม่เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม กลัวไม่มีเพื่อน ไม่ชอบการแข่งขัน ไม่ต้องการเด่นหรือด้อยกว่ากลุ่ม ชอบการยกย่องแต่ไม่ชอบการเปรียบเทียบ นอกจากนี้เด็กยังกลัวอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับตนและบุคคลที่รัก การตอบสนองความกลัวจะเป็นลักษณะ การต่อสู้ การถอยหนี และการทำตัวให้เข้ากับสิ่งนั้น ๆ ความกลัวของเด็กจะเริ่มลดลงเรื่อย ๆ พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย เด็กจะเปลี่ยนจากความกลัวเป็นความกังวลเรื่องรูปร่างของตนเองแทน คือ กังวลจากความต้องการให้ตนมีรูปร่างที่แข็งแรงสวยงาม

อย่างไรก็ตาม เด็กวัยนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกที่เกิดขึ้นเร็ว บางครั้งทำตัวเป็นผู้ใหญ่ บางครั้งทำตัวเป็นเด็ก ความขัดแย้งทางอารมณ์จึงเกิดขึ้นได้เสมอ พัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กวัยนี้จึงขึ้นอยู่กับลักษณะการเลี้ยงดูของพ่อแม่ ซึ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาความรู้สึกมั่นคงของเด็กต่อไป

พัฒนาการทางสังคม

พัฒนาการทางสังคมของเด็กวัยนี้เด่นชัดมาก เด็กจะให้ความสำคัญต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ทั้งต่อบุคคลใกล้ชิดและบุคคลอื่น ทั้งวัยเดียวกันและต่างวัยกัน เด็กวัยนี้ต้องการเพื่อนมาก เด็กจะแสวงหาเพื่อนที่มีความคล้ายคลึงกันในด้านของบุคลิกลักษณะ ความชอบ และเป็นเพื่อนที่สามารถไว้วางใจได้ เข้าใจกัน มักยึดมั่นกับกลุ่มเพื่อน สังคมรอบข้าง มีความรู้สึกผูกพัน เป็นเจ้าของและซื่อสัตย์ต่อกลุ่ม มีพฤติกรรมแสดงออกทางกาย วาจา และการแต่งกายที่เหมือนกลุ่ม สังคมของเพื่อนในเด็กวัยนี้มักเป็นสังคมเฉพาะของเพื่อนเพศเดียวกัน และเด็กผู้ชายจะรักษาความสนใจที่มีต่อ

กลุ่มได้มากกว่าเด็กผู้หญิง จากการให้ความสำคัญต่อกิจกรรมทางสังคมของเด็กวัยนี้ การส่งเสริมให้เด็กได้รับการเรียนรู้ และการฝึกฝนทักษะการมีสัมพันธภาพที่ดีกับกลุ่มเพื่อนและกลุ่มบุคคลรอบข้างในชีวิตประจำวันจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาด้านสังคมที่เหมาะสมสำหรับเด็กวัยนี้

พัฒนาการทางสติปัญญา

เด็กวัยนี้สามารถคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหาได้ชัดเจนมากขึ้น รู้จักการใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา รับผิดชอบและตัดสินใจได้ด้วยตนเอง รับฟังคนอื่นมากขึ้น กระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับเพียงพอต่อการแก้ปัญหา การเสนอความคิดเห็นและการมีบทบาทในการช่วยเหลือกลุ่ม ตลอดจนสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น พฤติกรรมดังกล่าวจะนำมาซึ่งความรู้สึกเชื่อมั่นและภาคภูมิใจในตนเอง สำหรับความสนใจของเด็กวัยนี้จะสนใจในเรื่องของธรรมชาติ การท่องเที่ยวสถานที่ต่าง ๆ ดูภาพยนตร์ เลี้ยงสัตว์ โดยทั่วไปเด็กผู้ชายจะสนใจเรื่องการพิสูจน์ ทดลอง ได้แก่ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ ส่วนเพศหญิงจะสนใจเรื่องการครัว เย็บปักถักร้อย การอ่านหนังสือต่าง ๆ ที่ให้ความรู้สึกร่าเริง เป็นต้น

การส่งเสริมพัฒนาการของวัยเด็กตอนปลาย

ด้านร่างกาย

1. แนะนำในเรื่องการออกกำลังกาย การเล่นกีฬา การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์เพื่อให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง
2. แนะนำเรื่องการรับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ เพราะอาหารมีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตของเด็กวัยนี้ เด็กจะต้องได้รับสารอาหารครบทุกหมู่ในปริมาณที่เพียงพอ โดยเฉพาะวัยนี้มักสนใจการเล่นกับกลุ่มเพื่อนมากกว่าการรับประทานอาหาร

ด้านจิตใจ

1. แนะนำเรื่องการรู้จักตนเอง การมองตนเองตามความเป็นจริง ด้วยการบริหารจัดการจิตใจ การทำสมาธิ การเสียสละเพื่อผู้อื่นอย่างเหมาะสม
2. ฝึกการผ่อนคลายความเครียดในลักษณะต่าง ๆ เช่น การผ่อนคลายกล้ามเนื้อทุกส่วนของร่างกาย จินตภาพบำบัด หรือการทำงานอดิเรกที่ชอบ เช่น ฟังเพลง เล่นดนตรี อ่านหนังสือที่ชอบ วาดภาพ เป็นต้น

ด้านสังคม

1. แนะนำเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนได้อย่างเหมาะสม ให้รู้จักการยืดหยุ่น รู้จักการแพ้ชนะ และให้อภัย เข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคลตามสภาพความเป็นจริง เพื่อลดความคาดหวังจากผู้อื่นในทุก ๆ ด้าน
2. ฝึกพฤติกรรมการแสดงออกอย่างเหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งพฤติกรรมทางด้านร่างกาย และคำพูด การจัดให้มีการแสดงบทบาทสมมติสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดทักษะนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

วัยเด็กตอนปลายเป็นวัยเตรียมพร้อมที่จะเข้าสู่วัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ การเจริญเติบโตด้านร่างกายของเด็กวัยนี้จะช้าแต่เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ มีการเปลี่ยนแปลงโครงร่าง ส่วนสูงและน้ำหนักใกล้เคียงวัยผู้ใหญ่มากขึ้น เด็กผู้หญิงจะโตเร็วกว่าเด็กผู้ชาย เด็กวัยนี้จะเข้าใจอารมณ์ของตนเองและผู้อื่นดีขึ้น รู้จักควบคุมอารมณ์ตนเอง การให้ความรู้และคำแนะนำที่เหมาะสมเกี่ยวกับพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของเด็กวัยนี้ จะช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจ เตรียมพร้อมต่อการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม และก้าวไปสู่วัยอื่นอย่างเหมาะสมต่อไป

อิทธิพลของพัฒนาการทางสติปัญญา

เมื่อเด็กเติบโตขึ้น พัฒนาการทางสติปัญญา ก็จะงอกงามขึ้นด้วย ทางด้านศิลปะนั้นเมื่อเด็กได้รับประสบการณ์ทางศิลปะเพิ่มขึ้น เด็กจะเริ่มควบคุมรูปแบบที่แสดงออกในงานศิลปะมากขึ้น มีการจัดภาพ จัดรูปทรงให้สมบูรณ์ มีการเพิ่มเติมรายละเอียดมากขึ้น มีการตรวจหาความแม่นยำ ความเที่ยงตรงมากขึ้น กล่าวโดยสรุปก็คือ เด็กในวัยนี้มีความพิถีพิถันในผลงานทางศิลปะเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าเด็กจะแสดงออกในลักษณะที่เหมือนของจริงหรือนามธรรม เด็กจะเน้นในเรื่องของรูปแบบ มากกว่าเน้นที่การแสดงออก เช่นเดียวกับการสร้างงานศิลปะของเด็กในวัยต้นๆ เช่น ถ้าเด็กในชั้นอนุบาลจะวาดดวงอาทิตย์สักดวงหนึ่ง เด็กอาจใช้สีอะไรก็ได้ เขียนเป็นวงกลมคล้ายเลขศูนย์ แล้วขีดเส้นสัก 2-3 เส้น เป็นรัศมี ส่วนเด็กในชั้นประถมศึกษาตอนปลายนั้นถ้าจะวาดดวงอาทิตย์ เขาจะต้องวาดให้กลม ระบายสีส้ม หรือสีแดง รัศมีค่อยๆ กระจายออกจากศูนย์กลาง มีการใช้สีอ่อนให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด เป็นต้น ในช่วงประถมศึกษาตอนปลายนี้เด็กไม่พอใจในรูปแบบที่เด็กได้แสดงออก ซึ่งอารมณ์และความรู้สึกตามธรรมชาติเสียแล้ว เพราะเด็กอาจรู้สึกที่ผลงานดังกล่าวมีลักษณะแข็งกระด้าง ไม่เหมือนของจริงและไม่ได้รับการตกแต่งเท่าที่ควร ดังนั้น ในวัยนี้เด็กจึงต้องการให้ผลงานมีการเปลี่ยนแปลง มีการตกแต่ง มีความซับซ้อนขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใหญ่

ศิลปะของเด็กในวัยที่กำลังเรียนอยู่ในชั้นประถมศึกษาตอนปลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การวาดส่วนใหญ่จะมีลักษณะกระด้าง แข็งทื่อ ไม่มีชีวิตชีวา ไม่มีความอ่อนไหว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ในการวาด เด็กไม่ได้แสดงออกตามอารมณ์ และความรู้สึก แต่ต้องคอยระมัดระวังให้เหมือนของจริง เช่นถ้าจะวาดรูปคนก็ต้องตรวจสอบเรื่องขนาด สัดส่วนต่างๆ ให้เหมือนของจริง เป็นต้น ดังนั้น ผลงานจึงขาดความมีชีวิตชีวา ในขณะเดียวกัน เมื่อถึงวัยนี้ผู้ใหญ่เริ่มเข้มงวดกับงานของเด็กมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างงานให้เหมือนของจริงเพื่อให้เป็นไปตามความต้องการของผู้ใหญ่ เด็กจึงต้องพัฒนางานของตนเอง โดยเน้นที่ความเหมือนของจริงหรือเหมือนกับภาพถ่ายภาพมากขึ้น

เด็กที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ต้องใช้เวลาในการสร้างงานศิลปะแต่ละชิ้นมากยิ่งขึ้น เพราะเด็กในวัยนี้กำลังพิถีพิถันในผลงาน เพื่อความสมบูรณ์ของงานในการวาด เด็กจะลากเส้นแล้วลบ ลากเส้นใหม่อยู่ตลอดเวลา ถ้าเป็นงานปั้น เด็กจะปั้นแล้วเปลี่ยนแบบ ปั้นใหม่อยู่เสมอ ถ้าเป็นงานตัดกระดาษ เด็กก็จะตัดรูปทรงใหม่ๆ เด็กจะทำอยู่อย่างนั้น จนเป็นที่พอใจ โดยเหตุที่เด็ก

ยังไม่มีทักษะเพียงพอในการสร้างงาน เด็กจึงต้องใช้เวลาในการสร้างงานแต่ละชิ้นเพิ่มมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในช่วงนี้ เด็กมีความตั้งใจมากขึ้น มีความต้องการในการสำรวจทดลอง และประเมินในการสร้างผลงานทางศิลปะมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ผลงานทางศิลปะของเด็กในระดับประถมศึกษาตอนปลาย จึงเป็นงานที่มีคุณค่าทางสุนทรียภาพมากขึ้น แม้ว่าจะหย่อนลักษณะการแสดงออกอย่างอิสระไปบ้าง ขาดลักษณะความเป็นตัวของตัวเองไปบ้างก็ตาม

ความเจริญทางด้านเหตุผล

เมื่อเด็กเติบโตขึ้น เด็กยังต้องการความเข้าใจจากผู้ใหญ่มากขึ้น ความรู้สึกดังกล่าวแสดงออกในขณะที่เด็กสร้างงานทางศิลปะ เด็กในวัยที่กำลังเรียนอยู่ในระดับประถมศึกษาตอนปลาย เมื่อต้องการสร้างงานทางศิลปะ ไม่ว่าจะเป็ศิลปะประเภทใด เด็กต้องมีการวางแผนไว้ล่วงหน้าทุกเรื่อง ผิดกับเด็กเล็กๆเมื่อต้องการแสดงออก เด็กจะแสดงออกในทันทีโดยไม่ต้องมีแผนการล่วงหน้า และในขณะที่เด็กทำงาน เด็กก็จะดำเนินตามแผนโดยคำนึงถึงเหตุและผลอยู่ตลอดเวลา และมีการแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ผลงานที่มีคุณภาพตามเกณฑ์ที่เด็กกำหนดไว้แต่แรก ในขณะที่เด็กทำงาน เด็กก็จะมีประเมินผลงาน มีการตัดสินใจในเรื่องรูปแบบ การจัดภาพ และการใช้สีอยู่ตลอดเวลา อันเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาลงสู่ผลงานทางศิลปะด้วย การที่เด็กได้ใช้ปัญญาในการสร้างผลงานทางศิลปะด้วย การที่เด็กได้ใช้ปัญญาในการสร้างผลงานทางศิลปะมากกว่าการใช้อารมณ์และความรู้สึก จะทำให้เด็กทำงานได้อย่างมีความเชื่อมั่น สามารถเข้าใจกระบวนการทำงานได้อย่างครบถ้วน มองเห็นผลงานที่สำเร็จออกมาได้ล่วงหน้าตลอดทั้งเข้าใจในปัญหาต่างๆที่จะเกิดขึ้นในขณะที่ทำงาน เช่นนี้จะทำให้เด็กสามารถสร้างผลงานได้อย่างมีคุณค่า

จากประสบการณ์ทางศิลปะที่เด็กได้เคยผ่านมาตั้งแต่เยาว์วัย จากพัฒนาการทางสติปัญญาที่ก้าวหน้าขึ้น ทำให้เด็กในระดับประถมศึกษาตอนปลาย สามารถพัฒนางานศิลปะของตนให้นำไปสู่เหตุผลมากขึ้น ทั้งในด้านแนวความคิด รูปแบบ กระบวนการ ตลอดจนวัสดุที่ใช้ ในการแก้ไขและปรับปรุงในขณะที่สร้างงาน เด็กกระทำโดยใช้เหตุผลของตนเพื่อให้ได้งานที่มีคุณภาพลักษณะดังกล่าวนี้ ครูผู้สอนศิลปะต้องทำความเข้าใจอย่าใช้เหตุผลของผู้ใหญ่เพื่อแก้ไข ปรับปรุงงานของเด็ก เพราะเด็กในวัยนี้เริ่มมีเหตุผลเป็นของตนเองมากพอสมควรแล้ว

ปัจจัยของสิ่งแวดล้อม

เด็กในระดับประถมศึกษาตอนปลาย ได้ผ่านการอ่านตำรา อ่านหนังสืออ่านประกอบ ตลอดจนอ่านวารสาร นิตยสารต่างๆมากพอสมควร หนังสือเหล่านี้ล้วนมีภาพประกอบ ซึ่งมีทั้งภาพถ่ายและภาพวาด และในบรรดาภาพเหล่านั้นก็เป็นภาพที่เหมือนของจริง เหมือนธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ เมื่อเด็กได้เห็นภาพเหล่านี้ทุกวันเป็นแรมปี ทำให้เด็กเกิดความนิยมชมชอบภาพเหล่านี้ ในขณะเดียวกัน เด็กอาจวาดภาพโดยการลอกเลียนภาพเหล่านี้ ทำให้เด็กสามารถถ่ายทอดรูปแบบของ

การวาดไปจากภาพเหล่านี้ได้ ภาพประกอบจากหนังสือต่างๆจึงเป็นเสมือนตัวแบบ หรือเป็นเสมือนครู ที่ถ่ายทอดลักษณะของการวาดภาพที่เหมือนของจริงหรือเลียนแบบธรรมชาติให้แก่เด็ก

ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้เด็กสร้างผลงานศิลปะให้เหมือนธรรมชาติหรือเหมือนของจริง ได้แก่ สังคม ซึ่งได้แก่ครู บิดามารดา ตลอดจนเพื่อนๆของเด็ก ถ้าหากเด็กสร้างผลงานทางศิลปะไม่เหมือนธรรมชาติหรือเหมือนของจริง เด็กมักได้รับคำตำหนิจากผู้ใหญ่ หรือเพื่อนๆว่าเป็นผู้ไร้ความสามารถ ไร้ฝีมือ ผลงานขาดคุณภาพ แม้ว่าจะงานนั้นจะสร้างขึ้นจากจินตนาการ มีการสร้างสรรค์เพียงใดก็ตาม เมื่อเด็กถูกตำหนิเช่นนี้เด็กก็จะพยายามสร้างงานให้เหมือนกับธรรมชาติหรือเหมือนของจริงให้มากที่สุด เพื่อจะได้ไม่ต้องได้รับการตำหนิ เพื่อที่จะให้ได้รับคำยกย่องชมเชย ว่าสามารถสร้างผลงานได้เหมือนธรรมชาติมากที่สุด

อิทธิพลของผู้ใหญ่เกี่ยวกับบรรทัดฐาน

นอกจากภาพในโฆษณาสินค้าด้านต่างๆที่มีอยู่ทั่วไป จะมีอิทธิพลต่อเด็กเกี่ยวกับบรรทัดฐานนิยามแล้ว ความนิยมของผู้ใหญ่ในเรื่องบรรทัดฐานนิยาม และคอยให้คำแนะนำแก่เด็กอยู่ตลอดเวลา มีอิทธิพลต่อเด็กเป็นอันมากในการโน้มน้าวจิตใจเด็กให้มีการแสดงออกทางศิลปะในแนวทางบรรทัดฐานนิยาม ผู้ใหญ่ส่วนมากมักเข้าใจว่าผลงานทางศิลปะที่เหมือนธรรมชาติเท่านั้นที่มีคุณค่า จึงพยายามกระทำทุกวิถีทางให้เด็กแสดงผลงานให้เหมือนธรรมชาติ จากเวลาที่เด็กเยาว์วัย เด็กแสดงออกทางศิลปะจากแนวคิดอันบริสุทธิ์ของตนเอง ด้วยอารมณ์และความรู้สึกที่เป็นอิสระ โดยไม่ยึดรูปแบบที่เหมือนธรรมชาติ ผู้ใหญ่จะคอยพูดรอกหูเด็กอยู่เสมอว่าผลงานของเด็กเก๋ดี ไม่เหมือนของจริง ครั้นเมื่อเด็กเติบโตขึ้น มีทักษะทางศิลปะเพิ่มมากขึ้น เด็กก็พยายามเอาใจใส่ผู้ใหญ่โดยการหันเหแนวการแสดงผลงานของตนจากเดิมที่เน้นการแสดงออกอย่างอิสระ มาเป็นการแสดงออกที่เหมือนธรรมชาติหรือเหมือนของจริง

ช่วงเวลาที่เด็กศึกษาในระดับประถมศึกษาตอนปลาย จัดว่าเป็นช่วงเวลาที่สำคัญต่อเด็กมากที่สุด เด็กจะมีความตระหนักต่อสังคมรอบๆตัวเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใหญ่ ครู บิดามารดา ครูมีอิทธิพลต่อเด็กเป็นอันมาก ในการถ่ายทอดแนวคิดและค่านิยมต่างๆให้แก่เด็ก เด็กในวัยนี้จะมีความรู้สึกละเอียด ถ้ายังมีพฤติกรรมอย่างเด็กๆ จากแนวคิดของผู้ใหญ่ เด็กในวัยนี้คิดว่า ผลงานทางศิลปะที่เน้นการแสดงออกมาในรูปแบบของบรรทัดฐานนิยาม ตามความต้องการของผู้ใหญ่และสังคม ในทางศิลปะยุคปัจจุบัน ถือว่าเป็นสิ่งที่น่าเสียดายยิ่งถ้าหากเด็กละทิ้งการแสดงออกทางศิลปะที่เน้นการแสดงออกทางอารมณ์และความรู้สึกโดยสิ้นเชิง หันมานิยมการแสดงออกทางศิลปะแบบบรรทัดฐานนิยาม จึงเป็นหน้าที่ของครูผู้สอนศิลปะที่จะต้องทำความเข้าใจให้แก่เด็กให้ชัดเจน ถึงคุณค่าของผลงานทางศิลปะทั้งสองแบบแล้วส่งเสริมให้แก่เด็กได้แสดงออกอย่างถูกต้อง เหมาะสมกับโอกาสและความต้องการ เพื่อเด็กจะได้ปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม

พื้นฐานด้านความรู้

ความรู้และประสบการณ์เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างงานทางศิลปะของเด็ก เด็กในระดับประถมศึกษาตอนกลาง มีช่วงเวลาแห่งความตั้งใจในการสร้างงานศิลปะนานกว่าเด็กระดับประถมศึกษาตอนต้นและระดับอนุบาล ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุว่า เด็กมีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในการแสดงออกทางศิลปะเพิ่มมากขึ้น ทำให้เด็กมีแนวความคิด มีจินตนาการ และมีวิธีการที่กว้างขวาง ลำซึ่ง ในการสร้างงานศิลปะ ด้วยเหตุนี้เด็กจึงจำเป็นต้องใช้เวลานานขึ้นในการสร้างผลงานชิ้นหนึ่งๆ เช่น สมมติว่าเด็กจะวาดเรือบัสลำหนึ่ง เด็กจะต้องมีความรู้ละเอียดว่า ส่วนประกอบของเรือบัสชนิดต่างๆ มีอะไรบ้าง แล้วเด็กจึงวาดเรือบัสขึ้นมาให้เหมือนของจริงที่สุด ซึ่งต้องใช้เวลาและความพยายามมาก เป็นต้น

การสอนศิลปะเด็กครูต้องเป็นผู้ที่ช่วยให้เด็กได้ฝึกทักษะ และการรับรู้และช่วยให้เด็กมีพัฒนาการต่อไปมากกว่าจำให้เด็กท้อแท้ เบื่อหน่าย ครูจะต้องเข้าใจเด็กถึงความสามารถ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และช่วยให้เด็กได้ผ่อนคลายอารมณ์ มากกว่าที่จะฝึใจให้เด็กคิดว่า การเรียนศิลปะต้องมีพรสวรรค์หรือมีสติปัญญาดีเท่านั้นถึงเรียนได้ ครูต้องทำให้เด็กได้ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะการนำไปใช้ สร้างความเชื่อมั่นให้เด็กและดึงความสามารถของเด็กออกมาให้เขารู้ว่า เขาทำได้และทำได้ดีด้วย

จากข้อมูลด้านงานศิลปะยังช่วยให้เด็กพัฒนาในด้านต่างๆ ดังนี้

1. พัฒนาทางด้านการสร้างสรรค์ สามารถคิด ตัดแปลงและแก้ปัญหาทำสิ่งต่างๆให้ดีกว่าเดิมได้ ทำให้เด็กสามารถทำงานได้โดยไม่เลียนแบบคนอื่น และเชื่อมั่นในความคิดของตน
2. พัฒนาทางด้านการเรียนรู้ สามารถเข้าใจคุณค่าศิลปะตามหลักเกณฑ์ของศิลปะได้
3. พัฒนาทางด้านอารมณ์ สามารถแสดงออกอย่างอิสระ มีความมั่นใจในการทำงาน มีระเบียบ พัฒนาบุคลิกภาพ
4. พัฒนาด้านสติปัญญา สามารถสร้างสรรค์งานศิลปะได้ถูกต้อง จดจำได้ละเอียด สวยงามตามหลักการใช้สีในงานศิลปะ
5. พัฒนาด้านสังคม สามารถเข้าใจสภาพแวดล้อม เข้าใจผู้อื่น และสามารถเข้ากับผู้อื่นและทำงานประสานงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี
6. พัฒนาด้านประประยุคต์นำไปใช้ สามารถใช้อุปกรณ์ได้ถูกต้องตรงกับงานนี้ใช้ และนำความรู้ด้านศิลปะ ไปประยุกต์เพื่อให้เข้ากับงานอื่นๆได้เป็นอย่างดี

หลักการสอนศิลปะในชั้นประถม

วิธีสอนวิชาใดย่อมต้องเหมาะสมกับลักษณะของวิชานั้นๆ โดยเฉพาะ การสอนจึงจะได้ผล หากนำวิธีสอนของวิชาหนึ่งไปใช้สอนอีกวิชาหนึ่ง การสอนย่อมไม่ได้ผล วิชาแต่ละวิชาไม่สามารถใช้วิธีการสอนวิธีเดียวกันได้ตลอด วิธีสอนจะต้องปรับปรุงให้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะและความมุ่งหมายของวิชานั้นๆ เช่น ในการสอนวิชาคณิตศาสตร์ เป็นต้น วิชาที่ไม่ส่งเสริมให้แสดงการสร้างสรรค์จินตนาการ หรืออารมณ์ในการแก้ปัญหา ดังนั้น ถ้าจะเอาวิธีสอนคณิตศาสตร์มาใช้ในการสอนศิลปะย่อมไม่เป็นการเหมาะสม เพราะจะทำให้วิชาศิลปะสูญเสียลักษณะเฉพาะของวิชา การนำสูตรต่างๆ ทางคณิตศาสตร์มาใช้ในการสร้างงานทางศิลปะย่อมเป็นไปได้เช่นกัน ดังนั้น วิธีสอนศิลปะจึงต้องเหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของศิลปะและวิธีการทางศิลปะ การสอนจึงจะดำเนินไปอย่างได้ผล

ศิลปะเป็นเรื่องของความรู้สึกรักคิด อารมณ์ และจินตนาการ ดังนั้น ในการสอนศิลปะ ครูผู้สอนจำเป็นต้องใช้วิธีการหลายอย่างที่จะเร้าให้เด็กเกิดอารมณ์ เกิดแรงบันดาลใจ เพื่อให้สามารถสร้างผลงานทางศิลปะที่มีคุณภาพ ครูจะต้องแสวงหาถ้อยคำที่กระตุ้นให้เด็กคิด เกิดอารมณ์ตื่นเต้น หดหู่ เสียใจ สลดใจ ครูพึงหลีกเลี่ยงถ้อยคำที่จะเป็นอุปสรรคหรือขัดขวาง หรือสกัดกั้นความคิดของเด็ก ความเป็นอิสระในการแสดงออกของเด็ก แต่ควรเป็นกำลังเสริมให้เด็ก มีความเป็นตัวของตัวเอง ในการแสดงออกซึ่งแนวคิด และวิธีการของตนเอง

ครูที่จะสอนวิชาศิลปะให้เด็กระดับประถม ศึกษาให้ได้ผลจะต้องเป็นผู้มีความเข้าใจในวิชาศิลปะอย่างถูกต้อง สามารถสร้างงานทางศิลปะได้ มีความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีสอน และมีความเข้าใจในธรรมชาติของเด็ก ทั้งนี้เพราะเหตุว่า การสอนวิชาศิลปะให้เด็กนั้น แตกต่างจากการสอนให้แก่ผู้ใหญ่ ดังนั้น ในการสอนศิลปะให้แก่เด็ก ครูผู้สอนจึงต้องใช้วิธีการที่เหมาะสมแก่เด็ก เพราะในการสอนนั้น สามารถปลูกฝังทัศนคติ นิสัย ความคิด และแบบแผนแห่งพฤติกรรมให้แก่เด็ก เนื่องจากในช่วงระดับประถมศึกษาเป็นช่วงเวลาแห่งพัฒนาการที่มีความสำคัญยิ่ง และพัฒนาการต่างๆ ที่ครูผู้สอนศิลปะเป็นผู้ช่วยสร้างเสริมขึ้นนี้ จะติดตัวเด็กไปจนโตเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้น การเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งจำเป็น

วิธีสอนศิลปะ

1. การแสดงออกอย่างสร้างสรรค์

การแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ เป็นวิธีสอนศิลปะวิธีหนึ่งซึ่งมีคุณค่าแก่เด็ก ดังนี้

1. เปิดโอกาสให้เด็กเลือกแนวความคิด หรือเนื้อเรื่องของตนเอง ในการแสดงออก
2. เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกอย่างอิสระตามวิธีการของตนเอง
3. ให้สิทธิในการสร้างงานด้วยตนเอง

วิธีการสอนศิลปะโดยมุ่งที่การแสดงออกอย่างสร้างสรรค์เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้มีอิสระในทางปัญญาโดยสมบูรณ์ มีโอกาสในการเลือก การแสดงออก และการสร้างงาน ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้เป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะในระดับประถมศึกษาโดยตรง การแสดงออกอย่างอิสระของเด็ก เป็นไปในลักษณะที่เด็กไม่ตกอยู่ในการควบคุมของครู เพื่อนในชั้น หรือผู้ใหญ่ การควบคุมดังกล่าวนี้

หมายรวมไปถึงในด้านแนวความคิด มาตรฐานการให้คะแนนหรือการวิพากษ์วิจารณ์ก็ได้ การปลอดจากการควบคุมของสิ่งแวดล้อมภายนอกนี้ ทำให้เด็กสามารถแสดงออกได้อย่างอิสระตามมาตรฐานของตัวเอง มาตรฐานดังกล่าวนี้ มิใช่มาตรฐานของครูหรือมาตรฐานของผู้ใหญ่ หรือศิลปิน ซึ่งอาจไม่เหมาะกับเด็ก หากเป็นมาตรฐานของเด็กแต่ละคน ซึ่งตัวเด็กเป็นผู้กำหนดขึ้นเอง เด็กจะต้องยอมรับและเคารพในมาตรฐานดังกล่าวนี้ การเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกอย่างอิสระ จึงสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของศิลปะในระดับประถมศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

การสอนศิลปะด้วยวิธีให้เด็กแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ เป็นการสอนศิลปะวิธีใหม่ที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะเหตุว่าวิธีสอนดังกล่าวมีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของศิลปศึกษา ซึ่งเน้นในเรื่องการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์โดยเสรีของเด็กเป็นสำคัญ เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกในด้านความคิด อารมณ์ จินตนาการ และความถนัดของตนได้โดยสมบูรณ์ ในกระบวนการสร้างสรรค์ทางศิลปะ ซึ่งเริ่มตั้งแต่การเลือกแนวความคิด เลือกวิธีการ เลือกวัสดุ การลงมือสร้างงาน กระบวนการผลงาน เด็กเป็นผู้กระทำทั้งหมดด้วยตนเองโดยเสรี กิจกรรมดังกล่าวนี้เป็นกิจกรรมทางศิลปะโดยตรง ความเป็นอิสระที่ดี ความซาบซึ้งที่ดี ความอบอุ่นที่ดี ความเป็นตัวของตัวเองที่ดี การสร้างสรรค์ที่ดี ของผู้สร้างงานทางศิลปะ เหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของศิลปศึกษาในแนวใหม่ทั้งนั้น ด้วยเหตุนี้ วิธีสอนที่มุ่งเน้นให้เด็กได้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งเปิดโอกาสให้เด็กได้ตัดสินใจด้วยตนเอง จึงเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับศิลปศึกษาเป็นอย่างมาก และเป็นวิธีสอนที่มีคุณค่าต่อเด็กเป็นอย่างยิ่ง

ศิลปะเป็นเรื่องของส่วนบุคคล ขึ้นอยู่กับแนวคิดและอารมณ์ของแต่ละบุคคล เด็กแต่ละคน ผู้สร้างผลงานทางศิลปะจะต้องเป็นผู้ใช้แนวความคิดและอารมณ์ของตนเอง มิใช่ใช้แนวความคิดและอารมณ์ของครูหรือผู้อื่นในการสร้างงานทางศิลปะ ไม่มีสิ่งอื่นใดนอกเหนือแนวความคิดและอารมณ์ที่นำมาใช้ในการสร้างงาน ทางศิลปะได้ แนวทางในการสร้างงานศิลปะของเด็ก มีความเหมาะสมกับเด็กเป็นที่สุด แนวทางสร้างงานศิลปะของครูก็มีความเหมาะสมกับครู แนวทางของผู้ใดก็เหมาะสมกับผู้นั้น ดังนั้น ในการสร้างผลงานทางศิลปะจึงจำเป็นต้องให้ผู้สร้างงานเป็นผู้กำหนดแนวทางของตนเอง เป็นผู้เลือกแนวความคิด วิธีการ วัสดุ ตลอดจนลงมือทำงานด้วยตนเอง ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้จำเป็นต้องสอนด้วยวิธีให้เด็กแสดงออกอย่างสร้างสรรค์

ศิลปะ ถ้าจะให้มันเป็นศิลปะอย่างสร้างสรรค์ จะต้องเกิดจากความริเริ่มและจินตนาการของเด็กแต่ละคน การที่เด็กได้ใช้จินตนาการอยู่เสมอ ก่อให้เกิดแนวความคิดใหม่ๆ สิ่งใหม่ๆ ในศิลปะได้ ถ้าไม่มีจินตนาการความแปลกใหม่ในศิลปะก็จะไม่เกิดขึ้น การสร้างสรรค์ในผลงานก็จะไม่ปรากฏขึ้น ผลงานทางศิลปะที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้สร้างงานได้ใช้แนวความคิด ใช้ความสามารถในการประดิษฐ์ ใช้จินตนาการ ใช้ประสบการณ์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจในการสร้างผลงานใหม่ๆ ที่ไม่ซ้ำแบบเดิม ในการสอนศิลปะให้แก่เด็ก สิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงได้แก่ คุณค่าทางการศึกษาที่เด็กพึงได้รับ เมื่อเด็กได้มีโอกาสสร้างงานทางศิลปะ ทั้งในขณะที่เด็กกำลังสร้างงานและหลังจากที่เด็กได้สร้างงานนั้นแล้ว

2. การสร้างงานทางศิลปะตามเรื่องที่กำหนด

ครูกับนักเรียน ร่วมกันกำหนดชื่อเรื่องขึ้น แล้วให้นักเรียนในกลุ่มใช้เป็นเนื้อหาในการแสดงออกทางศิลปะ ตัวอย่างชื่อเรื่องที่ครูกับนักเรียนร่วมกันกำหนดขึ้น เช่น ฉันกับบ้านของฉัน ฉันกับสุนัขของฉัน ทะเล สนามบิน วันขึ้นปีใหม่ วันตรุษสงกรานต์ เป็นต้น เด็กทุกคนในกลุ่มจะสร้างงานศิลปะขึ้นจากแนวคิดในชื่อเรื่องที่ได้เลือกไว้ เด็กแต่ละคนมีอิสระในการแสดงออกตามแนวคิดและวิธีการของตนโดยไม่มีครูเป็นผู้บังคับหรือควบคุมให้เป็นไปตามความต้องการของครู

การที่เด็กได้มีโอกาสแสดงออกทางศิลปะตามชื่อเรื่องที่ได้ร่วมกันเลือกไว้ และเห็นว่ามี ความเหมาะสมกับเด็ก ทำให้เด็กสามารถแสดงออกได้อย่างสมบูรณ์ โดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่อง ประสบการณ์ ความถนัด ตลอดจนวัสดุที่ใช้ ทั้งนี้เพราะเหตุว่า เด็กได้แสดงความสามารถในการแสดงออกตามขอบเขตที่ตนมีอยู่ สมมุติว่า เด็กเลือกวาดภาพทะเล เด็กจะวาดภาพทะเลแตกต่างกัน ออกไปตามสภาพของแต่ละคน เด็กบางคนเคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการดำน้ำดูปะการัง หรือเคยดู ภาพยนตร์เกี่ยวกับสภาพใต้ท้องทะเล เด็กอาจวาดภาพทิวทัศน์ใต้ท้องทะเล มีโขดหิน มีแนวปะการัง มีปลาสีสวยงาม อาจใช้สีน้ำ สีโปสเตอร์ สีชอล์ก ทั้งนี้แล้วแต่ประสบการณ์ที่เด็กเคยมีมาก่อน เด็กบาง คนที่เคยไปเที่ยวชายหาด อาจวาดภาพทะเลเป็นหาดทราย มีนักท่องเที่ยว เด็กบางคนที่เคยลงเรือแล้ว ถูกพายุพัด อาจวาดภาพทะเลในสภาพที่มีลมพายุแรง มีคลื่นจัด เหล่านี้ เป็นต้น ในชื่อเรื่องเดียวกันว่า ทะเล เด็กอาจแสดงออกทางศิลปะแตกต่างกันไป ตามประสบการณ์และความถนัดของตน

การแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ในทางศิลปะของเด็ก โดยอาศัยชื่อเรื่องเป็นตัวกำหนดขอบข่าย ของงานนั้น เป็นสิ่งที่น่าสนใจและควรที่ครูพึงทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งในความหมายที่เด็กแสดงออกใน ผลงาน สิ่งที่เด็กแสดงออกในผลงานย่อมมีความหมายลึกซึ้งแฝงอยู่ ซึ่งเด็กผู้แสดงผลงานนั้นเป็นผู้ที่ เข้าใจดีกว่าผู้อื่น การที่ครูจะเข้าใจความหมายของผลงานทางศิลปะของเด็กได้อย่างถูกต้อง ก็โดยที่ครู มีความเข้าใจเด็กผู้สร้างงานนั้นเป็นอย่างดีในทุกด้าน

การกำหนดชื่อเรื่องให้เด็กได้แสดงออกทางศิลปะ เป็นวิธีสอนศิลปะแบบหนึ่ง ที่มีการกำหนด ขอบเขตของเนื้อเรื่องไว้อย่างกว้างๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สร้างงานทางศิลปะได้มีโอกาสสร้างงานได้อย่าง กว้างขวาง ตามความเข้าใจของตน ตามความต้องการของตน และตามความถนัดของตน ซึ่งแต่ละคน ก็สร้างงานออกมาได้หลายรูปแบบ หลายลักษณะ แม้วางานเหล่านั้นจะแตกต่างกันออกไปอย่าง กว้างขวาง แต่ก็ยังอยู่ในขอบเขตเดียวกัน อันมีชื่อเรื่องเป็นเครื่องกำหนด สิ่งที่ครูผู้สอนพึงคำนึงถึงก็ คือ ในการกำหนดชื่อเรื่อง ซึ่งกระทำโดยครูและเด็กร่วมกันพิจารณานั้น ชื่อเรื่องควรเป็นเรื่องที่เน้นที่ ตัวเด็ก มิใช่เน้นที่เนื้อหาวิชา และชื่อเรื่องควรมีลักษณะกว้างๆ ไม่มีความจำเพาะเจาะจงมากนัก เรื่อง นี้ แม้ครูจะไม่ได้เป็นผู้กำหนดชื่อเรื่องโดยตรง แต่ครูก็มีบทบาทอย่างสำคัญในการแนะแนวในการ กำหนดชื่อเรื่องเพื่อสร้างงานศิลปะ ชื่อเรื่องที่มีความจำเพาะเจาะจงมากๆ อาจเหมาะกับเด็กเพียง 2-3 คน ไม่ควรกำหนดให้เป็นหัวข้อในการสร้างงานทางศิลปะ ควรเลือกเรื่องที่มีลักษณะกว้างๆซึ่งเด็ก ส่วนใหญ่หรือเด็กทุกคนในกลุ่มเคยมีประสบการณ์ อันจะเป็นการกระตุ้นให้เด็กมีจินตนาการที่ กว้างขวาง มีการแสดงทางอารมณ์ที่ลึกซึ้ง และมีความตั้งใจที่จะสร้างผลงานให้มีคุณภาพ

เรื่องที่กำหนดให้สำหรับการสร้างงานทางศิลปะ ควรเป็นเรื่องที่มีขอบข่ายกว้างขวาง เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กส่วนใหญ่ได้แสดงออกอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงออกทางอารมณ์ เรื่องที่แคบและมีความจำกัดมาก ทำให้เด็กส่วนใหญ่ไม่สามารถแสดงออกตามแนวของเรื่องได้ แต่อาจเหมาะกับเด็กเพียง 2-3 คนเท่านั้น ตัวอย่างเรื่องที่มีความกว้าง เช่น ฉันทน์ไปเที่ยวทะเล ท้องทะเลไทย ทะเลของเรา เป็นต้น เรื่องเกี่ยวกับทะเลที่มีความแคบ มีความจำกัด มีความเฉพาะเจาะจง เช่น ทะเลเดือด ทะเลในวันที่มีพายุ ใต้ทะเลลึก เป็นต้น เรื่องที่มีความแคบเช่นนี้ ทำให้เด็กส่วนใหญ่ที่ไม่เคยมีประสบการณ์ ไม่มีจินตนาการ ไม่มีอารมณ์ ไม่สามารถที่จะแสดงออกได้ เรื่องประเภทนี้จึงไม่ควรเลือกมาเป็นเรื่องที่จะให้เด็กแสดงออก

เรื่องที่กำหนดให้แก่เด็กในการแสดงออกทางศิลปะ ควรเป็นเรื่องที่ช่วยกระตุ้นให้เด็กได้แสดงออกอย่างสมบูรณ์ ช่วยขยายความสนใจของเด็กให้กว้างขวางขึ้น ช่วยให้เด็กเกิดอารมณ์และจินตนาการ ช่วยให้เด็กเกิดแนวคิดในการเลือกวัสดุ และวิธีการในการสร้างงานทางศิลปะ เรื่องที่ดีจะช่วยให้เด็กได้แสดงออกทางศิลปะได้อย่างหมดจด โดยอิสระไม่มีการลอกเลียนงานของคนอื่นๆ หรือใช้แนวคิดของคนอื่น เด็กจะมีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น มีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น คุณสมบัติดังกล่าวนี้เป็นความมุ่งหมายโดยตรงของศิลปศึกษาที่ต้องการปลูกฝังให้มีขึ้นในเด็กระดับประถมศึกษาทุกคน อนึ่ง การที่ครูจะช่วยแนะแนวให้เด็กเลือกเรื่องได้อย่างเหมาะสม ครูจะต้องเข้าใจเด็กทุกคน ทั้งในด้านประสบการณ์เดิมของเด็ก ความสามารถของเด็ก ตลอดจนแนวคิดของเด็ก เพื่อครูจะได้ให้การแนะแนวในการเลือกเรื่องได้อย่างเหมาะสม

การแสดงออกทางศิลปะ มิใช่กระทำได้แต่เพียงการวาดแต่เพียงอย่างเดียว การกำหนดชื่อเรื่องให้เด็กแสดงออกเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้ใช้วิธีการต่างๆ ในการแสดงออกอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้โยการใช้วัสดุต่างๆ ที่เหมาะสมกับวิธีการ เช่น ภาพท้องทะเลไทย เป็นต้น เด็กก็อาจใช้วิธีการหลายอย่างในการสร้างงาน เช่น การระบายสีด้วยนิ้วมือ การพับกระดาษ การขดลวด การพิมพ์ด้วยใบไม้ ต้นไม้ การทาบสี การประดิษฐ์เศษวัสดุ การตัดกระดาษ เป็นต้น วิธีการต่างๆ ก็ดี วัสดุที่ใช้ก็ดี ช่วยส่งเสริมให้เด็กมีความชำนาญ มีประสบการณ์ และมีการแสดงออกทางด้านอารมณ์ที่สมบูรณ์ คุณค่าดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับความมุ่งหมายของศิลปศึกษาแนวใหม่เป็นอย่างยิ่ง

3. การลอกแบบ

กิจกรรมทางศิลปะที่มีการลอกเลียนตัวแบบ หรือทำให้มีรูปร่างเหมือนตัวแบบเป็นกิจกรรมการลอกแบบ จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการลอกแบบก็คือ การทำให้เหมือนตัวแบบมากที่สุด การลอกแบบกระทำได้ทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม ผลของการลอกแบบคือ เด็กได้ฝึกความชำนาญในการสร้างผลงานทางศิลปะ โดยใช้ตัวแบบเป็นสิ่งเร้าให้เด็กสร้างงานศิลปะ การสอนด้วยวิธีให้เด็กลอกแบบนี้ ไม่ส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์และมีอิสระ หากเน้นในเรื่องการลอกแบบให้เหมือนกับตัวแบบให้มากที่สุด (Russell and Waugaman. 1952)

4. การทำตามคำสั่ง

การสอนด้วยวิธีนี้ ครูเป็นผู้ออกคำสั่งให้เด็กปฏิบัติตามเป็นขั้นๆ ในขณะที่เด็กทำกิจกรรม ครูเป็นผู้ควบคุมการปฏิบัติงานของเด็กอยู่ตลอดเวลา ครูอาจออกคำสั่งเป็นคำพูดแล้วให้เด็กทำตาม หรือครูปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง เป็นขั้นๆ แล้วให้เด็กทำตาม เช่น ในการวาดภาพ ครูจะแสดงการวาดภาพไปที่ละขั้น มีการร่าง การระบายสี การตกแต่งเด็กจะวาดภาพตามครูที่สั่ง เป็นต้น หรือในการตัดกระดาษเป็นรูปทิวทัศน์ ใต้ทะเล ครูแสดงการร่างภาพบนกระดาษ ให้เด็กทำตาม ครูแสดงการตัดกระดาษสีออกเป็นขั้นๆ ให้เด็กทำตาม ครูกำหนดตำแหน่งของภาพตามต้องการ ขั้นตอนใดที่เด็กทำผิด ครูจะเป็นผู้แนะนำแก้ไขให้ จนได้ภาพที่เหมือนกับของครู เมื่อเด็กทุกคนทำตามครูที่ละขั้นจนสำเร็จ จะได้ภาพที่เหมือนกับของครูทุกคน การสอนด้วยวิธีนี้ เป็นการควบคุม แนวคิดของเด็กไม่ให้มีการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ เด็กถูกควบคุมทั้งในช่วงที่สร้างงานในส่วนย่อย และการนำส่วนย่อยมารวมกันเป็นส่วนรวม อันเป็นการควบคุมการจัดองค์ประกอบของภาพด้วย โดยเหตุที่การสอนวิธีนี้ กระทำไปที่ละขั้น และให้เด็กทำตามทีละขั้น ดังนั้น ครูจึงเป็นผู้ควบคุมเวลาการทำงานของเด็กแต่ละคนด้วย เด็กแต่ละคนทำงานอย่างเดียวกันในเวลาเดียวกัน และทำเสร็จพร้อมกัน การสอนแบบนี้จึงขึ้นอยู่กับควบคุมของครูเป็นสำคัญ ผลเสียก็คือ เด็กไม่มีโอกาสได้แสดงออกทางศิลปะ อย่างสร้างสรรค์ แต่ผลดีก็คือ เด็กได้ฝึกความชำนาญในการทำงาน

5. การสอนโดยใช้แม่แบบ

การสอนโดยใช้แม่แบบ ได้แก่การสอนที่ครูหรือผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้สร้างแม่แบบขึ้น แล้วให้เด็กนำแม่แบบไปลอกโดยวิธีนำแม่แบบไปวางลงบนกระดาษ ให้เด็กใช้ดินสอไปตามเส้นรอบนอกของแม่แบบดังกล่าว แม่แบบที่ให้เด็กลอกกลายมีหลายลักษณะ นอกจากชนิดที่ให้เด็กลอกตามเส้นรอบนอกของแม่แบบแล้ว ยังมีแม่แบบชนิดที่มีรอยปรุ แสดงรูปร่างของสิ่งของ แล้วให้เด็กลากตามรายนั้นๆ นอกจากแม่แบบที่ครูเป็นผู้สร้างขึ้นแล้ว ยังมีแม่แบบที่มีรูปร่างตามธรรมชาติ ที่เด็กนำไปใช้เป็นแม่แบบได้ เช่น ใบไม้ เปลือกหอย ฝ่ามือ ฝ่าเท้า ลูกกัญแจ กบเหลาดินสอ เหยี่ยุบบาท เป็นต้น การสอนศิลปะด้วยวิธีนี้ นอกจากจะไม่ส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์แล้ว ยังเป็นการควบคุมให้เด็กทำตามคำสั่งอีกด้วย แม่แบบเป็นเสมือนคำสั่งให้เด็กปฏิบัติตาม

6. การสอนโดยใช้แบบฝึก

การสอนด้วยวิธีนี้ ครูเป็นผู้เตรียมบทเรียน โดยการวาดภาพบนกระดาษโดยใช้เพียงเส้นรอบรูป แล้วนำมาให้เด็กระบายสี แรเงา หรือตกแต่งภาพให้สวยงาม หรือครูแจ้ใช้สมุดงานศิลปะซึ่งมีจำหน่ายอยู่ทั่วไปนำมาให้เด็กระบายสี ตกแต่งให้สวยงาม การสอนด้วยวิธีนี้ไม่ส่งเสริมให้เด็กแสดงออกอย่างสร้างสรรค์โดยอิสระ แต่เป็นเพียงการฝึกหัดการใช้สีระบายภาพในบทเรียนสำเร็จรูป หรือในแบบฝึกหัดที่ครูได้จัดทำขึ้นแล้วอัดสำเนาไว้เป็นจำนวนมากๆ เพื่อให้เด็กฝึกหัดระบายสี แรเงา และการตกแต่งให้สวยงาม

การสอนศิลปะโดยใช้การลอกแบบก็ดี การทำตามคำสั่งก็ดี และการสอนโดยใช้แบบฝึก ทั้ง 3 วิธีนี้ เป็นการสอนโดยให้เด็กทำตามคำสั่งและมีตัวอย่างให้เด็กดู เด็กไม่มีโอกาสได้แสดงแนวคิดของ

ตนเองโดยอิสระ ไม่มีโอกาสได้ใช้จินตนาการของตน แต่เด็กได้มีโอกาสฝึกความชำนาญเฉพาะด้านในการสร้างงานศิลปะ ซึ่งก็จัดว่ามีความจำเป็นหากจะต้องเป็นความชำนาญที่ควบคู่ไปกับการสร้างสรรค์และการแสดงออกอย่างอิสระ การลอกเลียนแบบหรือการทำตามตัวอย่างเป็นกิจกรรมที่ใช้เป็นครั้งคราว ในโอกาสที่ต้องการสร้างความชำนาญเฉพาะอย่างเท่านั้น ไม่ควรใช้การลอกแบบหรือการทำตามคำสั่งเป็นการสร้างงานทางศิลปะตลอดไป เพราะจะทำให้เด็กเกิดความเคยชิน ยึดถือการลอกแบบเป็นการสร้างงานทางศิลปะ อันจะทำให้ผลงานของเด็กขาดคุณค่าในด้านการริเริ่ม การสร้างสรรค์ สำหรับในด้านตัวเด็กนั้น เด็กจะเป็นคนขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่กล้าแสดงออกอย่างเสรี

วิธีการสอนศิลปะโดยให้เด็กทำตามคำสั่ง เป็นการสอนที่มีครูเป็นศูนย์กลาง ครูเป็นผู้กำหนดคิดวิธีการให้เด็กทำตามแนวคิดของครูอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เด็กทุกคนในชั้นต้องปฏิบัติตามทุกขั้นตอน และกระทำสำเร็จในเวลาเดียวกัน ได้ผลงานที่เหมือนกัน สิ่ง que เด็กได้รับจากการทำงานดังกล่าว คือการพัฒนานิสัยการทำงานตามคำสั่ง เด็กไม่มีโอกาสได้ใช้ความคิดและทำตามแนวคิดของตนโดยอิสระ เด็กขาดการริเริ่ม การสร้างสรรค์ ขาดความเป็นตัวของตัวเอง ต้องพึ่งผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา การที่เด็กต้องทำงานตามคำสั่งของครูอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เด็กไม่มีโอกาสพัฒนาความสามารถของตนเองขึ้นเลย เด็กที่มีความชำนาญสามารถทำงานได้เร็วกว่า ก็ต้องลดความเร็วลง ต้องคอยเพื่อนๆ มีความรู้สึกว่าการทำงานเสร็จพร้อมเพื่อนเป็นการดี และเด็กที่ทำงานช้าก็สบายใจเพราะมีผู้คอย และไม่ต่งเร่งรัด การสอนศิลปะด้วยวิธีให้เด็กทำตามคำสั่ง จึงเป็นการสกัดกั้น การริเริ่ม การสร้างสรรค์ การแสดงออกอย่างอิสระ และการใช้จินตนาการของเด็ก เด็กไม่ได้รับการพัฒนาความสามารถอย่างเต็มที่ การสอนด้วยวิธีนี้ จึงขัดกับหลักการของศิลปศึกษาโดยสิ้นเชิง

วิธีสอนโดยใช้แบบฝึก ให้เด็กฝึกการลากเส้น ฝึกการระบายสี เป็นการสอนที่มุ่งสร้างความชำนาญเฉพาะด้านให้แก่เด็ก แต่ไม่ได้ส่งเสริม การริเริ่ม การสร้างสรรค์ ในการแสดงออกอย่างอิสระให้แก่เด็ก การสอนโดยใช้แบบฝึก จึงขัดกับหลักการของศิลปศึกษา ดังกล่าวแล้ว อย่างไรก็ตาม การสอนศิลปะมีหลายวิธี ครูมีส่วนอย่างสำคัญที่จะเลือกใช้วิธีสอนให้เหมาะสมกับเด็ก เพราะเด็กมีความเชื่อมั่นในตัวครู และพร้อมที่จะยึดถือ หากครูเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสม ประโยชน์อันยิ่งใหญ่ทางการศึกษาก็จะตกอยู่กับเด็กทุกคน

การสอนศิลปะในชั้นประถมนั้น มีหลักสำคัญอยู่ว่า เพื่อให้เด็กได้แสดงออกทางศิลปะ และให้การแสดงออกดังกล่าวช่วยสร้างความเจริญงอกงามแก่เด็กในทุกๆด้าน ฉะนั้น ครูจึงไม่ควรดูผลงานของเด็กแต่เพียงอย่างเดียว เช่น ดูว่าเด็กทำงานเรียบร้อย ถูกต้อง สวยงาม ประสบความสำเร็จหรือไม่ แต่ครูควรพิจารณาให้ลึกซึ้งลงไปกว่านั้นว่า ผลงานของเด็กแสดงให้เห็นความงอกงามในด้านใดบ้าง นอกจากนั้นครูยังต้องพิจารณาถึงนิสัยการทำงานของเด็กด้วย ในการสอนศิลปะสำหรับเด็กนั้น ถ้าครูไม่เพียงแต่คอยวิจารณ์หรือจับผิดเด็ก อันเป็นการทำลายความรู้สึกอันดีที่เด็กได้แสดงออกมาแล้ว จะทำให้เด็กแสดงออกได้อย่างเต็มที่ และครูก็จะมีโอกาสศึกษาความงอกงามในด้านต่างๆของเด็กได้ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะการวิจารณ์หรือชี้ให้เห็นความผิดในงานของเด็กนั้น ทำให้เด็กเสียความรู้สึกอันดี

ทำให้เด็กเกิดความกลัว เกิดความไม่มั่นใจ ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง เด็กจะไม่กล้าแสดงออกอย่างเต็มความสามารถในคราวต่อไป เพราะเกรงว่างานของตนจะไม่ได้รับการยอมรับกลัวครูจะตำหนิ ทำให้เด็กคิดไปต่างๆ เมื่อเป็นเช่นนี้บ่อยๆเข้า เด็กจะกลายเป็นคนขลาด ไม่กล้าแสดงออก ฉะนั้น ตามหลักการสอนที่ถูกต้องแล้ว ครูต้องไม่เป็นผู้ขัดขวางความเจริญของเด็กโดยไม่รู้ตัว ต้องเป็นผู้ที่คอยส่งเสริมให้เด็ก มีความงอกงามมากขึ้นในทุกๆด้าน โดยการสร้างความมั่นใจให้แก่เด็กในการแสดงออก ให้อิสระในการทำงาน จัดหาวัสดุอุปกรณ์ไว้ให้เพียงพอเพียง เด็กก็สามารถแสดงออกได้อย่างเต็มที่

เนื่องจากความสามารถในการทำงานของเด็กแต่ละคน ขึ้นอยู่กับความเจริญในด้านต่างๆ ฉะนั้น ก่อนที่ครูจะมอบงานให้เด็กทำ ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของงานกับเด็กแต่ละคน เพราะเด็กไม่มีความสามารถเท่าเทียมกันทุกคน เช่นนี้จะทำให้ผลงานของเด็กปรากฏออกมาในรูปแบบที่น่าพอใจมาก และจากผลงานนี้เองจะทราบได้ทันทีว่า เด็กมีความสามารถและความถนัดในด้านใด หรือยังบกพร่องในด้านใด ครูจะได้หาทางส่งเสริมแก้ไขได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อความเจริญในด้านต่างๆ ของเด็กเป็นสิ่งสำคัญ อนึ่งครูจะต้องทำให้เด็กมีความรู้สึกว่าการแสดงผลงานของตนได้รับการยอมรับจากผู้อื่น ฉะนั้น เด็กอาจจะไม่แสดงออกมามากอีกเลย หรืออาจแสดงออกโดยขาดความซื่อสัตย์ในการทำงาน เพราะเมื่อเด็กต้องการที่จะให้ผลงานของตนเป็นที่ยอมรับจากผู้อื่น เด็กอาจไปลอกแบบงานของผู้อื่น มาแสดง หรือไม่ก็เอางานของผู้อื่นมาแอบอ้างเป็นงานของตน หรือไม่ก็ใช้ความสามารถของผู้อื่น โดยให้ผู้อื่นมาช่วยตนทำงาน เหล่านี้เป็นการทำงานที่ขาดความซื่อสัตย์ ครูควรกวัดขังในเรื่องนี้ให้มาก ไม่ควรปล่อยปละละเลย เพราะจะทำให้เด็กขาดอุดมคติ ขาดการสร้างสรรค์ ขาดความชำนาญในการทำงาน และขาดความคุ้นเคยกับงาน ขาดความซาบซึ้งในการทำงาน การลอกแบบก็ตี การให้ผู้อื่นช่วยทำงานให้ก็ตี ตลอดจนการนำเอาผลงานของผู้อื่นมาอ้างเป็นของตนเองก็ตี ถ้าเด็กได้กระทำจนเคยชิน จะกลายเป็นนิสัยไม่ดีติดตัวเด็กต่อไป เมื่อถึงคราวที่ต้องทำงาน เด็กจะไม่พยายามใช้ความสามารถของตนเอง แต่จะพยายามใช้เล่ห์กลเพื่อตอบครูอยู่ตลอดเวลา ทำให้การเรียนศิลปะของเด็กไม่ได้ผลสมความมุ่งหมาย

สาเหตุที่ทำให้เด็กลอกเลียนงานของผู้อื่น

1. เด็กขาดความคิดของตนเอง
2. เด็กประสบความล้มเหลวในการทำงานทุกครั้ง ผลงานไม่ได้รับการยอมรับ
3. เด็กขาดความอบอุ่นในการทำงาน อาจเป็นเพราะถูกตำหนิอยู่เสมอ หรือถูกบังคับให้ทำงานด้วยความไม่สมัครใจ
4. เด็กขาดความเอาใจใส่ในการทำงาน เพราะเด็กไม่ชอบงาน ทั้งนี้อาจด้วยงานไม่ตรงกับนิสัยของเด็ก หรืองานอาจไม่เหมาะกับเด็ก เช่น ยากเกินไป หรือง่ายเกินไป เป็นต้น
5. ครูปล่อยปละละเลยเด็กเกินไป ขาดความเอาใจใส่ ขาดการให้กำลังใจ

การที่ครูจะป้องกันไม่ให้เกิดลอกเลียนงานของผู้อื่นนั้น ก็โดยขจัดสาเหตุดังกล่าวนี้เสีย トラบใดที่เด็กขาดความซื่อตรงในการทำงาน トラบบันครูก็จะศึกษางานของเด็กไม่ถูกต้อง ไม่อาจให้การแนะแนวที่ตรงกับความต้องการของเด็กได้ การสอนศิลปะก็จะไม่ได้ผล การศึกษางานของเด็กทำให้ครู

ได้ทราบความเป็นไปต่างๆของเด็ก เช่น ทำให้ทราบว่าเด็กมีความเข้าใจ มีความซาบซึ้ง และมีความงอกงามในศิลปะมากขึ้นเพียงใด ศิลปะสำหรับเด็กไม่ได้เป็นวิชาที่ต้องใช้ความชำนาญมากนัก ถ้าหากครูอธิบายให้เด็กเข้าใจถึงคุณค่าของวิชานี้แล้ว จะทำให้เด็กเกิดความสุขสนุกสนาน ไม่เบื่อหน่ายเวลาเรียน ทำให้เด็กมีความตั้งใจและสนใจเรียน ยิ่งครูเปิดโอกาสให้เด็กฝึกหัดบ่อยๆแล้ว เด็กจะมีประสบการณ์ มีความชำนาญ และมีความซาบซึ้งในงานศิลปะดีขึ้น นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกอยู่เสมอ จะทำให้ครูสามารถศึกษาความแตกต่างของเด็กได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะเด็กที่มีความถนัดพิเศษในด้านใดก็จะแสดงความสามารถในด้านนั้นๆออกมาให้ปรากฏ ส่วนเด็กที่มีความถนัดน้อยกว่า อาจต้องใช้เวลามากกว่า และทำไม่ได้ดีเท่า ทั้งนี้เพราะความสามารถในการทำงานของเด็กนั้น ต้องขึ้นอยู่กับวัยของเด็ก และขั้นแห่งพัฒนาการในด้านต่างๆเป็นสำคัญ การรู้ระดับความสามารถของเด็กแต่ละคนเช่นนี้ ทำให้ครูมอบงานให้แก่เด็กได้อย่างเหมาะสม ให้การแนะนำได้อย่างถูกต้อง

ซึ่งการสังเกตการทำงานของเด็กควรกระทำเรื่อยๆไม่ควรให้เด็กรู้ตัว มิฉะนั้นเด็กจะแสดงสิ่งที่ไม่เป็นปกติวิสัยของตนออกมา ครูต้องพยายามทำไปตามปกติ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดระมัดระวังตัวจนเกินไป จะแสดงออกได้ไม่เต็มที่ ควรให้เด็กเกิดความสุขสนุกสนาน เพลิดเพลิน ทำงานด้วยความตั้งใจ เช่นนี้ เด็กจึงมีความตั้งใจในการทำงาน การทำงานโดยปราศจากความตั้งใจ นอกจากจะได้ผลงานที่ไม่สมบูรณ์แล้ว ยังเป็นการสร้างนิสัยในการทำงานที่ไม่ดีให้แก่เด็กอีกด้วย ครูจึงควรฝึกเด็กให้ทำงานด้วยความตั้งใจ โดยก่อนที่จะให้เด็กทำงาน ครูต้องเร้าให้เด็กเกิดอารมณ์ร่วมในการทำงานนั้นๆ เพราะการเร้าจะให้เด็กเกิดปัญหาต่างๆขึ้น เมื่อเกิดปัญหาซึ่งมีความสัมพันธ์กับงานของเด็ก ทำให้เด็กเกิดความสนใจในงานนั้นๆ และเมื่อเด็กเกิดความพอใจในงานของตนแล้ว เด็กจะตั้งใจทำงานนั้นด้วยใจรัก ครูก็สามารถศึกษาผลงานและการทำงานของเด็กได้อย่างถูกต้อง

7. การให้เด็กทำงานเป็นหมู่

การแสดงออกทางศิลปะบางอย่างก็เหมาะที่จะทำเป็นรายบุคคล บางอย่างหรือบางโอกาสก็เหมาะจะทำงานเป็นหมู่ ทั้งนี้แล้วแต่ความเหมาะสม การจัดให้เด็กทำงานรวมกันเป็นหมู่นอกจากจะเป็นการเร้าให้เด็กเกิดความสนใจในการทำงานแล้ว ยังเป็นการฝึกนิสัยในการทำงานที่ต้องการได้อีกหลายอย่างที่ไม่อาจฝึกได้ในการทำงานคนเดียว เช่น การแบ่งงานกันทำ การร่วมมือทำงาน การเสียสละ เป็นต้น การจัดงานให้เด็กทำเป็นหมู่นั้น ควรจัดให้เด็กในหมู่นี้มีโอกาสทำงานกันทุกคน นอกจากนี้ ยังควรให้เด็กทุกคนได้มีโอกาสหมุนเวียนไปอยู่ในทุกๆหมู่อีกด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เด็กทุกคนได้พบปะกันได้ทำงานร่วมกัน และได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน อนึ่ง การจัดให้เด็กทำงานเป็นหมู่ ครูควรจัดเด็กที่มีความสามารถใกล้เคียงกันให้ทำงานอยู่ในหมู่เดียวกัน ทั้งนี้เพราะต้องการให้เด็กทุกคนได้มีโอกาสทำงาน หากเด็กในหมู่นี้มีระดับความสามารถแตกต่างกันมาก เด็กที่มีความสามารถน้อยจะไม่มีโอกาสได้ทำงานเลย

การให้เด็กทำงานเป็นหมู่ ก็ต้องการการเร้าเช่นเดียวกับการทำงานเป็นรายบุคคลเหมือนกัน ต่างกันแต่ว่า การเร้าให้เด็กทำงานเป็นหมู่นั้น เป็นดาร์เร้าเพื่อสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นเป็นส่วนรวม เพื่อให้เด็กสนใจปัญหาร่วมกันและคิดหาวิธีแก้ปัญหาร่วมกัน ขอยกตัวอย่างง่าย ๆ สำหรับการเร้าให้เด็ก

ช่วยกันประดับประดาห้องต่างๆด้วยภาพต่างๆโดยการทำงานเป็นหมู่นั้น ในชั้นแรก ครูควรจัดหาภาพ มาประดับให้เด็กก่อน ก่อนที่เด็กจะมาโรงเรียน เมื่อเด็กเข้าห้องเรียนในตอนเช้า เด็กจะเห็นภาพ เหล่านั้นด้วยกันทุกคน ครึ่งพอยุ่พักกลางวัน หลังจากที่เด็กออกไปรับประทานอาหารกันหมดแล้ว ครูปลดภาพบางส่วนออกเสียบ้าง ย้ายที่เสียบ้าง เมื่อเด็กกลับเข้าห้องเรียนในตอนบ่าย เด็กเห็นภาพ อยู่ไม่ครบ บางภาพถูกเคลื่อนย้าย ตอนนี้จะทำให้เด็กทั้งห้องเกิดความแปลกใจ และมีความสนใจ เกี่ยวกับภาพเหล่านั้นขึ้นมาทันที ถ้าหากครูเห็นว่าความสนใจของเด็กยังมีน้อยไป ให้ตั้งปัญหาเกี่ยวกับ ภาพเหล่านั้นขึ้นเพื่อให้เด็กช่วยกันตอบ หรือจะให้มีการอภิปรายกันขึ้นก็ได้ ทั้งนี้เป็นการเพิ่มความ สนใจให้มีมากขึ้น เมื่อครูเห็นว่ามีความสนใจเกี่ยวกับการประดับประดาห้องด้วยภาพกันพอสมควร แล้ว ครูก็เปิดโอกาสให้เด็กจัดหมู่อันขึ้นเพื่อช่วยกันตกแต่งห้องเสียใหม่ หากเด็กยังไม่สามารถจัดหมู่ ของเด็กเองได้ ครูก็ต้องให้ความช่วยเหลือโดยการจัดหมู่ให้เด็กเสียเอง แต่ละหมู่วรรู้หน้าที่ของตนว่า หมูของตนต้องทำอะไรบ้าง เมื่อรับมอบหมายงานจากครูไปแล้ว เด็กก็จะไปจัดไปจัดแบ่งหน้าที่กันว่า ใครในหมู่อันทำอะไรบ้าง เมื่อเด็กลงมือทำงานครูก็จะสังเกตเห็นการทำงานของเด็กแต่ละคนทันที ครูต้องพยายามให้อิสระแก่เด็กมากที่สุด เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในหมู่อันแสดงความคิดเห็น ตลอดจนความสามารถของตนๆได้เต็มที่ ซึ่งจะเปิดโอกาสให้ครูได้ศึกษาการทำงานของเด็กได้อย่างถึ ถ้วน

การให้เด็กทำงานเป็นหมู่อัน มีข้อที่ครูควรคำนึงถึงอย่างหนึ่ง คือ ครูต้องรับรู้ในผลงานของเด็ก ทุกครั้งและต้องคอยสอดส่องดูความสำเร็จของการทำงานอยู่ตลอดเวลา หากเห็นว่าหมู่อันใดไม่ได้รับความ สำเร็จในการทำงาน ครูต้องให้ความช่วยเหลือโดยการให้การแนะแนวและให้กำลังใจทันที อย่า ปล่อยให้เด็กต้องทำงานคั่งค้างไม่สำเร็จเป็นอันขาด เพราะถ้าหากว่าเด็กต้องพบกับความไม่สำเร็จอยู่ เสมอๆจะทำให้เด็กเกิดความเบื่อหน่ายในการทำงานครั้งต่อไป อนึ่ง ผลงานของแต่ละหมู่อัน ครูไม่ควร พิจารณาแต่เพียงผู้เดียว ต้องนำออกแสดงให้เป็นที่ปรากฏแก่เด็กทั้งหลายด้วยทุกครั้ง เพราะจะเป็น การให้กำลังใจแก่เด็กหมู่อันที่เป็นเจ้าของงานนั้นๆ ทำให้เด็กมีความภูมิใจในผลงานที่พวกเขาได้ทำสำเร็จ เป็นการเร้าให้เด็กอื่นๆที่ไม่ใช่เจ้าของผลงานนั้นเกิดความสนใจ มีความกระตือรือร้นในการสร้างงาน ศิลปะขึ้นอีกด้วย

8. การประเมินค่างานที่เด็กแสดงออก

การประเมินค่าผลงานที่เด็กได้แสดงออกมานั้น ยังมีสิ่งที่น่าสนใจกันไม่ถูกต้องนัก ส่วนมาก มักเอาผลงานของเด็กไปเปรียบเทียบกับผลงานของผู้ใหญ่ หรือเปรียบเทียบกับเด็กที่ไม่ได้อยู่ในวัย เดียวกัน หรือเปรียบเทียบกับเด็กที่มีความสามารถพิเศษ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นในด้านประสบการณ์ ความ สนใจ ตลอดจนความสามารถ นอกจากนั้น มักจะพิจารณาผลงานของเด็กเพื่อชี้ให้เห็นความบกพร่อง เหล่านี้ เป็นสภาพการประเมินค่างานของเด็กที่ใช้กันในอดีต

ปัจจุบันนี้แนวการประเมินค่างานศิลปะของเด็กได้เปลี่ยนไป ในการพิจารณางานของเด็กนั้น มีความมุ่งหมายดังนี้

1. สิ่งที่มีอิทธิพลต่อความเจริญของเด็ก ครูจะสังเกตได้จากผลงานของเด็ก เช่น เด็กที่ได้รับการบีบคั้นจากที่บ้าน การแสดงออกของเด็กจะไม่มีความเด่นชัด มักลอกแบบผู้อื่น ขาดการริเริ่ม ไม่มีการสร้างสรรค์

2. กระบวนการทำงาน เรื่องนี้ครูจะทราบได้โดยการสังเกตเด็กขณะที่เด็กทำงานรอบคอบ ถี่ ถ้วน รักความสะอาด รักความเป็นระเบียบเรียบร้อย งานของเด็กก็จะเรียบร้อย หากเด็กทำงานสะเพร่า งานก็ไม่เรียบร้อย

3. ชั้นแห่งการพัฒนาการของเด็ก ผลงานของเด็กจะบอกให้ครูทราบได้ว่า เด็กมีความเจริญงอกงามในด้านต่างๆเหมาะสมกับวัยของตนหรือไม่ หากยังบกพร่อง กล่าวคือ ชั้นแห่งพัฒนาการไม่เจริญทันกับวัย ครูจะได้หาทางแก้ไข ฉะนั้น ในการประเมินค่างานของเด็ก ครูจึงไม่ควรคำนึงถึงแต่ความแตกต่างระหว่างบุคคลแต่อย่างเดียว แต่ต้องพิจารณาความแตกต่างของชั้นแห่งพัฒนาการในเด็กแต่ละคนด้วย

4. การให้ความช่วยเหลือ ในการประเมินค่างานของเด็กนั้น ครูต้องให้ความช่วยเหลือควบคู่ไปด้วย แต่การช่วยเหลือนี้มีใช่เป็นไปในลักษณะของการช่วยเด็กทำงาน หากเป็นการช่วยกระตุ้น ช่วยให้กำลังใจ ต้องพยายามให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง ให้เด็กลิ้มความต่ำต้อยของงาน ไม่ควรทำให้เด็กเกิดความท้อใจ พยายามให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตนเอง จัดสรรวัสดุให้มากเพียงพอ ให้อิสระแก่เด็กในการสร้างงาน

สิ่งที่ครูควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง ก็คือ พยายามช่วยเด็กให้เข้าใจตัวเอง คือ ช่วยให้รู้ว่าตนมีการแสดงออกในทางศิลปะอย่างไร ควรปรับปรุงตัวเองในด้านใดบ้าง ครูมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้เด็กมีความต้องการที่จะแสดงออกอย่างสร้างสรรค์

พื้นฐานความรู้ด้านศิลปะที่ควรรู้

สี (COLOR) หมายถึง ลักษณะกระทบต่อสายตาให้เห็นเป็นสีมีผลถึงจิตวิทยา คือมีอำนาจให้เกิดความเข้มของแสงที่อารมณ์และความรู้สึกได้ การที่ได้เห็นสีจากสายตาสายตาจะส่งความรู้สึกไปยังสมองทำให้เกิดความรู้สึก ต่างๆตามอิทธิพลของสี เช่น สดชื่น ร้อน ตื่นเต้น เศร้า สีมีความหมายอย่างมากเพราะศิลปินต้องการใช้สีเป็นสื่อสร้างความประทับใจในผลงานของศิลปะและสะท้อนความประทับใจนั้นให้บังเกิดแก่ผู้ดูมนุษย์เกี่ยวข้องกับสีต่างๆ อยู่ตลอดเวลาเพราะทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวนั้นล้วนแต่มีสีสันทันแตกต่างกันมากมาย สีเป็นสิ่งที่ควรศึกษาเพื่อประโยชน์กับตนเองและ ผู้สร้างงานจิตรกรรม เพราะ เรื่องราวของสีนั้นมีหลักวิชาเป็นวิทยาศาสตร์จึงควรทำความเข้าใจวิทยาศาสตร์ ของสีจะบรรลุผลสำเร็จในงานมากขึ้น ถ้าไม่เข้าใจเรื่องสีดีพอสมควร ถ้าได้ศึกษาเรื่องสีดีพอแล้ว งานศิลปะก็จะประสบความสำเร็จสมบูรณ์เป็นอย่างยิ่ง

คำจำกัดความของสี

1. แสงที่มีความถี่ของคลื่นในขนาดที่ตามนุษย์สามารถรับสัมผัสได้
2. แม่สีที่เป็นวัตถุ (PIGMENTARY PRIMARY) ประกอบด้วย แดง เหลือง น้ำเงิน
3. สีที่เกิดจากการผสมของแม่สี

คุณลักษณะของสี

สีแท้ (HUE) คือ สีที่ยังไม่ถูกสีอื่นเข้าผสม เป็นลักษณะของสีแท้ที่มีความสะอาดสดใส เช่น แดง เหลือง น้ำเงิน

สีอ่อนหรือสีจาง (TINT) ใช้เรียกสีแท้ที่ถูกผสมด้วยสีขาว เช่น สีเทา, สีชมพู

สีแก่ (SHADE) ใช้เรียกสีแท้ที่ถูกผสมด้วยสีดำ เช่น สีน้ำตาล

ประวัติความเป็นมาของสี

มนุษย์เริ่มมีการใช้สีตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีทั้งการเขียนสีลงบนผนังถ้ำ ผนังหิน บนพื้นผิว เครื่องปั้นดินเผา และที่อื่นๆ ภาพเขียนสีบนผนังถ้ำ (ROCK PAINTING) เริ่ม ทำตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในทวีปยุโรป โดยคนก่อนสมัยประวัติศาสตร์ในสมัยหินเก่าตอนปลาย ภาพเขียนสีที่มีชื่อเสียงในยุคนี้พบที่ประเทศฝรั่งเศสและประเทศสเปนในประเทศไทย กรมศิลปากรได้สำรวจพบ ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์บนผนังถ้ำ และ เฝิงหินในที่ต่างๆ จะมีอายุระหว่าง 1500-4000 ปี เป็นสมัยหินใหม่และยุคโลหะได้ค้นพบตั้งแต่ปี พ.ศ. 2465 ครั้งแรกพบบนผนังถ้ำในอ่าวพังงา ต่อมาก็ ค้นพบอีกซึ่งมีอยู่ทั่วไป เช่น จังหวัดกาญจนบุรี อุทัยธานี เป็นต้นสีที่เขียนบนผนังถ้ำส่วนใหญ่เป็นสีแดง นอกนั้นจะมีสีส้ม สีเลือดหมู สีเหลือง สีน้ำตาล และสีดำสีบนเครื่องปั้นดินเผา ได้ค้นพบการเขียนลาย ครั้งแรกที่บ้านเชียงจังหวัดอุดรธานีเมื่อปี พ.ศ.2510 สีที่เขียนเป็นสีแดงเป็นรูปลายก้านขดจิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่างๆสมัยสุโขทัยและอยุธยา มีหลักฐานว่า ใช้สีในการเขียนภาพหลายสี แต่ก็อยู่ในวงจำกัด เพียง 4 สี คือ สีดำ สีขาว สีดินแดง และสีเหลืองในสมัยโบราณนั้น ช่างเขียนจะเอาวัตถุต่างๆในธรรมชาติมาใช้เป็นสีสำหรับเขียนภาพ เช่น ดินหรือหินขาวใช้ทำสีขาว สีดำก็เอามาจากเขม่าไฟ หรือ จากตัวหมึกจีน เป็นชาติแรกที่พยายามค้นคว้าเรื่องสีธรรมชาติได้มากกว่าชาติอื่นๆ คือ ใช้หินนำมาบด เป็นสีต่างๆ สีเหลืองนำมาจากยางไม้ รงหรือรงทอง สีครามก็นำมาจากต้นไม้ส่วนใหญ่แล้วการค้นคว้า เรื่องสีก็เพื่อที่จะนำมาใช้ ย้อมผ้าต่างๆ ไม่นิยมเขียนภาพเพราะจีนมีคติในการเขียนภาพเพียงสีเดียว คือ สีดำโดยใช้หมึกจีนเขียน

สีสามารถแยกออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. สีธรรมชาติ เป็นสีที่เกิดขึ้นเองธรรมชาติ เช่น สีของแสงอาทิตย์ สีของท้องฟ้ายามเช้า เย็น สีของรุ่ง กินน้ำ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเองธรรมชาติ ตลอดจนสีของ ดอกไม้ ต้นไม้ พื้นดิน ท้องฟ้า น้ำทะเล
2. สีที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือได้สังเคราะห์ขึ้น เช่น สีวิทยาศาสตร์ มนุษย์ได้ทดลองจากแสงต่างๆ เช่น ไฟฟ้า นำมาผสมโดยการทอแสงประสานกัน นำมาใช้ประโยชน์ในด้านการละคร การจัดฉากเวที โทรทัศน์ การตกแต่งสถานที่

วงจรสี (Color Circle)

สีขั้นที่ 1 คือ แม่สี ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีนํ้าเงิน

สีขั้นที่ 2 คือ สีที่เกิดจากสีขั้นที่ 1 หรือแม่สีผสมกันในอัตราส่วนที่เท่ากัน จะทำให้เกิดสีใหม่ 3 สี ได้แก่

สีแดง ผสมกับสีเหลือง ได้สี ส้ม

สีแดง ผสมกับสีน้ำเงิน ได้สีม่วง

สีเหลือง ผสมกับสีน้ำเงิน ได้สีเขียว

สีขั้นที่ 3 คือ สีที่เกิดจากสีขั้นที่ 1 ผสมกับสีขั้นที่ 2 ในอัตราส่วนที่เท่ากัน จะได้สีอื่น ๆ

อีก 6 สี คือ

สีแดง ผสมกับสีส้ม ได้สี ส้มแดง

สีแดง ผสมกับสีม่วง ได้สีม่วงแดง

สีเหลือง ผสมกับสีเขียว ได้สีเขียวเหลือง

สีน้ำเงิน ผสมกับสีเขียว ได้สีเขียวน้ำเงิน

สีต่าง ๆ นั้นมีอยู่มากมายแหล่งกำเนิดของสีและวิธีการผสมของสีตลอดจนรู้สึกที่มีต่อสีของมนุษย์แต่ละกลุ่มย่อมไม่เหมือนกัน สีต่างๆที่ปรากฏนั้นย่อมเกิดขึ้นจากแม่สีในลักษณะที่แตกต่างกันตามชนิดและประเภทของสีนั้น

วรรณะของสี แบ่งออกเป็น ๒ วรรณะ คือ

1.สีวรรณะร้อน (warm Tone Color) ในวงจรสีหมายถึง สีที่ค่อนข้างไปทาง สีแดง และ สีส้ม สีร้อนจะให้ความรู้สึกตื่นเต้น

2.สีวรรณะเย็น (Cool Tone Color) ในวงจรสีหมายถึง สีที่ค่อนข้างไปทาง สีน้ำเงิน และ สีเขียว สีเย็นจะให้ความรู้สึกสงบ เยือกเย็น

คุณสมบัติของสี

(วิรุณ ตั้งเจริญ : 2535)ได้แบ่งคุณสมบัติของสี ออกเป็น 3 อย่างคือ

1.สีแท้ (Hue) คือสีที่ยังไม่ได้ผสมให้เกิดค่าสีต่างออกไป สีแท้แดง คือ สีแดงบริสุทธิ์ที่ยังไม่ได้มีการผสมสีอื่น และเป็นสีพื้นฐาน

2.น้ำหนักสี คือสีที่สัมพันธ์กับความ อ่อน-แก่ ของสีใดสีหนึ่ง เราสามารถแปลความการลดหลั่นน้ำหนักของสีให้สัมพันธ์กับสีแท้ได้โดย ถ่ายภาพสีแท้ให้เป็นภาพขาวดำ แล้วนำภาพขาวดำของสีแท้ มาเปรียบเทียบกับระดับสีเทา ก็จะทราบน้ำหนักสีปกติของสีใดสีหนึ่งนั้น

3. ความเข้มของสี มีความหมายคล้ายกับค่าสี ซึ่งเป็นสภาพบริสุทธิ์ของสีแต่ละสี เป็นสีที่ไม่มีค่าสีเทาเจือปน ถ้ามีค่าสีเทาปนอยู่ก็ถือว่าเป็นสีที่มีความเข้มต่ำ เช่น สีน้ำตาล สีเนื้อ เป็นต้น

การเห็นสี

การเห็นสีเป็นการรับรู้เบื้องต้นและจะเชื่อมโยงไปสู่การรับรู้ในเชิงจิตวิทยา การมีปฏิริยาต่อสีไม่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้นแม้แต่สัตว์ทุกประเภทที่ตาไม่บอดสีก็มีปฏิริยาต่อสีเหมือนกัน

ประเภทของสี สีในทางศิลปะมีประเภทต่างๆมากมายซึ่งเราควรจะศึกษาเพื่อให้ทราบในเรื่องของสีให้ลึกซึ้งมากขึ้น

การใช้สีกลมกลืน (Harmony)

หมายถึง สีที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน ซึ่งไปด้วยกันโดยไม่ขัดแย้ง หรือตัดกัน ความกลมกลืนของสีมีหลายลักษณะคือ

1. กลมกลืนด้วยค่าของน้ำหนักของสีๆเดียว (Total Value Harmony) คือการใช้สียีนเพียงสีเดียว แต่มีค่าหลายน้ำหนัก

2. กลมกลืนโดยใช้สีใกล้เคียง (Sympel Harmony) เป็นการใช้สีข้างเคียงกันในวงจรสีซึ่งมีลักษณะสีใกล้เคียงกัน เช่น ม่วง - ม่วงน้ำเงิน - น้ำเงิน หรือ เขียวเหลือง - เขียว - เขียวน้ำเงิน

3. สีกลมกลืนโดยใช้สีคู่ผสม (Two Colors Mixing) หมายถึง สีคู่ใดคู่หนึ่งที่ผสมกันแล้วได้สีที่ 3 เช่น สีน้ำเงิน ผสมกับสีเหลืองได้สีเขียว แล้วนำทั้ง 3 สีมาใช้ในงานเดียวกัน

4. สีกลมกลืนโดยใช้วรรณะของสี (Tone) หมายถึง นำสีในกลุ่มวรรณะเดียวกันมาจัดอยู่ด้วยกัน เช่น สีในวรรณะร้อน เช่น แดง ส้ม เหลือง ม่วงแดง หรือสีในวรรณะเย็น ได้แก่ น้ำเงิน ม่วง เขียว เขียวน้ำเงิน เป็นต้น

การสร้างสภาพสีโดยรวม (Tonality)

หมายถึง การทำให้เป็นสีโดยภาพรวม หรือเป็นโครงสร้างส่วนใหญ่ที่ปกคลุมหรือครอบงำสีอื่นอยู่ ถึงแม้ในรายละเอียดส่วนอื่นอาจมีสีอื่นๆปะปนอยู่ก็ตาม แต่ก็ไม่ทำให้สภาพสีโดยรวมขัดแย้งกันเกินไป การใช้สีโดยรวมช่วยให้ภาพมีความกลมกลืนและมีเอกภาพ

การใช้สีขัดกัน (Discord) หมายถึง การกลับค่าของน้ำหนักระหว่างสีแก่กับสีอ่อน โดยการกลับสีที่แก่มาเป็นสีอ่อนด้วยการผสมสีขาว หรือทำให้จางลง เพื่อให้มีน้ำหนักอ่อนกว่าอีกสีหนึ่งที่เป็นสีที่อ่อน แต่ปรับให้เป็นสีแก่โดยการผสมดำ หรือสีเข้ม เพื่อเพิ่มน้ำหนักสีให้เข้มขึ้น แล้วนำมาจัดเข้า

ด้วยกันเพื่อสร้างความแตกต่างหรือความขัดแย้งที่เหมาะสม ทำให้ผลงานดูมีจังหวะ น่าสนใจว่าการใช้สีกลมกลืน

ระยะของสี (Perspective of Color) หมายถึง การใช้สีซึ่งมีผลต่อความรู้สึกเรื่องระยะใกล้ไกลของภาพ โดยการนำสีที่มาสวมให้สีหม่นลงโดยการทำให้เป็นสีกลาง เช่น การผสมสีตรงกันข้ามหรือสีกลาง เพื่อบ่งบอระยะ ซึ่งโดยทั่วไปแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ระยะใกล้ (Foreground) ระยะกลาง (Middle ground) และระยะไกล (Background) โดยมีหลักการให้สีคือ สีระยะใกล้สามารถใช้สีสดหรือเข้ม กวาระยะที่ไกลออกไป สีที่อยู่ไกลออกไปมากเท่าใดค่าน้ำหนักสีก็จะอ่อนและจะดูเป็นสีกลางมากยิ่งขึ้น

จุดเด่นจากสี (Dominance) หมายถึง การใช้สีที่ทำให้ส่วนสำคัญมีความเด่นชัดสะดุดตาเป็นจุดแรก หรือเป็นจุดที่ดึงดูดความสนใจจากผู้ดูมากที่สุด การทำให้เกิดจุดเด่นจะขึ้นอยู่กับทางเลือกใช้สี โดยอาจเลือกใช้สีที่ส่งเสริมให้เกิดพลังสีเด่น ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนพื้น และส่วนเด่นหรือจุดสนใจ ซึ่งมีหลายวิธี เช่น การใช้สีตัดกัน หรือคู่ตรงข้ามกัน เช่น พื้นสีน้ำเงิน จุดเด่นสีเหลือง

สีเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของงานศิลปะ และมีอิทธิพลต่อความรู้สึก อารมณ์ และจิตใจ ได้มากกว่าองค์ประกอบอื่น ๆ เรามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสีต่าง ๆ อย่างแยกไม่ออก โดยที่สีจะให้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เช่น

1. ใช้ในการจำแนกสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เห็นชัดเจน
2. ใช้ในการจัดองค์ประกอบของสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสวยงาม กลมกลืน เช่น การแต่งกาย การจัดตกแต่งบ้าน
3. ใช้ในการจัดกลุ่ม พวก คณะ ด้วยการใช้สีต่าง ๆ เช่น คณะสี เครื่องแบบต่างๆ
4. ใช้ในการสื่อความหมาย เป็นสัญลักษณ์ หรือใช้บอกเล่าเรื่องราว
5. ใช้ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ เพื่อให้เกิดความสวยงาม สร้างบรรยากาศ สมจริงและน่าสนใจ
6. เป็นองค์ประกอบในการมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ของมนุษย์

ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสี

สิ่งแวดล้อมรอบตัวเราประกอบไปด้วยสี จึงมีการแยกสีออกเป็น ๒ ประเภท คือ

1. สีที่เกิดจากปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ เช่น สีของแสง
2. สีที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ เช่น สีที่ใช้เขียนภาพ และการย้อมสีวัสดุต่างๆ

เหตุที่มนุษย์รู้จักใช้สี เพราะมนุษย์มีธรรมชาติรักสวยรักงาม เมื่อเห็นความงามตามธรรมชาติ เช่น ดอกไม้ ใบไม้ สัตว์ วัตถุ ตลอดจนทิวทัศน์ที่งดงาม มนุษย์ก็อยากจะเก็บความงามเอาไว้ จึงได้นำเอาใบไม้ หินสี เปลือกหอย ฯลฯ มาประดับร่างกาย และยังรู้จักเอาดินสีและเขม่ามาทาตัว หรือขีด

เขียนส่วนที่ต้องการให้งาม รวมทั้งการเขียนภาพตามผนังถ้ำอีกด้วย สำหรับในปัจจุบันได้มีการสังเคราะห์สีจากวัตถุขึ้นมาใช้ในงานต่างๆ อย่างกว้างขวางทั่วไป

จิตวิทยาแห่งสี (psychology of colors)

นักจิตวิทยา รู้ดีว่าสีมีพลังปลุกเร้าการตอบสนองของอารมณ์ และให้ความรู้สึกต่อมนุษย์แตกต่างกันออกไป ให้ความรู้สึกเกี่ยวกับสี สามารถแบ่งออกเป็นดังนี้
อิทธิพลของสีที่มีต่อความรู้สึกของมนุษย์

สีแดง	เป็นสีแห่งความกล้าหาญ รุนแรง ตื่นเต้น มั่งมี มีอำนาจ ตามหลักสากลบ่งบอกถึงอันตราย
สีเขียว	ให้ความรู้สึกสบาย เป็นสีแห่งพลังวังชา
สีส้ม	ให้ความสนุกสนาน ร่าเริง
สีม่วง	ให้ความรู้สึกผิดหวัง เศร้า และแสดงความภักดี
สีขาว	ให้ความบริสุทธิ์ใหม่ สดใส และความรู้สึกว่าแห้ว
สีดำ	ให้ความรู้สึกหดหู่และเศร้าใจ เป็นสีแห่งความลึกลับ
สีฟ้า	ให้ความรู้สึกสงบเสงี่ยมเรียบร้อย
สีเทา	ให้ความรู้สึกอ่อนโยน เศร้าสงบ
สีชมพู	ให้ความรู้สึกนุ่มนวล น่ารัก
สีเหลืองอ่อน	ให้ความอ่อนเพลียละเหี่ยใจ
สีเหลืองแก่	ก่อให้เกิดพลังวังชา ความเป็นหนุ่มเป็นสาว ความร่าเริง
สีทองอ่อน	ก่อให้เกิดความรู้สึกเยิน ๆ แต่ตื่นเต้น
สีน้ำเงิน	ให้ความรู้สึกเยิน ๆ เฉย ๆ สงบ

ความหมายของเส้น

ความหมายของ เส้น ตามทฤษฎี คือ การนำจุดหลายๆ จุด หลายๆ ขนาดมาต่อเรียงกันไม่ว่าจะเป็นในทิศทางใด เช่น แนวนอน แนวตั้ง แนวทะแยง แนวโค้ง เป็นต้น โดยมีระยะตามผู้ออกแบบกำหนด ก็จะปรากฏเป็นรูปร่างขึ้น ความหมายของเส้นแบ่งออกเป็น

1.เส้นตรงในแนวนอน จะให้ความรู้สึกสงบนิ่ง ราบเรียบ ถ้าเปรียบกับชีวิตคนหมายถึง ความรักสันโดษ เรียบง่าย เยือกเย็น

2.เส้นตรงในแนวตั้ง ให้ความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย ไม่เอนเอียง หนักแน่น

3.เส้นตรงในแนวเฉียง ให้ความรู้สึก ไม่มั่นคง ไม่ปลอดภัย เอนเอียง ไม่แน่นอน วุ่นวาย สับสน

4.เส้นพื่นปลา ให้ความรู้สึกน่ากลัว หวาดเสียว ตื่นเต้น ไร้ใจ น่าขยะแขยง

5.เส้นโค้ง (เส้นอิสระ) ให้ความรู้สึกอ่อนหวาน อ่อนช้อย สั้นไหล ไม่แข็งกระด้าง ดูกลมกลืน ลงตัว

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ความต้องการในการสอนศิลปะแก่เด็กในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 จ.นครปฐม ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ เด็กอายุระหว่าง 10-12 ปี ชุมชนบ้านมะเกลือ 3 จำนวน 100 คน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้เก็บข้อมูลจากประชากรทุกคน โดยไม่มีการสุ่มตัวอย่าง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาหลักการสร้างแบบสอบถาม และกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย
2. ศึกษาข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร บทความ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. กำหนดประเด็นและขอบเขตของคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และ ประโยชน์ของการวิจัย
4. นำข้อมูลที่ได้รับมาสร้างแบบสอบถาม
5. นำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มเด็กอายุ 10-12 ปีในชุมชนบ้านมะเกลือ 3

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูลจาก เด็กอายุระหว่าง 10-12 ปี ชุมชนบ้านมะเกลือ 3
2. ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามจำนวน 100 ชุด ทำการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสอบถาม และนำแบบสอบถามที่ได้มาประมวลผล
3. นำแบบสอบถามที่ได้มาประมวลผลเพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรข้อมูลส่วนบุคคลกับความต้องการสอนศิลปะแก่เด็กในชุมชนมะเกลือ 3

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistic) มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check - List) ใช้วิธีการหาค่าความถี่ (Frequency) แล้วสรุปออกมาเป็นค่าร้อยละ (Percentage)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ความต้องการในการสอนศิลปะแก่เด็กในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 จ.นครปฐม ซึ่งผู้วิจัยได้นำผลการศึกษานี้แบ่งออกเป็น 3 ตอนดังนี้

1. ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน ประกอบด้วย เพศ อายุ
2. ตอนที่ 2 ความต้องการในการสอนศิลปะในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 จ.นครปฐม
3. ตอนที่ 3 แบบทดสอบด้านอารมณ์ความรู้สึก

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

1. ตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานทำให้ทราบว่า เด็กในชุมชน มีเด็กผู้ชายมากกว่าเด็กผู้หญิง โดยแบ่งเป็น เด็กผู้ชายร้อยละ 60 เด็กผู้หญิงร้อยละ 40 และแบ่งเป็นเด็กอายุ 10 ขวบร้อยละ 36 เด็กอายุ 11 ขวบร้อยละ 45 เด็กอายุ 12 ขวบร้อยละ 19
2. ตอนที่ 2 การศึกษาความต้องการในการสอนศิลปะแก่เด็กในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 จ.นครปฐม ผลการศึกษาพบว่า
  - 2.1 เด็กมีความต้องการเรียนศิลปะร้อยละ 66 โดยแบ่งเป็นต้องการเรียนวาดรูปโดยใช้สีไม้ ร้อยละ 89 ใช้สีน้ำ ร้อยละ 5 ใช้สีเทียน ร้อยละ 1 และ การทำสิ่งประดิษฐ์ ร้อยละ 5
  - 2.2 เด็กมีความต้องการเรียนศิลปะกับวิทยากรจากภายนอกคิดเป็นร้อยละ 74 ไม่ต้องการเรียนกับวิทยากรภายนอกคิดเป็นร้อยละ 26
  - 2.3 เด็กมีความต้องการให้มีกิจกรรมเสริมความรู้ด้านศิลปะนอกเหนือจากที่เรียนคิดเป็นร้อยละ 78 เด็กไม่ต้องการให้มีกิจกรรมเสริมความรู้ด้านศิลปะคิดเป็นร้อยละ 22
  - 2.4 เด็กมีความต้องการใช้เวลาว่างในการฝึกฝนทักษะด้านศิลปะคิดเป็นร้อยละ 83 เด็กไม่ต้องการใช้เวลาว่างในการฝึกฝนทักษะด้านศิลปะคิดเป็นร้อยละ 17
  - 2.5 เด็กต้องการเรียนศิลปะในบรรยากาศภายนอกห้องเรียนคิดเป็นร้อยละ 81 เด็กไม่ต้องการเรียนศิลปะในบรรยากาศภายนอกห้องเรียนคิดเป็นร้อยละ 19
3. ตอนที่ 3 จากการศึกษาโดยใช้แบบทดสอบด้านอารมณ์ความรู้สึกโดยการใช้ในเรื่องของ เส้น และ สี ในการทดสอบพบว่า

3.1 ทดสอบจากการใช้เส้นพบว่า เด็กชอบเส้นตรงในแนวนอนร้อยละ 48 เด็กชอบเส้นโค้งร้อยละ 22 เด็กชอบเส้นพินปลาร้อยละ 12 เด็กชอบเส้นตรงในแนวตั้งร้อยละ 11 เด็กชอบเส้นตรงในแนวเฉียงร้อยละ 7

3.2 ทดสอบจากการใช้สีพบว่า เด็กชอบสีเขียวคิดเป็นร้อยละ 41 เด็กชอบสีส้มคิดเป็นร้อยละ 22 เด็กชอบสีม่วงคิดเป็นร้อยละ 13 เด็กชอบสีน้ำเงินคิดเป็นร้อยละ 9 เด็กชอบสีเหลืองคิดเป็นร้อยละ 8 เด็กชอบสีแดงคิดเป็นร้อยละ 7

บทที่ 5

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย ความต้องการในการสอนศิลปะแก่เด็กในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 จ. นครปฐม พบว่า

1. จากข้อมูลพื้นฐาน ทำให้ทราบว่าจำนวนเด็กผู้ชายในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 มีจำนวนมากกว่าเด็กผู้หญิง ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 11 ปี
2. ความต้องการในการสอนศิลปะในชุมชนบ้านมะเกลือ 3 จ.นครปฐม พบว่าเด็กต้องการเรียนศิลปะในเรื่องการวาดรูปโดยใช้สีไม้ และต้องการเรียนกับวิทยากรภายนอกโดยให้มีการจัดกิจกรรมในเรื่องการวาดภาพระบายสีเพื่อช่วยเพิ่มทักษะในการวาดภาพให้มากขึ้น และช่วยให้เด็กใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการฝึกฝนทักษะการวาดภาพ เด็กต้องการให้บรรยากาศในการเรียนเป็นแบบได้สัมผัสกับธรรมชาติ
3. แบบทดสอบด้านความรู้สึก ผลการศึกษาพบว่า เด็กต้องการการเรียนการสอนศิลปะแบบเรียบง่าย สงบ อยู่กับธรรมชาติ บรรยากาศสบายๆ ไม่อึดอัด แฝงไปด้วยความสนุกสนานร่าเริง แต่ไม่ตื่นเต้นมากนัก

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยทราบความต้องการของเด็กว่าเด็กในช่วงวัยเดียวกันย่อมมีความคิดที่คล้ายคลึงกันมากกว่าความคิดที่แตกแยกกัน ดังนั้นการให้คำแนะนำด้านการสอนศิลปะให้กับเด็กควรทำในช่วงวัยนี้จึงเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุดเพราะเด็กจะทำตามกัน และมีความเข้าใจในงานศิลปะเหมือนกันทำให้ง่ายต่อการสอน และยังช่วยให้เด็กทำในทางที่ถูกต้องเพื่อเป็นการพัฒนางานด้านศิลปะให้เด็กทำได้ดีขึ้น ยังเป็นประโยชน์ต่อสังคมครอบครัวเพราะการเรียนศิลปะทำให้เด็กมีสมาธิ ใจจดจ่อกับงานศิลปะที่ทำ ในบางกรณีเด็กจะมีสมาธิยาวขึ้น และเป็นกิจกรรมที่เกิดประโยชน์ช่วยให้เด็กไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติดแต่จะชักชวนกันมาทำงานศิลปะแทน และงานวิจัยครั้งนี้จะสามารถช่วยให้ผู้ที่กำลังคิดจะทำโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้นำงานวิจัยนี้ไปต่อยอดในเรื่องการสอนงานศิลปะในชุมชนต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน. คู่มือการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนสำหรับนักพัฒนากร. กรุงเทพมหานคร กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย 2526
- กองศิลปศึกษา กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ. ความต้องการบุคลากรด้านดนตรีและนาฏศิลป์ไทยของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษา 2528
- การฝึกหัดครู, กรม. หน่วยศึกษานิเทศก์ รายงานการวิจัยเรื่อง ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กไทยในระดับชั้น ป.5-มศ.3 โรงเรียนพิบูลย์สุนันทา 2552
- กุศล สุจรรรยา ศิลปะปฏิบัติขั้นประถม. กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ก้าวหน้า 2502
- จิระพรรณ กาญจนะจิตรา การพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 10 กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530
- ธรรมรัตน์ อินทร์เจริญ การศึกษาความรู้และความต้องการเรื่องสิทธิประโยชน์ของแรงงานอุตสาหกรรมประมงในจังหวัดสมุทรสาคร วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2541
- นงนุช โกสิยรัตน์ การศึกษาความต้องการบริโภคผักปลอดสารพิษของผู้บริโภคในร้านค้าเพื่อสุขภาพปริญญาานิพนธ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2553
- นาถ พันธุ์นาวัน สังคมวิทยาชนบท กรุงเทพมหานคร : สำนักส่งเสริมและส่งเสริมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ , 2523
- ประจักษ์ ปฏิทัศน์ ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลส่วนบุคคลกับความต้องการเรียนวิชาในกลุ่มจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การของนักศึกษาปริญญาตรี สาขาวิชาจิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน 2555
- ประดิษฐ์ มัฒชีมา สังคมวิทยาชนบท กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ .2522
- ประภัสสร นิยมธรรม ศิลปะของเด็กเชิงจิตวิทยา กรุงเทพมหานคร เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 216 หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู 2522
- ภัทรา สุคนธ์ทรัพย์ พัฒนาการทางศิลปะของเด็กชั้นประถมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนสาธิตแห่งหนึ่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร 2505
- ราชบัณฑิตยสถาน .พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ -ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2524
- เลิศ อานันทนะ ศิลปะในโรงเรียน กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์กราฟิคอร์ต 2523
- วรพรรณ สมใจ การศึกษาพัฒนาการทางศิลปะของนักเรียนประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดงานการประถมศึกษา จังหวัดปราจีนบุรี ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม.มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน 2529
- วลิตา อินสอนลา “ครูคือผู้สร้างสรรค์” โลกศิลปะ 1 : 7 – 8 ตุลาคม 2523
- วิรัตน์ พิชญ์ไพบูลย์ ศิลปะนิยม กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช 2519

วิรุณ ตั้งเจริญการพัฒนาพฤติกรรมเด็กมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2524

ศึกษาธิการ กระทรวง สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ศิลปะเด็ก : ความคิดสร้างสรรค์
และจินตนาการ สรุปรการจัดชุมนุมเชิงปฏิบัติการศิลปะเด็ก สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ 2529

ศรัทจันทร์ โพธิ์ประทุม ความต้องการและความพึงพอใจในการทำงานของพนักงานปฏิบัติการ บ.ที.ยู.
ดับบลิว.เท็กไทล์ จก. วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม 2550

สนธยา พิงศรี . ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน . กรุงเทพมหานคร ; โอเดียนสโตร์ ,2535
สาตีณี บุโรดม การสร้างแบบฝึกวาดภาพเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย
วิทยานิพนธ์ ค.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2523

เสรี เรื่องเนตร . เส้นกับการออกแบบ . กรุงเทพมหานคร ; โอเดียนสโตร์ ,2548

อชชา แสงอสนีย์การศึกษาชั้นพัฒนาการทางศิลปะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้น ที่เรียนศิลปะ
ตามแนวเก่าและแนวใหม่ วิทยานิพนธ์ ค.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ-นามสกุล นายเฉลิมชัย สุวรรณวัฒนา

2. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์

3. หน่วยงานที่สามารถติดต่อได้

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีรัตนโกสินทร์
โทร 02-6238790-8 โทรสาร 02-2234014 หรือ 02-2257631

อีเมล Lerm-s@hotmail.com

4. ประวัติการศึกษา

ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากร ศม. (การออกแบบนิเทศศิลป์) 2553

ปริญญาตรี สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ธัญบุรี ศษ.บ.ออกแบบศิลปะประยุกต์
(ออกแบบพาณิชย์ศิลป์) 2538

5. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ

การถ่ายภาพทิวทัศน์ / การถ่ายภาพเชิงศิลปะ / การวาดเส้น / ออกแบบผลิตภัณฑ์

6. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย

6.1 รูปแบบสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนด้านสิ่งขจร งวิจัยภาคกลาง
ตอนล่างปี 2556

6.2 การมีส่วนร่วมของบุคลากรในสถาบันอุดมศึกษาในการรักษาสิ่งแวดล้อม :
กรณีศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ งามมหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ปี 2556